

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
YAYINLARI **NO: 19**

TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖN VEREN HOLDİNGLER

Ahmet Cumhur. AYTULUN

«Holding»in
tanımı/Genel olarak
holdinglerin ortaya çıkışı/Tür-
kiye'de holdingleşme hareketinin
evrimi/Türkiye ekonomisine yön veren
holdingler (Koç Holding, Sabancı
Holding, Eczacıbaşı Holding,
Transtürk Holding,
Yaşar Holding)

TÜSTAV

TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖN VEREN HOLDİNGLER

Ahmet Cumhur AYTULUN

TÜSTAV

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI No : 19

Kapak Düzeni : Ümit GÜNDÜÇ

BİRİNCİ BASKI

Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları

Karanfil Sok 14/10

Kızılay/Ankara

ŞAFAK Matbaası/Ankara Eylül - 1977.

TÜSTAV

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Ö N S Ö Z	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
GENEL OLARAK HOLDİNGLER ve TÜRKİYE'DE HOLDİNGLEŞME HAREKETİNİN EVRİMİ	
I — «Holding»in Tanımı	9
II — Genel Olarak Holdinglerin Ortaya Çıkışı	13
III — Türkiye'de Holdingleşme Hareketinin Evrimi	21
İKİNCİ BÖLÜM	39
TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖN VEREN HOLDİNGLER	
I — Koç Holding (Koç Topluluğunun Evrimi ve Türkiye'nin Elli Yılı)	41
II — Eczacıbaşı Holding	80
III — Transtürk Holding (Bir 12 Mart Holdingi ve Tekelci Sermayenin «Halka Açılma»sı)	92
IV — Sabancı Holding («Millî»ci Bir Tekelci Sermaye Grubunun Evrimi ve Bugünü)	110
V — Yaşar Holding («Kökü Dışarıda» İdeoloji- lere Karşı Savaş Açmış Kökü Dışarda Bir Holding)	145
SONSÖZ	155
AÇIKLAMALAR	156
KAYNAKLAR	167

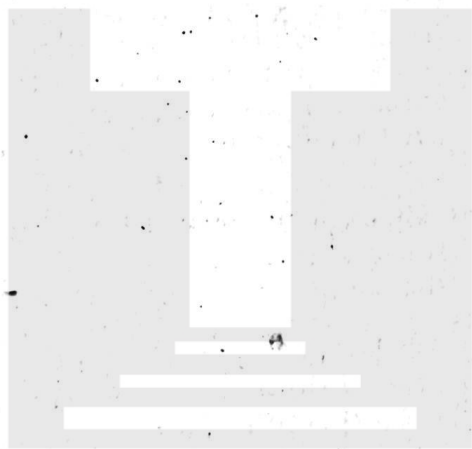
TÜSTAV

ÖNSÖZ

Günlük yaşantımıza yeni giren sözcüklerden biri de «holding»dir. Her gece seyrettiğimiz ya da dinlediğimiz TRT organlarındaki reklamlarda, okuduğumuz gazete ve dergilerdeki ilanlarda şu yada bu holdingin yeni yatırımlarına, ortaklarına % (x) kâr veren piyasaya sürdüğü yeni tahvillerine ilişkin haberler duyarız, görürüz, okuruz. Kent içinde ya da kentler arasında yolculuk yaparken «Z» Holding'in dev reklam panolarıyla karşılaşırız. Değişik kitle iletişim araçlarında, bu holdinglerin yöneticileri olan, tekелci burjuvazi mensuplarının ekonomik ve siyasal gelişmeler üzerine «yüce ve değerli» (!) düşünceleriyle karşılaşırız. Bazılarını sanat ve kültür yaşamımızda görürüz : İstanbul Festivali'nin yönetiminde, kültür vakıfların başında, vb...

Türkiyenin ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişiminin tüm olanlarında gördüğümüz bu holdinglerin ve yöneticilerinin bugünkü etkinliklerini kavrayabilmek için bunların evrimini incelememiz gerekir. «Türkiye'de Holdingleşme» sorununa eğilmeden önce, genel olarak «Holding nedir?» sorusunu yanıtlamak kaçınılmaz bir ön-gerekliliktir.

Bu küçük çalışmada, genel olarak «kapitalist toplumda holdinglerin ortaya çıkış nedenlerini ve gelişimlerini» kısaca irdeledikten sonra, emperyalist metropollere bağımlı ve çarpık bir biçimde gelişen Türkiye kapitalizminin evrimine koşut olarak Türkiye'deki holdingleşme hareketinin evrimini inceliyeceğiz. Daha sonra da, bugün, ülkemizde egemen sömürü azınlığın (oligarşinin) itici gücünü oluşturan tekелci sermaye içindeki belirleyici güce sahip beş tekелci sermaye grubunu tek tek ele alacağız. (1)

TÜSTAV

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HOLDİNGLER

VE

TÜRKİYE'DE HOLDİNGLEŞME HAREKETİNİN

EVİRİMİ

TÜSTAV

TÜSTAV

I. «HOLDİNG»İN TANIMI

«Tutan» anlamına gelen «holding» sözcüğü «to hold» (tutmak) fiilinden türetilmiştir. Holding denilince, kapitalizmin tekелci aşamasında, birçok şirketi bünyesinde toplayan ve onların hisse senetlerine sahip olarak onları yöneten şirket anlaşılır. Bu dev şirket, kapsadığı bütün şirketleri yönlendirir. Holdinglere bağlı şirketler **biçimsel olarak** bağımsız görünürler, gerçekte holdingin mali ve dolayısıyla yönetsel denetimi altındadırlar.

Bir tekелci sermaye sözcüsü basın organının, bir vatandaşın «Holding kelimesinin anlamını açıklar mısınız?» sorusuna verdiği yanıt oldukça açıklayıcıdır :

«Holding, kelime anlamıyla bir şirketin diğer bir şirkete, **onun yönetimine hakim olacak**, (siyah harfler bize aittir. A.C.A.) oranda katılmasını ifade eden **hukukî ilişki** (yani mülkiyet ilişkisi) demek. Holdinglerde bir ana şirket bulunur. Ana şirket tarafından hakim olunan ortaklara Yavru Şirket adı verilir. Böylece Ana Şirket etrafında kümelenen Yavru Şirketler Holdingi meydana getiriyorlar. Holdinglerde Ana Şirket, diğer şirketler arasında menfaat birliği kurar, **genel kurullarda çoğunluk ona aittir.»** (2)

«Holding» deyiminde belirleyici olan öge, «yönetime katılma ve yönetimi denetleme» ögesidir. «Holdingleri bizzat mal ve hizmet üretimi ile meşgul olmayıp bu tür

faaliyetlerle uğraşan diğer şirketlerin hisse senetlerine yatırım amacıyla kurulmuş şirket biçiminde tarif etmek de mümkündür. Ancak hemen belirtelim ki bu tarif bütün örneklerle uygulanabilir bir tarif değildir. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız Holdingler yanında esasen bir mal veya hizmet üretimi ile uğraşan fakat aynı zamanda diğer şirketlerin hisse senetlerinden yönetim hakkı verebilecek kadarını elinde bulunduran şirketler de vardır ve bu şirketlerde, holding şirket sayılmalıdır». (3) Sonuç olarak Holding şirketi bir mal veya hizmet üretimi ile uğraşsın veya uğraşmasın başka şirketlerin yönetimini ele geçiren şirket biçiminde tanımlayabiliriz.

«Holding» kavramının diğer bir önemli ögesi de, söz konusu şirketin belli bir ekonomik amaca yönelmiş olmasıdır. Lenin'in «kapitalizmin kudurgan savunucusu» (4) olarak nitelediği Prof. Liefmann holdingleri çalışma alanlarına göre tanımlamıştır :

«Holding, üçüncü firmaların kaşısına iktisadi bir çıkar grubu olarak, bağımsız bir kuruluş halinde çıkar. Söz konusu çıkar (menfaat), iç veya dış firmalardaki söz hakkının, bu firmaları etkileyebilme açısından daha çok elde tutulmasıdır. Etkileme, yönetim ve kâr kullanışı alanlarında etkin olmaktadır. Bunlar «saf holding» şirketlerde firmaların karakteristik iktisadi görünüşleridir... «Karma Holding» şirketlerde holding faaliyetleri yanında ticari veya sınai (üretim) veya her iki faaliyet birlikte yürütülmektedir.» (5)

Ayrıca, holding şirketleri birbirleriyle olan ilişki türleri ve bu ilişkilerin derecesine göre de «Dikey» ve «Yatay» olarak da bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Yatay holding, kendisine uygun olan ticari, sınai ve mali her konuya katılan (iştirak eden) holdingdir. Dikey holding de, belirli bir konuyu kendisine çalışma alanı olarak seçen ve

o belirli konu üzerinde iştiraklerini yoğunlaştıran holding-
tir.

Aslında holding, tekelci kapitalizm aşamasında or-
taya çıkan, konzern adı verilen «tekelci birlik» biçimle-
rinden biridir. Kısacası bir tekelci topluluktur.« Bu toplu-
luğun da bir takım özellikler taşıması gerekir. Topluluğun,
hukuki bakımdan bağımsız olan işletmelerden ve teknik,
idari, ticari ve finansmanla ilgili hususlarda merkezi bir
sevk ve idarece kararlaştırılacak bir organdan müteşek-
kil olması gerekir.» (6)

Özetlersek herhangi bir topluluğun holding olarak
nitelendirilebilmesi için üç özelliğin birlikte gerçekleşmesi
gerekir :

- I) Biçimsel olarak hukuki bakımdan bağımsız birden
fazla şirketin bir araya gelmesi,
- II) Belli bir ekonomik amaca yönelmiş olması,
- III) Merkezi bir yönetime sahip olması.

Bu koşulların gerçekleşmesi sonucu yönetimi elinde
bulunduran şirkete ana şirket ya da holding şirket adı
verilir.

Holdinglerin niteliğini en iyi tanımlayanlar, onları en
iyi betimleyenler genellikle holdinglerle içli-dışlı olmuş
burjuva «bilim adamları» (!) dir.

İşte bir tanesi : «**Rekabeti sınırlamak için kullanılan**
bir diğer etkin araç da, holding şirketleriydi. 1888 yılında,
New Jersey (eyaleti), bir şirketin diğer bir şirkete ait his-
se senetlerini satın alabileceği konusunda bir yasa çı-
karttı, bir kaç yıl sonra da, yine bir New-Jersey kumpanya-
sına istediği her alanda faaliyette bulunabilmesi için izin
verildi : Böylece, bazı kuruluşların hisse senetlerinin, de-

netim altında tutmaya yetecek kadarını satın almak suretiyle bu «bağlı» kuruluşları denetleyebilecek merkezi bir kuruluşun ortaya çıkabilmesi için gerekli hukuki temel hazırlanmış oldu. 1911 yılında Standart Oil Topluluğu, kanun zoruyla dağıtıldığında, Standart Oil of New-Jersey bu yolla 70 kuruluşu doğrudan doğruya, 30 kuruluşu ise dolaylı olarak denetimi altına almıştır.» (7)

Ve diğer bir tanesi : «Ayrı ya da birbirleriyle ilişkili sanayi dallarındaki kuruluşların bir kısmı, bazan, bir holding şirketi kurmak suretiyle biraraya getirildiler. Bu kuruluş, bağlı kuruluşlara ait hisse senetlerinin «yeterli» kadarını satın almak suretiyle, «bağlı» şirketleri, holding şirketinin müdürleri vasıtasıyla denetliyen bir kuruluştur. Peki, denetim kurabilmek için «yeterli» olan hisse senedi miktarı ne kadardır?»

«Bazı durumlarda, belirli bir kişi veya birkaç kişiden oluşan küçük bir grup, bir şirketi; örneğin, bu şirkete ait hisse senetlerinin sadece % 15 ine sahip olmak suretiyle denetleyebilir. Çünkü, hisse senetlerinin geriye kalan % 85'i, genellikle, küçük oranlarda olmak üzere, binlerce kişi arasında paylaşılmıştır. Bununla birlikte, bir kişi veya grup, hisse senetlerinin % 51'ine sahipse o zaman, kuruluşun dehetimi kesinlikle bu kişi veya grubun elindedir. Çünkü bu durumda, geriye kalan hisse senetleri sahipleri, şirketin genel kurulunda hiç bir seçimi kazanamazlar.»

«Şimdi, birbirleriyle ilişkili olan birkaç kuruluşta, büyük hisselerine sahip az sayıda kişinin, bir holding şirketi kurmaya karar verdiklerini düşünelim. Bu durumda, bu büyük hisse senetleri sahipleri, değişik kuruluşlarla ilgili eski senetlerinin bir kısmını, ya da tamamını yeni holding şirketine ait hisse senetleriyle değiştireceklerdir. Böylece yeni kurulan holding şirketinin yöneticileri, holdinge bağlı

tüm kuruluşları, holdingin hisse senetlerinin küçük bir kısmıyla denetleyebileceklerdir.» (8)

Holding şirket, uluslararası «tekelci birlik» teşkili için en ucuz yoldur, çünkü çeşitli şirketleri denetliyeblmek için oldukça az sermaye gerektirir. «Piramitleşme» (Pyramiding) yoluyla ana şirket alt-şirketleri ve alt-şirketler aracılığıyla daha alt-şirketleri denetler.

Kısaca, holdingler, kapitalizmin tekelci aşamasında, kendisine bağlı yan kuruluşlarıyla, ekonominin bir çok alanında egemenlik kurmuş, bu alanlardaki ürünlerin niceliğini ve özellikle de fiyatlarını büyük ölçüde belirleyebilen ve her türlü finans kurumlarıyla iç içe geçmiş olan dev tekelci birliklerdir (konzernlerdir).

II — GENEL OLARAK HOLDİNGLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Kapitalist girişimciliğin temel dürtüsü «kârı azamileştirmek»tir. Kapitalizmin rekabetçi aşamasında kapitalist işletmeler arasındaki «kârı azamileştirmek», dolayısıyla kapitalist pazarda varolmayı sürdürmek mücadelesi üretici güçlerin geliştirilmesiyle birlikte gidiyordu. Sürekli olarak daha fazla artık-değer oran ve kütlesi peşinde koşmanın neden olduğu kapitalistler arası rekabet, sermaye ve üretimin yoğunlaşması ve merkezileşmesini beraberinde getiriyordu. (9). Lenin'in deyişiyle «Endüstrinin olağanüstü ölçüde gelişmesi ve üretimin gitgide daha büyük teşebbüsler içinde son derece hızlı bir tempoda yoğunlaşma süreci, kapitalizmin ayırıcı özelliklerinin başında gelir.» (10) Ve 1900'lara gelindiğinde, «üretim yoğunlaşmasının bir sonucu olarak tekellerin doğması, kapitalizmin, şimdiki evresi içinde gelişmesinin genel ve temel bir yasası oluyor». (11)

Kısacası, serbest rekabet üretimin yoğunlaşmasına yol açmakta, bu sonuncusu da sermayenin yoğunlaşmasını ve merkezileşmesini kamçılayarak belli bir gelişme düzeyinde, tekelçileri ortaya çıkarmaktadır. Ve 1900'lerde tekellerin tüm ekonomik yaşamın belirleyici ögesi olmasıyla kapitalizm emperyalizme dönüşür.

Kapitalizmin emperyalist aşamasının belirleyici özelliği üretim ve dağıtım alanında tekellerin egemenliğidir. Tekelciliğin gelişim süreci içinde küçük sermaye sahiplerinin büyük bir bölümü ya tasfiye olmuş ya da büyük tekelci birliklerin doğrudan veya dolaylı denetimi altına girmiştir.

Tekelci kapitalist, tekel olmanın avantajlarından yararlanarak ürettiği ürünleri değerlerinin ve üretim fiyatlarının çok üstünde, tekel fiyatlarıyla satabilmekte ve üretim sürecinde girdi olarak kullandığı birçok hammadde ve ürünü değerlerinin altıda fiyatlarla satın alabilmektedir. Bu işleyiş, tekelci kapitalistin elde ettiği tekel kârının en önemli ögesini oluşturur. Tekelci kapitalist maliyetleri düşürme konusunda, üretici güçleri geliştirmenin dışında bir takım olanaklara sahiptir: ucuz hammadde ve işgücü temini, devletin vergi ve teşvik uygulamaları (tekelci devlet kapitalizmi) (12), ölçek büyüklüğünün sağladığı avantaj, vb. Ayrıca tekelci kapitalist, ürettiği ürünlerin fiyatlarını üretimi kısarak, pazarını genişleterek ve reklam yoluyla arttırabilir. (Serbest rekabetin egemen olduğu mallar pazarında oluşan fiyata uymak zorunda olan, rekabetçi aşamadaki kapitalist işletme sahibinin tersine, tekelci kapitalist pazar fiyatını belirleyebilme gücüne sahiptir. Sozkonusu tekellerin, pazarda tekel olma derecesi arttıkça, fiyat belirleme yetkinlikleri de artar.)

Özetlersek, emperyalizmin ekonomik hücresi kapitalist tekel, elinde kendisinin belirli ölçüde pazar fiyatını

saptama ve düzenli ve sürekli bir biçimde tekel kârı elde etme olanağı verecek ölçüde üretim ve sermaye yoğunlaştırmış büyük bir kapitalist şirkettir. Bu kapitalist tekel hem tek bir işletme, hem de kapitalist şirket ya da şirketler topluluğu olabilir.

Tekellerin özü budur. Biçimleri ise çoktur: Kartel (13), sendika, tröst (14), konzern (tekelci birlik).

Ama günümüzde, bu sınıflandırmanın geçerliliği oldukça sınırlıdır. Bu tür sınıflandırma tekelci kapitalizmin başlangıcında büyük ölçüde geçerliydi. Bugün ne sendikalara ne de tröstlere saf biçimiyle rastlanmaktadır. Günümüzde kartellere tek tek anonim şirketler değil, büyük anonim ortaklıkları biçiminde tekelci birlikler bağlanmaktadır. Tekelci birliklerin ise, mutlak büyükleri ve ekonomi içindeki yerleri giderek büyümektedir. Her geçen gün, tek tek sanayi dallarını birleştiren dev şirketlerden, daha büyük ölçüde, birçok sanayi dalını kapsayan tekelci birliklere yani konzernlere doğru bir gelişim giderek etkinleşmektedir. Kısacası, konzernler, günümüzde, ileri düzeyde sanayileşmiş kapitalist ülkelerde tekelleşme olgusunun tipik, karakteristik ve egemen bir biçimini oluşturmuşlardır. Bunun nedenleri, bilimsel ve teknolojik devrimin sonucu olarak üretici güçlerdeki görece (nisbi) gelişmenin doğrudan gereksinmelerinden (bütünleşme) ve günümüzdeki sermaye birikiminin özel koşullarından (farklılaşma) ileri gelmektedir.

Konzernlerin, günümüz tekellerinin genel ve tipik bir biçimini oluşturmalarının nedenleri olarak ileri sürdüğümüz «bütünleşme» ve «farklılaşma» hareketlerinde anlatılmak istenen gelişmeler nelerdir?

Somut, görgül (ampirik) verilerin gösterdiği gibi, sermayenin toplulaşması (merkezileşmesi, yani sermayenin

giderek daha az ellerde toplanması) yirminci yüzyılın aşağı yukarı ortalarına kadar büyük ölçüde yatay yönde gelişmiştir, yani aynı üretim faaliyetinde bulunan girişimler birleşmişlerdir. Bunun yanı sıra, Birinci Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşı sonrasında dikey yönde bir toplulaşma gelişmeye başlamıştır : Böylece şirketler üretim sürecinin farklı aşamalarını kesin denetim altına almışlar, hammadde kaynaklarını ele geçirmişler, artıkları işlemişler ve **tam-mamullerin** üretimini gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde, bu tür toplulaşmanın gelişmesinin nedeni «bütünleşme» ve «farklılaşma» hareketlerinin güç kazanmasıdır.

İkinci Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşı sonrasında bütünleşme hareketi hem eski hem de yeni sanayi dallarında giderek güç kazandı. Demir çelik, petrol, kimya sanayilerinde bütünsel olmayan girişimler, giderek kayboldular. Bilimsel-teknolojik devrim oldukça güçlü bir bütünleşme hareketi yaratmıştır. Örneğin büyük Amerikan otomobil şirketleri otomasyonun etkisiyle, otomobil modellerinin ve bunların tek tek öğelerinin projelerinin gerçekleştirilmesine ayrı bir özen göstermeye başladılar. Ve daha önce dışardan sağlanan önemli parçaların üretimi, şirkete bağlı olarak yeni kurulan fabrikalarda toplandı. Bunun dışında, daha önce teçhizat ve yarı mamul mal üreten konzerler **tam-mamul-mal** (ensemble-marchandise) üretimine geçtiler. (15) Böylelikle kendi mamulleri için pazar sağlayacaklarını umdular.

Bütünleşme hareketinin yanı sıra, farklılaşma hareketi de bu dönemde en yüksek gelişme temposuna ulaştı. Kapitalist firmaların büyümek ve kârlı yatırım alanları bulmak konusundaki sürekli çabaları, onları yeni faaliyet alanlarına girmeye zorladı. Bu yönelimde, teknik ilerlemelerin gerisinde kalma, araştırma çalışmalarında kullanılan araç ve hammaddeleden etkili olarak yararlanama-

ma korkusu da büyük bir dürtü oldu. Tekelci birlikler, yeni üretim dallarına girerek ve böylece ürün çeşitlerini yenileyerek, kapitalizmde girişimcinin faaliyetinden ileri gelen rizikoyu azaltacaklarını, ekonomik bunalımların sonuçlarını bir ölçüde de olsa yumuşatabileceklerini ve böylece geleceklerini bir anlamda güvence altına alabileceklerini sandılar. (16)

Bu iki hareket, aslında genel olarak uluslararasılaşma, özel olarak da sermayenin uluslararasılaşması sürecinin iki farklı görünümüdür, aynı madalyonunu iki ayrı yüzüdür.

Günümüzde uluslararasılaşma süreci sorunsalına yaklaşmanın,

A) Sanayi dalı (branş) (17) düzeyinde uluslararasılaşmanın gerçek niteliklerinin bir çözümlemesi ile,

B) Bu sanayi dalına yatırılan sermayenin uluslararasılaşmasının bir çözümlemesini yapmakla mümkün olacağı anlaşılmıştır.

Dolayısıyla aşağıdaki gerçekliklere eğilmek gerekir :

a) Sanayi dalının uluslararasılaşması : Branş kategorisini tanımlayan ögelerin uluslararasılaşması (yani mal-ürünün (18) uluslararasılaşması, üretim sürecinin uluslararasılaşması, dolaşım sürecinin uluslararasılaşması) ve bu uluslararasılaşma ögelerin ilişkileri;

b) Bu sanayi dalına (branşa) yatırılan toplumsal sermayenin (19) fraksiyonlarının (banka sermayesi, ticaret sermayesi, mali sermaye) uluslararasılaşması.

Konzern, sözcük anlamıyla çeşitli üretim alanlarındaki işletmelerin, birbirlerinin hisse senetlerinin bir miktarını satın alarak meydana getirdikleri ekonomik bağımlılıktır.

Konzern, biçimsel olarak bağımsız görünen çeşitli üretim alanlarındaki işletmeler üzerinde mali denetimin gerçekleştirilmesini sağlar.

Bir başka deyişle konzerenler sermayenin ve üretimin yoğunlaşmasının belli bir aşamasında kapitalist tekelin aldığı **en karmaşık** biçimdir. Holdingler de bir tür konzerendir.

Holdinglerin çeşitli tipleri vardır; fakat bütün bu değişik tipler bazı ortak özellikler gösterirler : «1 — Bu kuruluşların başında genellikle, üretimle değil kâr oranlarıyla ilgilenen maliyeciler bulunur. Bu kimseler kendi formüle ettikleri biçimde «aktifleri (20) idare ederler» ve bunlardan mümkün olduğu ölçüde yararlanmaya çalışırlar; 2 — Holdingler, aralarında üretim bakımından ve işlevsel açıdan hiçbir ilişki bulunmayan çok sayıda firmanın bağlanmasıyla satış toplamlarını kısa bir sürede yükseltebilirler; 3 — Gelecek vadeden üretim dallarına girmeye, patantlere ve değerli kadrolara sahip firmaları kendilerine bağlamaya çalışırlar; 4 — Birçok holding (özellikle A.B.D. kökenliler) faaliyetlerinin büyük bir bölümünü silah siparişlerine ayırırlar.» (21)

Buraya kadar söylenenleri özetlersek, holdingler tekelci kapitalizm döneminde tekelci sermayenin karmaşık bir örgütlenme biçimidir.

Emperyalizmin ekonomik hücreleri olan tekeller, bulundukları sanayi dalındaki (branş) ürünlerin hem niceliğini hem de fiyatlarını belirleyebilmek için daha planlı hareket etmek, sadece metropollerdeki değil, uydulardaki toplumsal ve ekonomik değişiklikleri, tüm sermaye hareketlerini, hammadde durumunu ve en önemlisi kendi kuruluşlarının metropollerdeki işçi sınıfı ve uydu ülkelerdeki emekçi halk karşısındaki sınıfsal konumunu sürekli

olarak göz önünde bulundurmak zorundadır. Sabit sermayenin değişken sermayeye göre (22) daha fazla bütümlesi sonucu sermayenin organik bileşiminin (23) değişmesi tekelleri, tekel kârlarını korumak ve arttırmak yolunda çok daha planlı olmaya zorlar. Zaten kapitalizmin gelişim sürecinde toplumun bütünü içinde üretim anarşisi sürerken, üretimin işletme içinde örgütlenmesi giderek yetkinleşir. (24) Bu nedenle, değişen koşullar içinde, bir sanayi dalında azalan kârları başka bir dalda artan kârlarla karşılayabilmek, hammadde ve işgücü kaynakları üzerindeki tekelci konumlarını sürdürmek, toplumsal sermayeyi, bu sermayenin çok küçük bölümleriyle kendi egemenlikleri altında tutmak amacıyla, bazı kapitalist tekeller, sadece kendi faaliyet alanlarındaki değil, bu olanlara dolaylı olarak bağlı olan diğer alanlardaki kuruluşları da denetlemek üzere holdingleşmeye giderler. Daha güçlü bir yapı oluşturmak, büyük finansman gücüne sahip olmak, tek elden yönetim ve üretimde etkili olmayı sağlamak, faaliyet planlamasında rasyonelliğin ve eşgüdümün sağlanmasını kolaylaştırmak, bir takım dış yararlar sağlayarak üretim maliyetinin düşürülmesi ve hammadde ve hizmetlerin kolaylıkla temin edilebilmesi olanağını sağlamak, pazarlama olanaklarının genişletilmesi ve rekabette firma açısından etkinliğin sağlanması olanağını yaratmak ve herşeyden önce daha yüksek tekel kârı sağlamak ancak holdingleşme ile elde edilebilir.

Holdinglerin sahip oldukları kaynakların büyüklüğü onlara şu avantajları sağlar :

«1 — Holdinge bağlı kuruluşların bir kısmında ortaya çıkan sorunları, örneğin kâr oranında ortaya çıkabilecek düşmeyi, diğer kuruluşlarla karşılamak mümkündür.»

«2 — Holdingin sahip olduğu yatırımlar ve kredi kaynakları, onu, bir yandan sendikalar, diğer yandan

kamuoyu karşısında çok güçlü kılabilir. Öte yandan bankalar da, kredilerini «emin ellerde» görmek istediklerinden holdinglere rüçhaniyet (öncelik) tanır, hatta holdinglere katılır, holdingler kurarlar.»

«3 — Özellikle holdinglerin «halka açılma» (!) sı ile birlikte, küçük burjuvazinin üst kesimlerini tekelci sermayenin yanına çekmek ve örneğin bir grev karşısında işçi ile «halkı» karşı karşıya getirmek ve aradan sıyrılmak olanakları yaratılmış olur.»

«4 — Özellikle metropollerdeki dev holdingler, hem metropollerdeki hem de uydu ülkelerdeki hammadde ve kredi kaynakları üzerinde tekelci bir güce sahip olurlar.»

«5 — Yine metropollerdeki, tekelci kuruluşların «otofinansman» olanakları arttırılır.» (25)

Holdingleşme hareketi, tekelci kapitalistlerin öznel (subjektif) niyet, dilek ve amaçlarının değil, tekelci kapitalizmin kendi iç çelişkilerinin zorunlu bir sonucudur. Böylece aile şirketlerinden, anonim şirketlere ve holdinglere doğru bir evrim izlenir. Ama gelişimin her evresinde ekonomiye egemen olan, giderek kendilerini daha fazla gizlemeye çalışsalar da, aynı dar tekelci sermaye gruplarıdır.

Lenin, mali sermaye (finans kapital) (26) temeli üzerinde yükselen mali oligarşinin «müthiş egemenliği» ni sağlama araçlarından biri olan «holding sistemi»ne ilişkin şunları yazıyor :

«Bu konuya ilk dokunan değilse bile, ilk dokunanlardan biri olan Alman iktisatçısı Heymann şöyle diyor : 'Yöneticiler ana şirketi o da bağlı şirketleri, onlar da bağlı şirkete bağlı şirketleri vb. kontrol etmektedirler. Bu yolla büyük bir sermayeye sahip olmadan da üretimin ge-

niş alanlarına hakim olmak mümkündür. Çünkü, üretimi kontrol edebilmek için sermayenin % 50'sine sahip olmak yetiyorsa, yöneticinin ikinci derecede bağlı şirketlerin (filyallerin filyallerinin) 8 milyonluk sermayesini kontrol edebilmesi için 1 milyon sermaye sahibi olması yetmektedir. Hatta bu iç içe durum daha da ileri götürüldüğünde 1 milyon sermaye ile 16 milyonun, 32 milyonu kontrolü de mümkün olabilmektedir.'

«Gerçekte, deneyler gösteriyor ki, sermayesi hisse senetlerine bölünmüş bir şirketin işlerine hakim olabilmek için, hisselerin % 40'ını elde etmek yetiyor; çünkü küçük ve dağınık hisse sahiplerinden bir kısmının, pratik olarak, genel kurul toplantılarına katılma imkânı yoktur. Burjuva sofistleri ve sözüm ona «sosyal demokrat» oportünistler, hisselerin «demokratlaşmasıyla», «sermayenin de demokratlaşacağını», «küçük üretimin öneminin artacağını, rolünün büyüyeceğini umuyorlar» (ya da umduklarını söylüyorlar); oysa bu, aslında, mali oligarşinin gücünü artırma yollarından biridir. Bunun içindirki, daha ileri, daha eski, daha «tecrübeli» kapitalist ülkelerde küçük değerlerde hisse senetleri çıkarılmasına yasalarca izin verilmiştir...»

«Ayrıca, «holding» sistemi sadece tekellilerin gücünü iyice arttırmaya yaramaz, onlara, hiçbir ceza korkusu olmaksızın, halkı oyuna getirmek ve en kirli işlere girmek imkânlarını da sağlar; çünkü «ana-şirketin» yöneticileri, «özerk» sayılan bağlı şirketlerin işlerinden yasalar karşısında sorumlu değildirler; bu yüzden de bu bağlı şirketler aracılığıyla, «her şeyi» kabul ettirebilirler.» (a.b.ç.) (27)

III — TÜRKİYE'DE HOLDİNGLEŞME HAREKETİNİN EVRİMİ

Türkiye'de holdingleşme hareketinin evrimi, Türkiye

kapitalizminin, dışa bağımlı ve çarpık da olsa, gelişimine doğrudan bağlıdır.

Bilindiği gibi, emperyalist aşamada kapitalizm, metropoller (egemenlik) ve uydularıyla (bağımlılık) (28) bir dünya sistemi olmuştur. Ve emperyalist-kapitalist sistemin yaşamını sürdürmesi demek, dünya ölçeğinde bir genişletilmiş yeniden üretim, kısacası Samir Amin gibi bazı araştırmacıların deyişiyle «dünya ölçeğinde sermaye birikimi» (Accumulation à l'échelle mondiale) demektir. (Bu söylediklerimizden emperyalist sistemde çelişkilerin ortadan kalktığı, mutlak bir bütünleşmenin sağlandığı anlaşılmamalıdır. «Dünya ölçeğinde sermaye birikimi» kavramı üst-düzeyde bir soyutlamadır: Metropol ülkelerin uydu ülkeler üzerinde egemenlik (hegemonya), uydu ülkelerin metropol ülkelere bağımlılık temeli üzerinde, kısacası emperyalist bağımlılık temeli üzerinde, emperyalist-kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesi, başka bir deyişle, varlığını sürdürmesi olgusunu anlatmaktadır. Soyutlama düzeyini, emperyalist-kapitalist sistemin temel öğelerinden (metropol/uydu) metropol ülkelerdeki ulusal ya da uluslararası tekeller düzeyine düşürürsek bunlar arasında giderek artan çelişkilerin gerçekliği ile karşılaşırız.)

Kapitalizm, emperyalizm aşamasında, sermaye ihracı eksenini etrafında, bir üretim sistemi olarak, uluslararasılaşır. Emperyalizm aşamasında, «sermaye ihracı, mal ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır.» (29) Ve «... ihrac edilmiş sermaye, ihrac edildiği ülkelerde kapitalizmin gelişimini etkiler, hızlandırır. Böylece, sermaye ihracı, ihracatçı ülkelerdeki gelişmeyi bir parça durdurma eğilimi taşısa da, bunun, bütün dünyadaki kapitalizmi derinlemesine ve genişlemesine geliştirmek pahasına olduğunu unutmamalı.» (30)

Özellikle, kapitalizmin genel ve sürekli bunalımının

üçüncü evresinde, (bir başka deyişle emperyalizmin üçüncü bunalım döneminde), genel olarak İkinci Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşı'nın bitiminden sonra başlayan bu dönemde, emperyalist sömürü yöntemlerinden (borç verme, ticaret ve yatırım yoluyla sömürü) yatırım yoluyla sömürünün görece ağırlığının artmasıyla birlikte, kısacası üretken sermayenin uluslararasılaşmasıyla birlikte, kapitalizmin, uydu ülkelerde, emperyalist metropollerin güdümünde ve denetiminde bir biçimde de olsa, gelişimi hızlandı. Bu gelişimin bir sonucu olarak uydu ülkelerdeki egemen sınıflar ittifakının bileşiminde ve bu bileşimin bileşenlerinde bazı değişiklikler meydana geldi. (31)

Uluslararası tekelleşen sermaye için eskiden az gelişmiş ülkelerin geri kalmaları, hiç sanayileşmemeleri gerekirdi. Ama genel olarak 1945'ler, özel olarak da 1960'larda, artık metropoller için, bunların sanayileşmeleri gerekmektedir; ancak yatırım malları sanayilerini kurarak, yerli teknolojilerini geliştirerek sanayileşmeleri değil, fakat kendi ürettiği makina ve teçhizatın (bir başka deyişle yatırım-malları-sanayii-ürünlerinin yani tüketim-malı-üreten-üretim araçlarının) (32) kullanılmasına olanak sağlayan, kendisinin ulaşmış olduğu teknoloji düzeyinde gereksiz ve az kârlı bulunduğu, örneğin tüketim malları sanayilerinin kurulması yönünde sanayileşmeleri gerekmektedir. Hatta, bu çerçevede, metropoller az kârlı buldukları bazı ara malları yatırım alanlarını bile uydulara bırakabilmektedirler. (33)

Günümüz kapitalizmini incelerken, çokuluslu şirketler (ÇUŞ) olgusunun ve sermayesinin uluslararasılaşması sürecinin dünya kapitalist sistemine getirdiği yeni boyutları ve yeni işleyiş biçimlerini gözardı etmemek gerekir. Rekabetçi kapitalizm aşamasında iktisadi faaliyet alanının belirleyici özelliği ulusal sınırlardır. Ancak bu, rekabetçi

dönemde, ulusal birimlerin birbirleriyle karşılıklı olarak ekonomik ilişkide bulunmadığı anlamına gelmez. (Kapitalizmin merkantilist aşamasında mal ithali, rekabetçi aşamasında ise mal ihracı oldukça gelişkindir. Emperyalizm öncesi dönemlerde değişim sürecinin uluslararasılaşması mevcuttu, ama iktisadi faaliyetin eksenini oluşturan üretim sürecinin uluslararasılaşması ancak emperyalizm aşamasında, sermaye ihracının belirleyici olmasıyla birlikte başladı.) Burada vurgulanmak istenen rekabetçi döneme özgü koşullarla, emperyalizm aşamasına ilişkin «kapitalist dünya ekonomisi»ne ait koşullar arasındaki farklılıktır. ÇUŞ'lerin ortaya çıkışıyla birlikte, sadece ulusal birimler arası gerçekleşen ekonomik ilişkilerin ötesinde bir şey olan ve onları da içeren (ve kapitalizmin en yüksek aşaması emperyalizmin ortaya çıkışıyla birlikte oluşan) (34) «kapitalist dünya ekonomisi»nin, kapitalizmin genel ve sürekli bunalımının üçüncü evresinde, üretken sermayenin uluslararasılaşmasının egemen, belirleyici ve yaygın bir duruma gelmesiyle, günümüzde, her zamankinden daha fazla gerçekleşme ve somutlaşma durumunda olduğunu görüyoruz. (35) Bu «kapitalist dünya ekonomisi», günümüzde, siyasal sömürgecilik rejimlerinden çok daha sıkı bir biçimde uydu ülkelerin, ileri düzeyde sanayileşmiş metropol ülkelere olan bağımlılığını arttırmakta ve giderek onları metropollere bütünleştirmektedir. Gerçekte, her azgelişmiş ülke ekonomisinin bütünü, geleneksel (prekapitalist) yapıların giderek artan yıkımı ile kapitalist sistemin bütünüyle giderek bütünleşmekte; yani uydu ülkelerin ekonomik gelişim çizgisi, emperyalist-kapitalist sistemin bütününe yeniden üretmeye yönelik bir biçimde belirlenmektedir. Bu bütünleşme (entegrasyon) ile, azgelişmiş ülkeler metropol ülkeler için giderek daha fazla gerekli ve vazgeçilmez olmuşlardır. Gerekli olduklarını söylemek, ne bu ülkelerin, ne de sanayileşmiş ülkelere-

ki emekçi sınıf ve tabakaların bundan yararlandıkları anlamına gelmemeli. Eğer uydu ülkeler kendilerine yatırım ve mal satma fırsatları vermeseydi, metropol ülkeler faaliyetlerini sürdüremiyeceklerdi. Azgelişmiş ülkeler bu anlamda sanayileşmiş metropoller için giderek daha fazla vazgeçilmez olmuşlardır. Bu nedenle, azgelişmişlerin gelişim sorunları sadece onların sorunları değildir. Bu sorunlar aynı zamanda dünya kapitalist sisteminin sorunlarıdır. (36) Dolayısıyla geri-bıraktırılmış ülkelerin emperyalizmin içinde yaşadığımız Üçüncü bunalım döneminde «sanayileşmeleri»ni bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekir.

Soruna, bir de, emperyalizmin içinde yaşadığımız evresinde uluslararası işbölümü açısından bakalım. Emperyalist-kapitalist sistemde, başlangıçta, üretim faaliyetleri alanında bir uluslararası işbölümü sözkonusuydu: Bir tarafta sanayi mamulleri üreten gelişmiş metropol ülkeler, diğer tarafta bu ülkelere her türlü hammadde temin eden uydu ülkeler. Emperyalizmin içinde yaşadığımız evresinde buna, herhangi bir üretim dalında üretim sürecinin değişik aşamaları arasında uluslararası bir işbölümü (üretim sürecinin değişik aşamalarının değişik ülkelere paylaştırılmasını gerektiren bir işbölümü) eklenmiş durumda. (Örneğin uçağın lastiği (X) ülkesinde, motoru (Y) ülkesinde, bilgisayar (W) ülkesinde üretiliyor, sonra bunlar (Z) ülkesinde monte ediliyor.) Bu yeni işbölümü düzeninde, uydu ülkelerin metropollerin bırakmaya başladıkları tüketim sanayilerini ve bazı ara malları sanayilerini kurmaları olanak dahilindedir. Bu durum (azgelişmiş ülkenin «sanayileşme»si), emperyalizmin metropol ülkelerin sorunlarına çözüm bulma girişimleriyle, uydu ülkede metropollere bağımlı ve çarpık bir gelişim izleyen kapitalistleşme sürecinin vardığı aşamanın gereklerinin çıkışması sonucunda ortaya çıkar. (Metropollerin bu sanayileri ihraç et-

melerinin başnedeni başka sanayi dallarında görülen teknolojik gelişmeler nedeniyle bu sanayilerin görell olarak kârlılıklarını yitirmesidir. Örneğin, yatırım malları-sanayiinin yani makine-yapan-makineleri üreten sanayiinin getirdiği kâr, tüketim sanayiinin kârından çok daha yüksek. Yatırım malları- sanayii ürünlerinde daha çok birikmiş emek, bir bakıma aynı anlamda gelen, daha ileri teknoloji var. Ayrıca bazı sanayilerin doğa kirlenmesine yol açması, bu sanayilerin ihraç edilmesinde rol oynayan ikinci bir etken. (37) Örneğin, demokratik geleneğin güçlü olduğu Avrupa ülkelerinde çalışan kitlelerin baskısı burjuva hükümetlerini bu konuda çeşitli önlemler almaya itiyor. Bu önlemler ise çoğunlukla o sanayilerde maliyetleri yükseltiyor.)

Şimdiye değin söylediklerimizi özetlersek, İkinci Emperyalist Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist sömürünün özü değil, fakat biçimi değişti. «Yeni-sömürgecilik» olgusu ağırlıklı olarak gündeme geldi. 1950'lere kadar genellikle üretken olmayan alanlara, alt-yapıya ve doğal kaynaklara yapılan yatırımların yanı sıra, doğrudan sanayiye yapılan yatırımlar ağırlık kazanmaya başladı. Bunun yanı sıra, o güne kadar fazla uygulanmayan patent, lisans, know-how anlaşmalarıyla komprador burjuvazinin sanayi burjuvazisi haline dönüşmesi kolaylaştırıldı. Bu süreç içinde uluslararası tekелci burjuvazinin ülke içi uzantısı olan yerli tekелci sanayi burjuvazisi oluştu. Bir başka deyişle, Üçüncü bunalım dönemi olarak da adlandırılan kapitalizmin genel ve sürekli bunalımının bu evresinde, emperyalizm uydu ülkelerde içselleşti.

Benzeri gelişmeler Türkiye özelinde de oldu. «II. Dünya Savaşından sonra gerek genel olarak emperyalizm cephesinde meydana gelen değişiklikler, gerekse savaş süresinde Türkiye'de özellikle spekülasyon aracılığıyla

sermaye birikiminin hızlanması sonucunda uluslararası tekelci burjuvaziyle (emperyalistlerle) bütünleşerek gelişen bir yerli tekelci sanayi burjuvazisi oluştu ve bu oluşum süreci içinde yabancı sermayeye kapılar ardına kadar açıldı.» (38)

Türkiye'deki holdingleşme hareketi, emperyalist metropollerin güdümünde ve denetiminde çarpık bir biçimde yukardan aşağı gelişen Türkiye kapitalizmin gelişiminin hızlandığı bir dönemde, sermayenin yoğunlaşmasının ve merkezileşmesinin belli bir aşamaya varmasının sonucunda ortaya çıkmıştır.

Koç Holding İdare Meclisi eski üyelerinden Hulki Alisbah, «Eski Ticaret Kanununda» diyor, «umumi hey'etlerde bir hissedarın ne kadar hissesi olursa olsun rey hakkı 10 oyla takyit edilmişti (sınırlandırılmıştı). Bu vaziyet karşısında holding kurup, diğer hissedarların yanında onun idaresinde bir hak sahibi olabilmelerine maddeten imkân yoktu. Bunun da her halde anonim şirketlerin ve holdinglerin kurulmasını geciktirmekte büyük tesiri olmuştur.» (39) Aslında gerçek, Alisbah'ın söylediğinin tam tersi: **Türkiye'de burjuvazi anonim şirketler ve holdingler kurabilecek düzeye geldiğinde Ticaret Kanunu ve diğer yasalar değişmiştir.** Ticaret Kanununda yapılan değişikliklerle sermaye paylara bölünmüş olarak kabul edilmiş ve oy hakkı hisse ve pay sahipliği ilkesine göre düzenlenmiştir. Bu değişiklikten sonra anonim şirketlerin kuruluşunda bir hızlanma olmuştur. Holdinglerin asıl 1963'den sonra kurulmaya başlamasının nedeni 1961 yılında Kurumlar Vergisi Kanununda (KVK) yapılan değişikliktir. Eski KVK'na göre, holding şirketler mükerrer (iki kere) kurumlar vergisi ödemek zorundaydılar. Bir yandan bağlı şirketin kendisi kurum vergisi öderken diğer yandan ana şirket te kurum vergisi ödemek zorunda kalıyordu. 1961 yılında

KVK'nda yapılan bir değişiklikle bu durum ortadan kaldı-
rıldı.

Bu değişiklikle Kurumlar Vergisi Kanununun 8. Mad-
desi bir istisna getirmiştir. Buna göre, başka bir şirkete
iştirak eden ana şirket, bağlı şirket tarafından kurumlar
vergisi ödenmiş olarak kendisine ulaştırılan gelirden tek-
rar vergi vermemektedir. (40)

Ayrıca KVK'nun bu yeni biçimine göre verginin geç
ödenmesi olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu da büyük bir
finansman kaynağı oluşturmaktadır. Oysa bir çok metro-
pol ülkede bile böyle bir olanak yoktur.

Holdinglerin vergiyi geç ödeme olanaklarının nasıl
ortaya çıktığını görmek için Gelir Vergisi Kanununu
(GVK) ve KVK'nu incelemek gerekir. Anonim Şirketler
sadece kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisine tabi-
dir. (41) Ayrıca şirket ortakları kurum kazancından ken-
dilerine dağıtılan kâr paylarına esas olarak gelir vergisi
öderler. (42) Ancak kurumun herhangi bir yıl ettiği ka-
zanç ortaklara ertesi yıl ulaştırılabileceğinden, ortaklar
söz konusu bu gelirleri bir yıl sonraki bildirimlerine alırlar
ve dolayısıyla vergiyi de bir yıl sonra öderler. Kurumlar
ve gelir vergisi yasalarının vergi ödeme konusuna ilişkin
genel ilkeleri böyle olmakla birlikte, kurum, anonim şir-
ket ortaklarına ait kâr payı üzerinden kârı elde ettiği yıl
kısa bildirim (muhtasar beyanname) vererek % 20 gelir
vergisi tevkifatı yapar ve bunu maliyeye öder. (43)

«İşte muhtasar beyannamede vergi tevkifatı için ya-
pılan matrah (44) hesaplamasında kanunun kabul etmiş
bulunduğu bir istisna, holding şirketlerin lehine çalışmak-
tadır. Buna göre, anonim şirket gelir vergisi tevkifatı için
matrah hesaplarırken kurum kazancından tüzel kişi ortağa
intikâl ettirecek kâr payını matrahtan düşer. Dolayısıyla

anonim şirketin bütün hisseleri bir ikinci anonim şirketin elinde ise, birinci şirket kârının tamamını ikinci şirkete geçirerek söz konusu % 20 vergi tevkifatını yapmaktan kurtulur. İkinci şirket birinci şirketten elde ettiği menkul (taşınır) sermaye gelirini bir yıl sonraki kazançları arasına aldığından vergi tevkifatının yapılması bir yıl geciktirilmiş olur. Şu hale göre anonim şirket ortakları birinci şirketin üstünde bir ikinci şirket (holding) kurarak vergi tevkifatını bir yıl geciktirmek ve söz konusu fonu holding camiasında kullanmak imkânını elde ederler. Holding bağlı şirketten elde ettiği menkul sermaye geliri üzerinden iştirak kazançları istisnası hükmüne dayanarak kurumlar vergisi ödemeyeceğinden (Madde 8) holdingleşme grubun vergi yükünü arttırmaksızın geç ödeme sayesinde küçümsenmeyecek bir finans imkanı sağlamaktadır. Kademeli (pyramiding) holdinglerde söz konusu gecikme, her kademedede bir artarak stopaj (45) miktarı kadar bir fonun uzun süre holding camiası içinde kalmasını sağlar.» (46)

Bütün bu yasal gelişmelerin sonucu 1960 sonrasında holdingleşme hareketi hız kazandı. Bugün ülkemizde 67 holding mevcuttur. Bunların listesi aşağıda Tablo l'de verilmiştir.

TÜSTAV

TABLO : I (1974)

Ü N V A N I	Bulunduğu Yer	Sermayesi	Kuruluş Tarihi
1. Anadolu Endüstri Holding A. Ş.	İstanbul	12.000.000,—	29.11.1969
2. Alarko Holding A. Ş.	İstanbul	50.000.000,—	21.12.1972
3. Acarer Holding A. Ş.	İstanbul	50.000.000,—	12.11.1973
4. Aker Holding A. Ş.	İstanbul	5.000.000,—	4. 9.1973
5. Anayurt Holding A. Ş.	Ankara	1.700.000,—	16.10.1973
6. Bilter Holding A. Ş.	İstanbul	3.000.000,—	22.12.1970
7. Baykar Holding A. Ş.	Ankara	10.000.000,—	28. 5.1971
8. Birlik Holding A. Ş.	İstanbul	500.000,—	15. 3.1973
9. Bilgihan Holding A. Ş.	Ankara	9.500.000,—	28.10.1972
10. Borusan Holding A. Ş.	İstanbul	10.000.000,—	13.12.1972
11. Çukurova Holding A. Ş.	Adana	120.000.000,—	22. 7.1972
12. Cankurtaran Holding A. Ş.	İstanbul	30.000.000,—	30. 5.1973
13. Deva Holding A. Ş.	İstanbul	75.000.000,—	22. 9.1958
14. Denizli Holding A. Ş.	Denizli	1.500.000,—	22.11.1972
15. Doğu İlaç Holding A. Ş.	İstanbul	20.000.000,—	1973
16. Endüstri Holding A. Ş.	İstanbul	60.000.000,—	20.11.1963
17. Elginkan Holding A. Ş.	İstanbul	10.000.000,—	14. 8.1965
18. Eczacıbaşı Holding A. Ş.	İstanbul	200.000.000,—	6. 2.1970

ÜN VANI	Bulunduğu Yer	Sermayesi	Kuruluş Tarihi
19. Erzurum Holding A. Ş.	Erzurum	2.000.000,—	7. 4.1972
20. Enka Holding Yatırım A. Ş.	İstanbul	60.000.000,—	
21. Ercan Holding A. Ş.	Ankara	120.000.000,—	11. 5.1973
22. Erkin Holding A. Ş.	İstanbul	1.000.000,—	12. 7.1973
23. Fevzi Özakta Holding A. Ş.	İzmir	26.500.000,—	18. 5.1965
24. Hacı Ömer Sabancı Holding A. Ş.	Adana	200.000.000,—	19. 4.1967
25. Hürriyet Holding A. Ş.	İstanbul	1.250.000,—	20. 1.1968
26. Hastaş Holding A. Ş.	İstanbul	5.000.000,—	10. 9.1968
27. Hür Holding A. Ş.	İstanbul	25.000.000,—	12. 1.1970
28. Hızıroğlu Holding	Ankara	15.000.000,—	16. 3.1971
29. H. İbrahim Bodur Holding A. Ş.	İstanbul	7.000.000,—	20.12.1971
30. Hüseyin Gülek Holding	İstanbul	10.000.000,—	6. 1.1973
31. Hasat Holding A. Ş.	Ankara	1.000.000,—	28. 3.1973
32. Hak Holding A. Ş.	İstanbul	2.500.000,—	5.12.1973
33. Koş Holding A. Ş.	İstanbul	200.000.000,—	11.12.1963
34. Kockale Holding A. Ş.	Ankara	1.000.000,—	3. 4.1967
35. Keban Holding A. Ş.	Elâzığ	3.000.000,—	25. 1.1969
36. Kutlutaş Holding A. Ş.	İstanbul	10.000.000,—	19.10.1970

ÜNİVANI	Bulunduğu Yer	Sermayesi	Kuruluş Tarihi
37. Keban Holding ve Ortakları Demir-Çelik Sanayi A. Ş.	Elâzığ	5.000.000,—	27. 4.1972
38. Keban Holding ve Ortakları Makine Sanayii	Elâzığ	20.000.000,—	19. 3.1973
39. Kırşehir Holding A. Ş.	Kırşehir	10.150.000,—	
40. Karamanlı Güç Holding A. Ş.	Burdur	11.040.000,—	23.10.1973
41. Keban Holding ve Ortakları Ağın Demircilik Sanayii A. Ş.	Ağın	5.000.000,—	19. 6.1971
42. Kent Holding A. Ş.	Ankara	20.000.000,—	27. 9.1971
43. Keban Holding ve Ortakları Plastik Sanayii A. Ş.	Elâzığ	5.000.000,—	2. 8.1969
44. Keban Holding ve Ortakları Beton Sanayi A. Ş.	Elâzığ	5.000.000,—	2. 8.1969
45. Mengenler Yatırım Holding A. Ş.	İstanbul	500.000,—	23. 7.1969
46. Mutlu Holding A. Ş.	İstanbul	5.000.000,—	16. 2.1970
47. Mimaş Holding A. Ş.	Ankara	10.000.000,—	26.12.1972
48. Özçoban Holding A. Ş.	İstanbul	1.000.000,—	4. 8.1973
49. Profilo Holding A. Ş.	İstanbul	60.000.00,—	21.12.1971
50. Pensoy Holding A. Ş.	İstanbul	60.000.000,—	9. 5.1973

ÜNİVANİ	Bulunduğu Yer	Sermayesi	Kuruluş Tarihi
51. Rahmi Fılbıbelı Holding A. Ş.	İzmir	5.000.000,—	9. 3.1973
52. Sapmaz Holding A. Ş.	Adana	200.000.000,—	3. 8.1972
53. Say Holding A. Ş.	İzmir	1.000.000,—	6. 11.1972
54. Şahin Holding A. Ş.	İstanbul	20.000.000,—	15.10.1973
55. Toplum Holding Ticaret	İstanbul	500.000,—	18. 9.1965
56. Tekno Holding Mühendis ve Mimarlar Yatırım ve Sanayii A. Ş.	İstanbul	10.000.000,—	22. 8.1968
57. Transtürk Holding A. Ş.	İstanbul	150.000.000,—	7. 5.1971
58. Tekfen Holding A. Ş.	İstanbul	25.000.000,—	18. 6.1971
59. Teknolojik Gelişmeler Holding A. Ş.	İzmir	7.650.000,—	1. 9.1972
60. Toplu Konut Holding A. Ş.	İstanbul	10.000.000,—	12.10.1972
61. Taç Holding A. Ş.	İzmir	90.000.000,—	4. 12.1972
62. Tokatlılar Holding	Ankara	1.000.000,—	15. 3.1973
63. Teztaş İttaş İlsan Holding A. Ş.	İstanbul	20.000.000,—	27. 7.1973
64. Taylan Holding A. Ş.	İstanbul	55.000.000,—	27.11.1973
65. Ulugaylar Holding A. Ş.	İstanbul	5.000.000,—	13. 1.1971
66. Yatırımlar Holding A. Ş.	Ankara	75.000.000,—	13.10.1960
67. Yaşar Holding A. Ş.	İzmir	75.000.000,—	12.11.1968.

Kaynak : Ticaret Bakanlığı Arşivi.

Bu 67 holding arasında asıl etkin olan beş-altı holdingtir. Tablo II'de ise yıllar itibariyle holdinglerin gelişmesi verilmiştir.

TABLO II
YILLAR İTİBARIYLA HOLDİNGLERİN
GELİŞİMİ

Yıllar	Kurulan Holding Sayısı
1958	1
1960	1
1963	2
1964	—
1965	3
1966	—
1967	2
1968	4
1969	5
1970	5
1971	9
1972	13
1972	22
TOPLAM	67

Tablo II'de görüldüğü gibi holdingleşme hareketinin en üst düzeye vardığı dönem 12 Mart dönemidir. Bu dönemde ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeler büyük ölçüde tekelleri sermaye tarafından yönlendirilmiştir. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezleşmesi dolayısıyla tekelleşme bu dönemde hız kazanmıştır. (47).

Tablo III'de de holdinglerin kentlere göre dağılımı sunulmuştur.

TABLO III

HOLDİNGLERİN KENTLERE GÖRE

DAĞILIMI (1974)

KENTLER	ADET
İSTANBUL	37
ANKARA	11
İZMİR	6
ADANA	3
ERZURUM	1
ELAZIĞ	5
KIRŞEHİR	1
BURDUR	1
AĞIN	1
DENİZLİ	1
TOPLAM	67

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, Türkiye’de, kentsel metropollerin gelişimi, **büyük ölçüde**, kapitalizmin gelişimiyle içiçedir. Kısaca, holdingleşme sermayenin eskiden beri yoğun olduğu sanayi bölgelerinde meydana gelmiştir.

Bizdeki ilk şirketleşme hareketi aile şirketleri biçiminde olmuştur. Türkiye’de kapitalizmin gelişimi süresinde aile şirketi görünüşündeki anonim şirketleri belli bir gelişme kaydetmiş ve ekonomik ve toplumsal gelişmeler, aynı aileye ait anonim şirketlerin tek bir çatı altında toplanıp merkezi bir eşgüdüme girmelerini zorunlu kılmıştır. Daha önce açıklanan, holding tipi örgütlenmenin sağlandığı ekonomik avantajlardan yararlanabilmek, dev kuruluşların karışısında tutunabilmek, kısaca pazarı elinde tutmayı sürdürürebilmek ancak “Holdingleşme” ile mümkün olacaktı.

Dışa bağımlı ve çarpık Türkiye kapitalizminin burjuvazisi, özellikle de tekelci burjuvazisi sürekli olarak değişen oran ve derecede, genel olarak tekelci sermayenin sorunlarından farklı sorunlarla karşı karşıyadır. (48)

Bu sorunların nedeni, sözkonusu tekellerin uydu ülke tekelleri olması ve sermaye birikimi olanaklarının sınırlılığıdır. Örneğin, Türkiye tekelci burjuvazisi için 'sermaye fazlası' diye bir sorun yoktur. Tam tersine sermaye yetersizliği sözkonusudur. Değişen ölçülerde, sürekli olarak karşılaşılan finansman (kredi) teminindeki güçlükler, sanayicilerin yatırımlarını büyük ölçüde aksatmaktadır. Birçok ekonomik (finansman zorlukları, ortaya çıkabilecek zararı daha geniş bir kitleye yayma eğilimi v.b.), toplumsal (sermaye mülkiyetini "yaygınlaştırma" -aldatmacası v.b.) ve siyasal nedenlerden dolayı holdingler, 1970'lerde bu kez, "halka" açılmaya başlamışlardır. Bu evrim, ileride, tek tek holdingler ele alınırken daha ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Türkiye'de holdinglerin yasal statüsünü incelersek, Türk Ticaret Kanununun (TTK) 446. maddesinden başka bu konuya ilişkin yasa hükmü bulamayız.

TTK'nun 446. maddesinde, amacı esas olarak başka işletmelere katılmak olan **holdinglerden bahsedilmekle yetinilmiş**, bu konuda başka bir hükme yer verilmemiştir. TTK'nun 446. maddesinde şöyle denilmektedir.

"Heryıl yıl safi (net) kârın yirmide birinin ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayrılması mecburidir."

"Kanuni hakkını bulduktan sonra dahi bu akçeye aşğıdaki paralar eklenir :

"1 — Hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma masrafları indirildikten sonra, itibari kıymetten fazla olarak el-

de edilen hasılatın itfalara veya yardım ve hayır işlerine sarfedilmeyen kısmı;

"2 — İptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmı;

"3 — Safi kârdan, birinci fıkrada yazılı yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri;

"Umumi yedek akçe esas sermayenin yarısını geçmedikçe, münhasıran ziyanların kapatılmasına yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeye veya neticelerini hafifletmeye elverişli tedbirler alınması için sarf olunabilir."

"İkinci fıkranın 3 numaralı bendi ve üçüncü fıkranın hükümleri, gayesi esas itibarıyla başka işletmelere iştirakten ibaret olan 'Holding'sirketleri hakkında cari değildir." (a.b.ç.)

Burada, holding, sadece bir tanımlama olarak belirtilmektedir. Böylece holdingler yedek akçe ayırımı konusunda bir farklılığa sahiptir. **TTK'nun bu maddesinde holdinglere hangi hükümlerin uygulanmıyacağı vardır, ama hangi hükümlerin uygulanacağına dair hüküm yoktur.** Bu tür yasa hükümleri holdinglere çok geniş manevra alanı yaratmaktadır. Aynı şekilde, holdingler kanuni yedek akçelerinin harcanmasına ilişkin sınırlarla da bağlı değildir. (49)

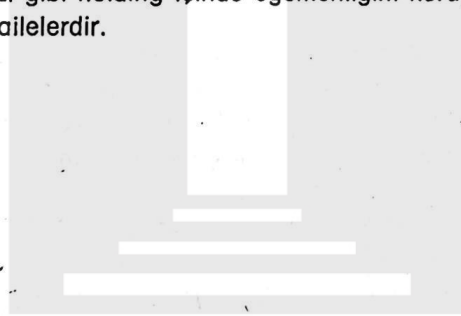
Ayrıca holdingleşme sayesinde yürürlükte bulunan diğer bazı yasa hükümlerinin sınırlayıcı etkilerinden kurtulma

olanağı vardır. (50) Yukarıda gördüğümüz gibi KYK'nun 8. maddesi de holdingleşme lehine olmaktadır.

Özetlersek, Türkiye'de holdinglerle ilgili mevzuat yetersiz, boşluklarla dolu ve sınırlayıcı hükümlerden tümüyle yoksundur. Bu durumdan yararlanan tekelci sermaye "holdingleşme" hareketini hızlandırmıştır. Ve bu hukuki yapıdan dolayı Türkiye'de holdinglerin manevra kabiliyetleri oldukça geniştir.

Türkiye'deki holdinglerin ekonomik yapısına bakarsak saf holdinglerin büyük çoğunluğu oluşturduğunu görürüz. Ama bu aldatıcı bir görünümdür. Bu holdingler içinde en etkin olan beş altı holdinge baktığımızda, bunların karma holdingler olduğunu görürüz. Bu da göstermektedir ki, yerli tekelci sermaye ekonomik yaşamın bir çok alanına el atmıştır.

Ayrıca, Türkiye'de holdinglerin büyük bir çoğunluğu kuruluş aşamasında aile holdingi niteliğindedir. "Halka" açılmayla birlikte bu yapı bir ölçüde değişimiye başlamıştır. Ama İkinci Bölümde tek tek holdingleri incelerken göreceğimizi gibi holding içinde egemenliğini koruyanlar gene aynı ailelerdir.

TÜSTAV

İKİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE EKONOMİSİNE
YÖN VEREN HOLDİNGLER**

TÜSTAV

TÜSTAV

I — KOÇ HOLDİNG

(KOÇ TOPLULUĞUNUN EVRİMİ VE TÜRKİYE'NİN ELLİ YILI)

1976 Haziran ayı içinde Vehbi Koç iş hayatına atılışının ellinci yılını «sağ», «sol» ayrımı yapmadan tüm gâzetelere yazdığı «Elli yılın ardından birkaç söz» ile kutluyordu. Bu arada, burjuva basını Koç'a sayfalarını açıyor, onunla ilgili övücü yazılar, kendisiyle yapılan «ilginç» röportajlar yayınıyor, Koç'u kamuoyuna «içimizden biri», halktan biri olarak tanıtıyordu.

Koç Topluluğunun gelişimi özel kesimin elli yıllık gelişimini simgeliyor. Bunu Koç da «Cumhuriyet tarihimize yakından bağlı elli yıllık iş hayatımda» sözleriyle itiraf ediyor. Başka bir deyişle Koç Topluluğunun gelişimi Türkiye'de kapitalizmin gelişiminden çarpıcı bir dikey kesit sayılabilir.

Koç topluluğunun bugüne gelişini Koç'un kendi sözleriyle yansıtalım.

«Daha talebe iken iş hayatına atılmayı aklıma koymuştum. Kararımda ısrar ettim, aileme kabul ettirdim, okumayı bırakıp 1917'de küçük yaşta iş hayatına girdim. İşe önce bakkalıktan başladım, hırdavatçılığa geçtim, köselecilik yaptım. Arkasından inşaat malzemesi işine girdim.»

(51)

Amerika'nın ünlü Fortune dergisine göre, Koç bakkallıktan sonra, Ankara'da meclis damının kiremitlerini sağlayarak ilk büyük işini gerçekleştirmiş, sonra çeşitli inşaat malzemesi stokları yapmış ve o günlerde Türkiye'nin en büyük inşaat malzemesi ithalatçılarından biri olarak çalışmıştır.

«Geseryanlar'ın Beyoğlu'nda, şimdiki Sümerbank Satış Mağazası'nın bulunduğu yerde büyük bir mağazaları vardı. Geseryanlar bu büyük binada **Sahibi'nin Sesi** gramafon plaklarını, Philco radyolarını, Kelvinatör buzdolaplarını satıyorlardı... Birkaç konuşmadan sonra biz bu firmanın Ankara satıcısı olduk... Galata'da Kuyumcu sokak'ta, kurşun boru yapan Hovagimyan kardeşler vardı... Hovagimyan kardeşler zengin olmuşlar, Sötlüce'de bir boru fabrikası kurmuşlar... 1934 yılında 135.000 lira sermayeli bir şirket kurduk ve işe başladık. Bir hayli mücadeleden sonra, **Celâl Bayar'ın İktisat Bakanlığı zamanında uygulanan Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlandık**, boru bandı gümrüklerinde indirim sağlayarak çıkardığımız malı satmağa başladık.» (52)

«Babam 1928'de öldü. Karaoğlan çarşısındaki ev ve altındaki dükkân, caddenin genişletilmesi dolayısıyla yıkılmıştı. Yerine şimdiki Koç Hanı yaptırdık. Bu hanın ilk kiracısı Devlet Demiryolları ve Limanları İnşaat ve İşletme Genel Müdürlüğü oldu. Sonradan uzun süre Ankara İmar Müdürlüğü de bu binada çalıştı... Ankara'da esnaflıktan çıktım tüccar sınıfına girdim ve tanındım.» (53)

«Bir taraftan inşaat malzemesi işini yaparken, diğer taraftan İstanbul'dan Stano Ramano şirketinden gaz ve benzin getirip satardım. İki sene zarfında piyasada kendimi göstermeye başladım. O sırada şimdiki Mobil Oil'in ismi Standard Oil idi. 1928 senesinde **Standard Oil'in Ankara acentası oldum ve onların gaz, benzin, ve yağlarını satma-**

ya başladım. Yine 1928 senesinde Ford şirketi Ankara'da bir bayilik açmayı kararlaştırmıştı. Bu işin peşine düştüm. Ford'un Ankara bayiliğini aldım. İkinci Dünya Savaşına kadar başka yabancı firma mümessillikleri almadım.» (54)

«O sıralarda Belediye tarafından Yenişehir'e konut yapımına karar verildi. Bunları müteahhitlere ihale ediyorlardı. Ankara'da o zamanın en büyük müteahhidi Nafiz Kotan Beydi. Bu bey ile o zamana göre çok büyük işler yaptım ve para kazandım.» (55)

«1937 yılında Vehbi Koç olarak devam eden Firmam, Koç Ticaret T.A.Ş.'ne çevrildi ve Ford acentalığı bu şirkete devredildi.»

«Acentalığımızın başına iyi bir müdür bulmak şarttı. Nihayet Ankara'da Burla Şirketinde otomobil ve parça işlerinde çalışan Bay Bernard Nahum ile tanıştım, anlaştık, Böylece 1944'te Bay Bernard Nahum, Koç Ticaret T.A.Ş. Otomobil Şubesi Müdürü oldu.» (56)

«İkinci Dünya Harbi bütün hızı ile devam ederken, 1944'lerde harbin müttefikler lehine biteceği kanaatine vardım. Amerika'da okumuş bir mühendis arkadaşımızı Toros ekspresi ile Beyrut'a, oradan Mısır'a oradan Afrika'ya ve Afrika'dan Amerika'ya gönderdim. Temaslar sonunda Amerika'nın en büyük firmalarının mümessilliklerini almaya muvaffak oldu.»

«1946'da ilk Amerika yolculuğum tüccarlıktan çıkıp sanayiciliğe geçişimin başlangıç noktası olmuştur... İlk Amerika'ya gidişimde General Electric ile bir ampul fabrikası, Uniroyal ile bir lastik fabrikası kurmak için teşebbüse geçtim.» (57)

«İkinci gidişimde Türkiye'de General Electric Ampul Fabrikası kurulması kararını aldım. Uzun konuşmalar oldu.

ya başladım. Yine 1928 senesinde Ford şirketi Ankara'da bir bayilik açmayı kararlaştırmıştı. Bu işin peşine düştüm. **Ford'un Ankara bayiliğini aldım.** İkinci Dünya Savaşına kadar başka yabancı firma mümessillikleri almadım.» (54) Uniroyal ile bir lastik fabrikası kurmak için teşebbüse geçtik. Bu başarıdan dolayı çok memnunum.» (58)

«Ampul işinde muvaffak oldum, lastik işinde olamadım. Fakat işin arkasını bırakmadım ve 1963'de Türkiye'de lastik fabrikasının da kurulmasını temin ettim.» (59)

«Reşit Kâtipoğlu, Ford Şirketinde çalışan Mr Eric Armitage ile birlikte **İstanbul Ford Acentası olan Motör Ltd. Şti'ni** satın alarak bize rakip oldular. Fakat sonra Katipoğlu, gerek mâli bakımdan, gerekse ortağı ile işbirliği yapamadığı için 1949 yılında benimle birlikte iş yapmak için müracaatta bulundu. **1950 Mayıs ayında bu şirketin yüzde 80'ini bizim gurup aldı.»**

«İzmir'de Ford acentalığı Ege Petrol Şirketi'nde idi. Ford'un bu mintikanın satışlarından memnun olmadığını anladık ve İzmir acentalığına talip olduk. Çok uğraştık ve nihayet Ford mümessilliğini alarak 1953 yılında Egemak - Ege Makina ve Ticaret A.Ş.'ni kurduk.»

«1950 - 1952 arasında devam eden liberasyon 1953'te kalkıp kota sistemi ihdas edilince otomobil piyasasında yıllarca darlık devam etti. Bay Bernard Nahum ile Türkiye'de bir otomobil montaj endüstrisi kurulması gerektiğine kuvvetle inanıyorduk. Mr. Cooper'in yerine gelen Mr. Masset'e müracaat ettik ve fikrimizi söyledik. **Müracaatımız çok müsaait karşılandı. Ford Türkiye'ye uzmanlar göndererek etüdler yaptırdı.** 1956'da Bernard Nahum ve Kenan İnal beylerle Amerika'ya giderek **Henri Ford II ile tanıştık.** Yıllarca süren sıkı bir takipten sonra, nihayet 1950 yılında Otosan'ı kurmaya muvaffak olduk.» (60) Koç, Otosan'da ilk yerli otomobil olan Anadol'u üretmeye başlamış ve Tofaş projesi ile

bu alanda —bu kez Fiat ile ortaklık halinde— daha geniş bir girişime yönelmiştir.

«Ampul fabrikasından sonra, ikinci endüstri şirketimiz Arçeliktir... Bir yandan bu demir mobilya işini sürdürürken diğer yandan buzdolabı yapmayı düşünmeye başladık... Buzdolabı işi geliştikçe ilk gayesi olan demir mobilya işini bıraktı, yavaş yavaş elektrikli ev aletleri endüstrisine geçti.» (61)

Daha sonra Federal Almanya'daki Hilden firması ile «teknik yardım» anlaşması imzalayıp Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş. kuruluyor.

Elektrik malzemesi ve radyo ithal etmek için Siemens adlı Alman şirketinin acentalığı alınır, ama Koç bununla yetinmediğini şu sözleriyle açıklamaktadır : «Benim bütün **istek ve hedefim, Siemens'in Türkiye'ye bir yatırım yapmasıydı. Yatırım yaparlarsa, Türkiye ile ve bizlerle ilişkilerinin kesilmeyeceğine inanıyordum. Türk Siemens Kablo ve Elektrik Sanayi Anonim Şirketi 1964 Ocak ayında kuruldu.**» (62)

«Yıllar geçtikçe teşkilat büyüyordu. Artık adına **Koç Topluluğu** değimiz şirketimize her yıl yenileri katılıyordu. Bunların hepsi bağımsız birer şirketti, ben yönetim kurullarının başkanıyım... Bunların yönetimine yetişmem güçleşiyordu. Bu durumda 1940'ları geçtik... Koç Grubu daha fazla büyümeden temelini sağlamlaştırmak, şirketlerin birbirleriyle bağlantısını güçlendirmek, modern sevk ve idarecilik prensipleri ile yönetimlerini **ve önemlisi sürekliliklerini sağlamak istiyordum.** Görebildiğim ve anladığım şu idi : Süreklilik ancak aile şirketi niteliğini aşan anonim şirketlerle sağlanabilirdi. Kendi firmamı 1938 yılında anonim şirkete çevirmemde bu düşüncenin etkisi olmuştur. Fakat o şirket yine de ilk kuruluşunda bir aile şirketi karakteri ta-

şıyordu. Gerçi bütün dünyada büyük firmalar çoğunlukla aile şirketi olarak başlamıştır, işin normal akışı da böyledir. Daha sonra işler büyüyüp yeni sermaye ihtiyaçları doğdukça ve aileler parçalandıkça gerçek anonim şirkete dönüşmüşlerdir.»

«Siemens şirketi de aynı aşamaları geçirmiştir. Firmanın kurucusu dede Siemens, şirketin ilk ve tek sahibiydi. Bugün şirketin yönetim Kurulu Başkanı olan **Peter Von Siemens'e sordum**, o dönemden bugüne kadar Siemens şirketinde ortak aile fertlerinin sayısı 100'ü bulmuş ve sermayenin ancak % 11'i ailenin elinde kalmıştır. Hisselerin % 39'u yalnız Almanya'da değil, uluslararası bir şirket hüviyetinde, dünya borsalarında işlem görerek her yana yayılmıştır. Dikkate değer olan şudur ki, % 11'lik aile hisesi, dünyaya yayılan sermaye çoğunluğu arasında yine şirketin yönetimini ellerinde tutabilmektedir.»

«Şirketlerin Koç ailesi elindeki hisselerini kurulacak bir Holding'e devrederek şirketleri bu Holding'e ortak etmek, bütün iş arkadaşlarıma Holding'te pay ayırmak, bu suretle Holding'e gerçek ve halka açık bir anonim şirketi vasfını kazandırmak fikri, en tabii olarak belirmiş oldu.» (63) Ve nihayet 1963'te Koç Holding A.Ş.'i kurulmuştur.

1963 yılında 26 şirketle kurulan Koç Holding'te bugün 70 şirket bulunmakta ve bu Holding bünyesinde yer alan şirketler Türkiye ekonomisinin bir çok alanında etkin faaliyet göstermektedirler. Koç Topluluğunda bugün yaklaşık olarak 19.500'ü işçi, 6.200'ü memur ve hizmetli olmak üzere 25.000 civarında kişi çalışmaktadır. 1963'te 25.000.000 TL. sermayesi olan Holdingin günümüz sermayesi 200.000.000 TL'ı aşmaktadır. Son olarak 1977 Temmuz ayı içinde Koç Holding olağanüstü Genel Kurulu yapılmış ve şirket sermayesi 200 milyon TL'ndan 300 milyon TL'na arttırılmış-

tır. (Kurulduğundan bu yana % 1200'lük bir artış sözkonusu.)

Koç'un otobiyografisinde de yansıdığı gibi, emperyalizmin değişen startejişi doğrultusunda ve Türkiye'nin emperyalist - kapitalist sistemle bütünleşme süreci içinde, işbirlikçi ticaret burjuvazisi uluslararası tekellci sermayenin ortağı durumundaki yerli tekellci sanayi burjuvazisine dönüşmüştür.

Biraz iş yaptıktan sonra Galata'daki azınlık tüccarlarıyla ilişki kurma, «milli» kapitalist yetiştirme amacını güden Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun getirdiği «teşvik» olanaklarından yararlanma, yabancı tekellerin ülke içi temsilciliği, tek parti politikacıları üzerindeki etkinlikten yararlanarak müteahhitlik yapma, İkinci Emperyalist Dünya Paylaşım savaşı sonrası Amerika yolculuğu, yabancı sermaye ile ortak montaj ve tüketime yönelik sanayi yatırımlarına girişme ve holdingleşme aşamasına varış : İşte Koç Topluluğunun elli yıllık gelişim doğrultusu.

«İthal yasaklamaları ve iç piyasadaki yüksek fiyatlar, devletin özel sektörü geliştirme çabalarıyla birleşerek, yabancı firma temsilciliği ve ithalatçılıktan sanayiciliğe doğru kayışı başlatmıştır.» (64) Sanayie yönelişi emperyalist - kapitalist sistemin değişen starteji ve taktikleri içinde çözümlenmek gerekir. Emperyalist - kapitalist sistemin değişen uluslararası iş bölümü düzeninde, 1945'ler sonrasında ve özellikle 1960'lar sonrasında geri kalmış uydu ülkelerin emperyalist metropollerin bırakmaya başladıkları tüketim sanayilerini ve hatta bazı ara malları sanayilerini kurmaları olanak dahilindedir. Koç Holding'in sanayi girişimlerinde de aynı gelişimi izlemek mümkün. Bununla birlikte, Koç Topluluğunda halâ ticaret ağır basmaktadır. Sabancı Holding bünyesinde ise sanayi başat faaliyet alanı durumundadır. Ayrıca Sabancı Holding kendi denetimindeki Akbank

sayesinde finansman sorununu bir ölçüye değin sözmektedir. Bunun içindir ki, Vehbi Koç, Haziran ayı içinde 50. ncı yılı dolayısıyla TV'da kendisiyle yapılan röportajda, «banka kurmak gerekliliği»nden bahsetmiştir. Lisans, patent ve teknik anlaşmalardan yararlanmakla birlikte **Koç Topluluğu halâ yerli - yabancı ortak sermaye yatırımlarını sürdürmektedir.** «Koç grubu ve Koç ailesinin 23 şirkette emperyalistlerle ortak yatırımı vardır. Bu şirketlerdeki diğer ortakların bağlı oldukları ülkeler ABD, Avusturya, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre ve İtalya'dır. Koç gurubuna bağlı olan şirketler, 22 emperyalist tekelle patent ve işbirliği anlaşması yapmıştır, bu şirketlerin ürünlerini Türkiye'de üretilip pazarlar.» (65) Buna karşılık, Sabancı topluluğu, çoğunlukla, tümüyle yerli sermaye yatırımlarına girişmekte, emperyalist tekellerle olan ilişkisini «teknoloji transferi» yolu ile ve üretimde kullandığı makinaları, hammaddeleri, diğer araç ve gereçlerin önemli bir bölümünü bu tekellerden satın alarak devam ettirmektedir. Koç Topluluğu ile Vehbi Koç'un «Koç kuruluşlarından daha büyük» olarak nitelediği Sabancı Holding (66) arasında rekabet günümüzde ekonomik yaşamın tüm alanlarında sürmektedir. (67)

Koç Topluluğu kamu sektörünün sivrilmiş yöneticilerini, azınlıklara mensup ünlü işadamlarını, yabancı teknisyenleri ve emperyalist metropollerde öğrenim görmüş genç işletmecileri bünyesinde toplamıştır. Günümüzde, -ABD'nin giriştiği çabaların ürünü olarak gelişen işletmecilik fakültelerinde (örneğin ODTÜ İşletmecilik Bölümü) yetişen seçkin yerli işletmecileri ve yine seçkin yerli teknik elemanları bünyesinde toplamaya başlamıştır. Bir çok sanayi tesisi yabancılarla ortaklık halinde kurulduğundan, bu şirketlerin yönetim kurullarında Koç grubunda çalışan sermayedar ve yöneticilerin dışında birçok yabancı da bulunmaktadır.

Tekelci sermayeyi oluşturan Koç Holding ve benzeri çoğu topluluk Türkiye'de geniş bir bayi şebekesi kurmaktadır. Bayilikler çevresinde, tekelci sermaye ile doğrudan ilişkileri olan ticari nitelikte bir orta burjuvazi bölgelerinde giderek yükselmektedir. «Buzdolabı, otomobil, kamyon, traktör, radyo, dikiş makinası, likit gaz, bisiklet, lâstik çamaşır makinası, deterjan, vb. imalâtçısı ve genel satıcısı olan birkaç yüz firma, ülke sathına yaygın bir bayi örgütüyle, temelini genişletmektedir. 1967 yılı başında yalnız Aygaz'ın bayileri 160'ı bulmaktaydı. Beko Ticaret'in bayilerinin sayısı 176 idi. Egemak'ın 94, Motör Ticaret'in 25, Oto-koç Ticaret'in 32 idi. (Bütün bu şirketler Koç Holding bünyesinde yer almaktadır). Petrol şirketlerinin bayilikleri üç bini aşmaktaydı.» (68)

Türkiye toplumunun son elli yıldaki gelişmenin önemli iktisadi, toplumsal ve siyasal olayları hakkında Koç'un söyledikleri son derece gerçekçi ve bu olayların ardındaki sınıfsal güçleri açığa vurur mahiyettedir.

«1923 yılı Türkiye'sinin ekonomik şartları içinde yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk, yabancı müteşebbisin yerini Türk müteşebbisinin alması zarureti ortaya koymuştur. Böylece, devletçi CHP'nin şahsi teşebbüse değer vermesine işaret etmiş ve yurt kalkınmasında özel sektörden yararlanılması konusuna açıklık kazandırmıştır. Kongrede belirlenen diğer husus, devletin hususi teşebbüsün yapamayacağı işleri ele alması kararıydı. **Bence bu kararlar hem iktisadi kamu kuruluşlarının doğmasına imkân vermiş, hem de Türk iş adamına çok geniş teşebbüs ve çalış-**

ma sahası açmıştır.» (69) Koç'un sözleri, Kurtuluş Savaşı sonrası genç Cumhuriyetin kapitalist kalkınma modelini seçtiğini kanıtlamaktadır.

Daha sonraları «**devletçilik**» adı altında uygulanan iktisadi politikanın hiçbir zaman **egemen sınıflara rağmen de-**

ğil, egemen sınırlarla birlikte ve burjuvazinin gelişimi doğrultusunda olduğunu Koç şu sözleriyle belirtmekte : «Atatürk Cumhuriyeti kurduğu vakit memleketin ekonomik hayatı her yönü ile yokluğu ifade ediyordu. **Endüstri yoktu, özel sektör yoktu, sermaye yoktu.** Memleketimizin iktisaden varolmasını temin etmek için **devletin bir şeyler yapması gerekiyordu.** İşte Türkiye'de devletçilik böyle bir zaruretten doğdu... İnönü CHP'si devletçi olmakla birlikte, karma ekonomiyi, hür teşebbüsü kabul etmiş, **hür teşebbüsün yapamayacağı işleri devlet yapar** felsefesini uygulamıştı.. **İktisadi Devlet Kuruluşları** birer okul vazifesi görmüşler, memlekete pek çok eleman yetiştirmişler ve **özel sektöre birçok teknik ve idarî eleman temininde menba olmuşlardır.»** (70) İstanbul Ticaret Odası eski Genel Başkanı Behçet Osmanoğlu'nun deyişiyle, «**ekonomisinin dokusu, Cumhuriyetin kuruluşundan beri özel teşebbüs olan**» Türkiye'de, 1923 - 1946 dönemini belirleyen sermayedar yetiştirme, yerli zengini yabancı sermaye ile işbirliği ve giderek ortaklık yapabilecek düzeye erişirme —bir tür ilkel birikim yaratma— adına, işçi sınıfına ve emekçi kitlelere yapılan ağır baskı ve **egemen sınıfların ideolojisini yansıtan Tek Parti** yönetimidir. Koç bunu da itiraf ediyor ama Tek Parti yönetiminin baskısından sadece devleti oluşturan bürokratları sorumlu tutarak bas-

kinin ardındaki gerçek sorumlular olan egemen sınıfları gözlerden saklamak istiyor: «İkinci Dünya Savaşını demokrasiden yana olan ülkelerin kazanması, Türkiye’de de yeni görüşlerin ortaya atılmasına âmil olmuştu. Diğer taraftan savaş yıllarının ekonomik, sosyal sıkıntıları, tek parti hükümetlerinin murakabesiz icraatı, CHP’ye hoş görünmek isteyen bazı gayretkeş idarecilerin tek taraflı davranışları halkı fazlası ile rahatsız etmeye başlamıştı. Bence bütün sebepler çok partili siyasi hayata geçişimizi çabuklaştırmıştır. Ben o tarihlerde CHP’li olduğum halde, DP’nin kuruluşunu rejim bakımından memnuniyetle karşılamış ve demokratik murakabenin CHP’nin çalışmalarını düzenleyeceğine inanmıştım.» (71) Yeterince güçlenen burjuvazi ve müttefikleri 1950’lerde küçük burjuva bürokrat kadroların ve sayetinden kurtulup siyasal iktidarı tek başına ele geçirmeye yönelirken halk yığınlarının Tek Parti diktasına ve terörüne duyduğu nefreti kendi arkasına aktarmayı becermişti. İlginç olan diğer bir nokta CHP’li olan Koç’un DP’nin kurulmasını memnuniyetle karşılaması. Bu durum, 1950 - 1960 arasındaki «demokrasi» nin egemen sınıflar içi demokrasi olduğunu gösteriyor. Koç için, bir siyasal parti olmazsa, diğeri olur.

«Memleketimizde hür teşebbüsün esas gelişmesi ve müteşebbisin sanayie yönelmesi 1950 döneminde başlamıştır,» (72) diyen Koç, DP döneminin, kapitalizmi geliştirici—tabii çarpık ve dışa bağlı bir biçimde geliştirici— vahşi, atak, plansız iktisadi politikasını vurguluyor.

27 Mayıs Askeri Darbesi hakkında «Ordunun kansız

bir ihtilâl yapmış olması, gelecek için ümit verici idi» diyor Koç. «Ben ihtilâlden hemen sonra iş arkadaşlarımla bir toplantı yaptım ve kendilerine bu memleketin hepimizin olduğunu, iyi günleri de kötü günleri de beraberce paylaşmamız gerektiğini, işlerimize hiçbir şey olmamış gibi devam edeceğimizi söyledim...» (73) Menderes iktidarının kapitalist dünya içinde sarsılan itibarı, 27 Mayıs Darbesini yapanların darbe sabahı erkenden Alpaslan Türkeş'in sesiyle dünya kamuoyuna «Nato'ya ve Cento'ya bağlı kalacakları» nı duyurması, darbenin hemen sonrasında gazetelerde yer alan, 27 Mayısçıların Lideri Gürsel'le Koç'un birlikte resimleri gözönünde bulundurulursa Koç Topluluğunun işlerine hiçbir şey olmamış gibi devam etmesi mantıkidir. Sadece fazladan bir şey olmuştur. O da darbeye katılan küçük burjuva radikallerinin ve demokratlarının hazırlanmasında etkin olduğu 1961 Anayasası. Bu anayasanın «demokratik» bir çok maddesi de «12 Mart Rejimi» ile yokedilmiştir. Koç 12 Mart konusunda şunları söylüyor :

«12 Mart'tan önceki aylarda hükümet sokağa hakim olamayıp can ve mal emniyeti kalmayınca herkes gene ordunun işe müdahale etmesini bekler hale gelmiştir.» (74) Gerçekten de 12 Mart yaklaşırken egemen sınıflar arası çelişki derinleşmiş, buna karşılık egemen sınıflar başta işçi sınıfı olmak üzere çalışan halk kitlelerinin yükselen mücadelesi karşısında —bir ölçüde— paniğe kapılmışlardı. Geçmişin özlemini taşıyan küçük burjuva idealistleri, sömürücü sınıflar, özellikle de tekelci sermaye ordunun müdahalesini bekliyordu. Koç'un «Herkes» dediği bunlar olsa gerek. Burjuvazi her zaman kendi çıkarlarını bütün toplumun çıkarları gibi göstermiştir.

«Türkiye'nin AET'na üyeliğinin memleket menfaatine» olduğunu söyleyen Vehbi Koç, «protokoller tesbit edilirken biz memleketimizin ekonomik potansiyelini iyi değerlendirememişiz. Başlangıçta büyük tavizler aldığımızı **zannetmişiz**. Bu tavizler tatbikatta bize pek yararlı olmamış. Buna karşı bazı yükümlülükler altına girmişiz. Bu yükümlülüklerin hangi sanayi kollarını nasıl etkilediğini iyi hesap edememişiz» demektedir. (75) Diğer bir çok sanayici gibi Koç'da, AET - Türkiye ilişkilerinde ortaya çıkan son bunalımın, yeni konjonktürel olanakları (Detant, sosyalist ülkelerle geliştirilen iktisadi ilişkiler, İslâm Ortak Pazarı, v.b.) değerlendiren bir anlayışla Katma Protokol'de yeni düzenlemeler yapılarak, atlatılmasını önermektedir.

Vehbi Koç ellinci yılında «halk adına» üç istekte bulunmaktadır. «Bugün halkımız üç ana meselede barış beklemektedir... Siyasal barış, gençlik barışı, çalışma barışı,» Sonuncusundan başlamakta yarar var. İşverenlerin ve sözcülerinin son zamanlarda en çok rahatsız oldukları konu işçi sınıfının yükselen ekonomik - demokratik mücadelesidir. Sendikal örgütlenmeyi ve mücadeleyi yasaklama özlemi içinde olan tekelci sermayenin, yoğun sömürü karşısında işçilerin sustuğu, toplu sözleşmelerin yeniden «zaptı rapt» altına alındığı bir «çalışma barışı»ndan bahsetmesi doğal. «Siyasal barış» çağrısının ardında ise işçi sınıfının siyasal örgütlenmesini boğmaya, halkın demokratik istemlerinin parlenmentoya ve demokratik kamuoyuna şu veya bu biçimde yansımaları önlemeye yönelik bir arzu ve siyasal gelirilimi azaltıcı ve **BUGÜNKÜ** sınırlar içinde «demokrasi» (!) yi işletecek «AP - CHP Koalisyonu» özlemi var. «Gençlik barışı» çağrısı ise kamuoyu önünde sahtekârca bir günah çıkarma ve sözde demeselerde özde «Tanrı, Koç ve benzerlerini korusun» diyen saldırgan faşist

milislerle yurtsever, demokrat, devrimci gençliği uzlaştırmaya yönelik, haklı ve haksız bir tutan bir girişim.

«Yabancı sermaye Türkiye için gereklidir» diyen Koç (76), bugün Türkiye tekeli sermayesinin en önemli gruplarından birinin başındadır. Aşağıda Koç Holdingin bünyesinde yer alan ve Holdinge bağlı diğer şirketler, Koç'un ilişkisinin olduğu başka şirket ve kuruluşlar, ürettikleri ve ticaretini yaptıkları mallarla, faaliyet alanlarıyla, ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Bu ayrıntılı döküm, uluslararası tekeli burjuvazinin ülke içindeki ortağı durumunda olan ve çalışan tüm halk kitlelerini alabildiğine sömüren, tekeli burjuvazinin oluşturduğu azınlık içinde, önemli bir yeri olan Koç Holding'in, iktisadi yaşamın her alanında faaliyette bulunduğunu göstermektedir. Her gün yediklerimizin, içtiklerimizin, giydiklerimizin ve kullandıklarımızın fiyatlarının giderek daha hızlı artışından, çeşitli malların piyasadaki kıtlığından kimlerin sorumlu olduğunu anlamak konusunda, Koç Holdingin ayrıntılı dökümü, bir ölçüde yardımcı olacaktır.

KOÇ HOLDİNGİN YAPISI :

1. SOSYAL GRÜP

● KOÇ HOLDİNG EMEKLİLİK VE YARDIM SANDIĞI VAKFI (1967)

Koç Holding A.Ş.

: % 100

Vakfın amacı, personele ve ailelerine SSK'nun programına ek olarak maluliyet ve ölüm tazminatı ile emeklilik ve aile aylıkları ödemek ve konut kredisi sağlamaktır.

● VEHBİ KOÇ VAKFI (1969)

Koç Holding A.Ş.

: % 100

Koç Topluluğunun eğitim, tıp ve kültür alanlarındaki

bağışlarını kurumlaştırmak ve sürekliliğini sağlamak için kurulmuştur. Vakıf her yıl 300 öğrenciye burs vermektedir.

2. SANAYİ GRUBU

● ANSAN

Koç Holding A.Ş. : % 90

● ARÇELİK

Koç Holding A.Ş. : % 25,4

Koç Ailesi : % 10,64

Koç Hold. Em. Y. San. V. : % 15

Koç Hol. Em. Y. San. V. : % 6,58

Devlet Malzeme Ofisi (DMO) : % 15

Teknosan Tic. ve San. A.Ş. : % 22,4

Arçelik, Koç'un Eli Bula ile birlikte büro malzemesi imal edip devlete satmak için kurduğu bir şirkettir. Bunun için DMO. de şirkete ortak edilmiştir. Arçelik büyük bir gelişme göstermiş, buzdolabı üretiminde ön plana geçmiş ve Koç Topluluğu yabancı sermaye ile ortaklık halinde elektrik motorları ve cam yünü üretimine girişerek buzdolabında yerli üretim oranını arttırmıştır. Bugün Arçelik her tipte buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, bütan gazı ile çalışan ocaklar, ızgaralı ocaklar, gaz sobası, havalandırma cihazları üretmektedir.

● TÜRK GENERAL ELEKTRİK ENDÜSTRİ A.Ş. (1965)

Arçelik : % 37

General Electric Co. Inc. : % 51 (Amerikan)

İş Bankası : % 12

Yedi kişilik yönetim kurulunun dördü yabancıdır. Şirket, ev buzdolapları için soğutma sistemleri, bunların parçaları, kompresörler, ev aletleri için elektrik motorları, kondansör, evaporatör üretmektedir.

● **ASILÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş. (1974)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 53,5
Koç Ailesi	: % 1
Uzel Ltd. Şti.	: % 32,45
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	: % 13

Her türlü ve her boyutta asal çeliklerin üretimi ve satışı amacı ile kurulmuştur. 55.000 ton nihai ürün üretecek tesisler 1977'de işletmeye açılacaktır.

● **BEKOTEKNİK A.Ş. (1967)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 15
Koç Ailesi	: % 10,18
Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.	: % 12,5
Koç Hold. Em. Y. San. V.	: % 5
Arçelik	: % 27,5
Beko Ticaret A.Ş.	: % 24,66

1963 yılında BEKO Ticaret A.Ş.'nin bir bölümü olarak çalışmaya başlayan, 1967 yılında bağımsız bir şirket haline gelen BEKOTEKNİK masa, her türlü radyo, televizyon, pikap gibi elektronik ev aletleri üretmektedir.

● **BOZKURT MENSUCAT SANAYİ A.Ş. (1954)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 32,18
-------------------------	-----------

Şirketin diğer ortakları, Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş., Koç Ailesi ve Pensoy Ltd. Şirketidir.

Çalışma alanı, pamuklu, polyesterli, yünü iplik ve dokuma üretimi ve boyanmasıdır.

● **BÜROSAN BÜRO SANAYİ A.Ş. (1958)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 23,5
Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.	: % 33,33
Koç Ailesi	: % 6,28
Koç Hold. Em. Y. San. V.	: % 11,11
Koç Ticaret ve Yatırım A.Ş.	: % 10

Mürekkep üretimi amacıyla kurulan şirket zamanla çeşitli kırtasiye malzemesi yapımına geçmiştir (Pelikan ve Skrip dolmakalem mürekkebi, karbon kâğıdı, stampa, teksir ve çini mürekkepleri, daktilo ve hesap makinaları şeritleri, mumlu kâğıt, silgi, dolma ve tükenmez kalem ve bunların refilleri, çeşitli yapıştırıcılar). Şirketin Amerikan Sheaffer's Pen Co. ve Alman Günther-Wagner Pelikan Werke firmaları ile teknik ve lisans anlaşmaları bulunmaktadır.

● **CEDKO SANAYİ VE TİCARET A.Ş. (1966)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 47,67
Koç Ailesi	: % 1,16
Salva S.A. (İsviçre)	: % 51

Yabancılarla ortaklık halinde çeşitli tıbbî flaster, se-lofan bant, diğer sınaî bantlar, büro ve ambalaj için ya-pışkan bantlar, pencere ve matbaa bantları ve benzeri teknik ve kimyasal maddeler üretim ve ticaretini yürütmektedir. Bunların üretiminde İsviçre Cederroth International S. A. lisansı kullanılmaktadır.

● **DÖKTAŞ DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş. (1973)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 77,5
Tatko T.A.Ş.	: % 11,25
Uzel Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.	: % 11,25

Halen kuruluş safhasında olan şirketin amacı dizel ve benzinli motorların blok ve kapaklarını, otomotiv endüstrisi için döküm parça, temper döküm, sferord döküm ve çelik döküm üretimidir.

● **ERSU MEYVE VE GIDA SANAYİİ A.Ş. (1968)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 66,98
-------------------------	-----------

Almanya'daki işçiler ve çeşitli

vatandaşlar.	: % 31
--------------	--------

Meyve suyu ve meyve konsantre üretimi amacıyla kurulmuştur.

● **İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş. (1965)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 25,33
-------------------------	-----------

Koçtaş A.Ş.	: % 25
-------------	--------

Linzer Glasspinnerei Wren (Avusturya)	: % 15
--	--------

Türkiye Şişe ve Cam Fab. A.Ş.	: % 10
-------------------------------	--------

Isı ve ses izolasyonunda kullanılan cam yünü üretir.

● **KAV ORMAN SANAYİİ A.Ş. (1970)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 28,55
-------------------------	-----------

Koç Hold. Em. Y. San. V.	: % 5
Türkay Endüstri ve Ticaret A.Ş.	: % 10
Beko Tic. A.Ş.	: % 2,33
Diğer	: % 54,12

Kav, Halka açık bir şirket olarak, kibrit ve orman ürünleri alanında faaliyet göstermek üzere kurulmuştur.

● MESAN METAL SANAYİ VE TESİSAT A.Ş. (1972)

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 26
Koç Ailesi	: % 5
Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.	: % 25
Koç Hold. Em. Y. San. V.	: % 11
Beko Ticaret A.Ş.	: % 18

Şirketin alanı ticarî soğuk hava dolapları, frigorifik tesis ve cihazları, LPG (likit petrol gazı) aletleri, komple mutfak tesisleri üretimidir.

● METAŞ

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 10
Türkiye İş Bankası	: % 15,9

● PINAR SÜT

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 10
Yaşar Holding	:
Türkiye İş Bankası	:

● SİMTEL TİCARET VE SANAYİ A.Ş. (1960)

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 30
-------------------------	--------

Koç Allesi : % 41

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 25

Şirket, çeşitli ev aletleri (Siemens elektrik süpürgesi, Rekord-Simtel kat kaloriferi, çamaşır kurutma cihazları), Siemens elektrik cihazları ve yeraltı elektrik kabloları montajı, ithalatı ve toptan ve perakende satışı işleriyle uğraşmaktadır. Simtel, kendi ürünlerini **doğrudan doğruya** ve 63 kentte 450 bayi kanalıyla satmaktadır.

● **SIMKO TİCARET VE SANAYİ A.Ş. (1959)**

Koç Holding A.Ş. : % 42,5

Koç Allesi : % 6,5

Siemens Beteiligung A.G. (Alm.) : % 51

Siemens'in Türkiye Genel Acentası olan şirket elektrik konusu ile ilgili her türlü proje tesisat ve montaj işleri, elektrik makina ve aletleri ithalat ve üretimi ile ilgilenmektedir. Yedi kişilik yönetim kurulunun dördü yabancıdır.

● **TAT KONSERVE SANAYİ A.Ş. (1967)**

Koç Holding A.Ş. : % 39,8

Koç Allesi : % 5,5

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 20

Koç Hold. Em. Y. San. V. : % 1,2

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. : % 22,5

Şeker Sigorta A.Ş. : % 2,5

İhracata yönelik bir kamu-özel sektör ortak girişimi olan kuruluşun başlıca ürünleri domates salçası, domates ve meyve suları ile diğer sebze ve meyve konserveleridir.

Şirket İsviçre Migros Kooperatifleri Federasyonu ile teknik yardım anlaşması yaparak üretime geçmiştir. Şirket Koç Topluluğunun ilk kez dış piyasaya yönelme girişimidir.

● **TÜRK DEMİR DÖKÜM FABRİKALARI A.Ş. (1954)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 24,67
Koç Ailesi	: % 8,3
Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.	: % 15
Koç Hold. Em. Y. San. V.	: % 2,5
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	: % 17,59
Mümtaz Fazlı Taylan	: % 20

Şirket yabancı patentle (Alman Hilden, Alman Junkers ve Fransız Chappe) kalorifer kazanları, ocak, fırın, soba, Junkers şöbeni, radyatör üretmektedir.

● **TÜRK SIEMENS KABLO VE ELEKTRİK SANAYİ A.Ş. (1964)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 12
Koç Ailesi	: % 2,45
Simko	: % 1,19
Siemens A.G. (Almanya)	: % 51
Oynokra (Finlandiya)	: % 10,4

Termoplastik izoleli kablo ve iletken üretmektedir.

● **TÜRKAY ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş. (1954)**

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 16
Koç Ailesi	: % 10

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 10

Bedrettin Tümay : % 36

Devlet tekeli kaldırılıp özel sektöre yol açılması ile kurulan, kibrit üretimiyle uğraşan bir şirkettir.

3. TİCARET GRUBU :

● **KOÇ YATIRIM VE SANAYİ MAMÜLLERİ PAZARLAMA A.Ş. (1973)**

Koç Holding A.Ş. : % 27,15

Şirketin diğer ortakları Koç ailesi, Koç Hold. Em. Y. San. V. dir.

«En büyük Halk Ortaklığı» olarak reklâm edilen şirket halka açık bir şirket olarak kurulmuştur. Koç Topluluğunda yer alan bir çok şirkette hissesi vardır ve Koç topluluğunun ürünlerinin (Murat ve Anadol otomobilleri, Fiat treyleri, arçelik buzdolabı ve çamaşır makinesi, Nordmende televizyonu) pazarlamasını yürütür. 22 Mart 1976 tarihli ilânlarında tahvillerinin % 18 gelir ödemeyi taahhüt ettiğini açıklamıştır.

● **AKYAK TİCARET A.Ş. (1928)**

Koç Holding A.Ş. : % 88

Koç Ailesi : % 12

Mobil Oil'in Ankara bayiliği için kurulan firma 1963'de anonim şirkete dönüşmüştür. Halen 9 satış ve servis istasyonu vardır. Ankara içine Fuel-oil ve gaz dağıtımını yapmakta, 1970'den itibaren Riello ve Akyak brülörleri satışı ile de uğraşmaktadır.

● **AVİS SETUR**

Koç Holding A.Ş. : % 25

● BEKO TİCARET A.Ş. (1951)

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 81
Koç Ailesi	: % 9
Fenni Tesisat Ltd.	: % 10

General Elektrik (Amerikan) ampullerinin satışı için kurulan şirket, genellikle Koç Topluluğunun sınıî mamullerinin satıcılığı işini yürütmektedir. Türkay kibritleri, Arçelik ev aletleri, Türk Demir döküm fabrikalarının fırın, ocak ve sobaları, Kavel kabloları genel dağıtıcılığını yapmakta, ticari ve sınıî soğukhava tesisleri, radyo montaj ve üretimi ilgilenmektedir. Şirket Amerikan International General Electric firmasının Türkiye temsilcisi ve İngiliz Pitney - Bowes, Gestetner ve Adrema adres basma makinalarının Türkiye dağıtıcısıdır.

● BİLAR

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 40
-------------------------	--------

● BÜROKUR TİCARET A.Ş. (1957)

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 86,8
Koç Ailesi	: % 11,2

Şirket, büro, fabrika, otel, motel lokanta, okul, hastane ve evlerde kullanılan her türlü ahşap ve çelik mobilya alım, toptan ve perakende satışı ve komple döşeme ve dekarasyon işleriyle uğraşır.

● KOÇ BURROUGHS TİCARET A.Ş. (1962)

<u>Koç Holding A.Ş.</u>	: % 55
Koç Ailesi	: % 24

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 12

Şirket Mensupları : % 9

Elektronik ve mekanik **Burroughs** muhasebe ve hesap makinaları, bilgisayarları ithalat, tesis ve bakımı ile uğraşmaktadır.

● **KOÇTAŞ TİCARET A.Ş. (1955)**

Koç Holding A.Ş. : % 67,5

Koç Ailesi : % 10

Yöneticiler : % 22,5

Her türlü inşaat malzemesi, sıhhi tesisat, cam, demir toptan ve perakende ticareti ile uğraşmaktadır.

● **TEKİZ TEKNİK İZOLASYON A.Ş. (1966)**

Koçtaş Tic. A.Ş. : % 43,4

Alarko A.Ş. : % 22,8

Isı ve ses izolasyonu tecridi ile ilgili her türlü teçhizat işlerini yürütmektedir.

● **KOFİSA TRADING COMPANY S.A. (1973)**

Koç Holding A.Ş. : % 50

Inconfim (İtalya) : % 50

Uluslararası ticaretin gerektirdiği pazarlama hizmetleriyle ilgilenmek üzere kurulmuştur.

● **MERKEZ TİCARET A.Ş. (1956)**

Koç Holding A.Ş. : % 85

Koç Ailesi : % 15

Elektrikli ve elektriksiz ev aletleri ve inşaat malzemeleri ticareti ile uğraşmaktadır.

● **PORSUK TİCARET A.Ş. (1946)**

Koç Holding A.Ş. : % 83

Koç Ailesi : % 17

Her türlü inşaat malzemesi; **Ford, Oliver, U.S. Royal** (Eskişehir) Bölge Bayiliği; Arçelik, Türk Demir Döküm General Elektrik ürünlerinin, **Thomson radyolarının** satıcılığı; Mobil Oil Bölge Satıcılığı ve Aygaz Bölge Bayiliği ile ilgilidir.

● **RAM DIŞ TİCARET A.Ş. (1970)**

Koç Holding A.Ş. : % 22,5

Vehbi Koç : % 5

Arçelik A.Ş. : % 12,5

Beko Ticaret A.Ş. : % 12,5

Koçtaş Ticaret A.Ş. : % 12,5

Otosan A.Ş. : % 12,5

Türk Demir Döküm : % 12,5

Servis Turistik A.Ş. : % 10

Gerek Koç Topluluğunun bütün ihracat çalışmalarını örgütlemek, gerek başka kuruluşların ürünlerine dış pazar olanakları aramak amacıyla kurulmuştur.

● **TAM SİGORTA**

Koç Holding A.Ş. : % 10

Eczacıbaşı Holding : % 10

Bülent Yazıcı :

American Home Assurance
Company (ABD)

: % 45

● **TATAŞ**

Koç Holding A.Ş.

: % 7,93

Türkiye İş Bankası

:

● **ŞARK SİGORTA A.Ş. (1923)**

Koç Holding A.Ş.

: % 45

Riunione Adriatica di Sigorta
(İtalya)

: % 49

Yangın, nakliyat, kaza ve hayat, makina ve montaj sigortası ile ilgilenmektedir.

4. OTOMOTİV GRUBU :

●● İMALAT ŞİRKETLERİ :

● **BELDESAN MOTORLU VASITALAR SANAYİ A.Ş.**
(1966)

Koç Holding A.Ş.

: % 16,71

Koç Ailesi

: % 1,83

Standard Belde

: % 43,5

Motör Ticaret

: % 29,1

Fransız Motobécane teknik anlaşması ile Mobylette motorlu bisikletlerini, İngiliz Woodhead lisansı anlaşması ile hidrolik - teleskopik amortismanlar üretmektedir.

● **MAKO ELEKTRİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş. (1970)**

Koç Holding A.Ş.

: % 25

Aygaz

: % 15

Magnetti Marelli (İtalya) : % 58

Amacı otomobil sanayii için elektrik donanımı üretmektir.

● **OTOSAN OTOMOBİL SANAYİİ A.Ş. (1959)**

Koç Holding A.Ş. : % 29,8

Koç Ailesi : % 7,1

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 26

Yönetici ve Bayiler : % 37

Kamyon, minibüs, otomobil (Anadol) ve otobüs montaj üretimi ile uğraşmaktadır. Genellikle **Ford** ile teknik işbirliği içinde çalışmaktadır.

● **EATON - YALE**

Otosan A.Ş. : % 10

● **CAM ELYAF SANAYİİ A.Ş. (1971)**

Otosan A.Ş. : % 10

Türkiye Şişe Cam Fab. A.Ş. : % 54

Türkiye İş Bankası : % 10

T. İş Bankası, Emekli Sandığı : % 15

Sınai Kalkınma Bankası : % 10

● **OTO - YOL SANAYİ A.Ş. (1966)**

Koç Holding A.Ş. : % 42,91

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 20

İstanbul Oto : % 4,58

Akbank : % 27

Fiat lisansı ile çekici kamyon, treyler ve otobüs üretmektedir.

● **KARSAN**

Koç Holding A.Ş. : % 3,8

● **TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş. (1968)**

Koç Holding A.Ş. : % 22,5

M.K.E. Kurumu : % 25

Türkiye İş Bankası : % 10,5

Fiat S.P. A. (İtalya) : % 41,5

Murat otomobillerini üreten şirketin dokuz kişilik yönetim kurulunun dördü yabancıdır.

● **TÜRK TRAKTÖR ve ZİRAAT MAKİNALARI A.Ş. (1964)**

Egemak : % 30

M.K.E. Kurumu : % 30

Ziraî Donatım Kurumu : % 10

TC. Ziraat Bankası ; % 5

Fiat Holding (İtalya) : % 25

İtalyan Fiat lisansı ile traktör ve tarım araçları üretimi ile ilgilidir.

●● **SATIŞ ŞİRKETLERİ :**

● **BURSA OTO A.Ş. (1972)**

Koç Holding A.Ş. : % 51

Koç Allesi : % 20

Vehbi Koç Vakfı : % 6

● **EGEMAK EGE MAKİNA VE TİCARET A.Ş. (1953)**

Koç Holding A.Ş. : % 60,83

Koç Ailesi : % 11,67

Ford'un Ege bölgesi dağıtıcısı, Fiat traktörlerinin Türkiye Genel bayıdır.

● **OPAR OTOMATİV PARÇALARI A.Ş. (1973)**

Egemak : % 15

İstanbul Oto : % 12,5

Ormak : % 12,5

Tormak : % 10

Bursa Oto : % 10

Ottar : % 10

Koç Ailesi : % 13,32

Yönetici ve Memurlar : % 16,68

Tofaş ve Oto-Yol ürünlerinin yedek parçalarının Türkiye çapında pazarlaması ile uğraşır.

● **EGE OTO A.Ş. (1970)**

Koç Holding A.Ş. : % 43,28

Koç Ailesi : % 8

Egemak : % 13,5

Koç Ticaret : % 10

Ege bölgesinde Otosan ürünlerinin, İzmir'de Uniroyal

lâstiklerinin pazarlanması ve sattığı ürünlerin yedek parçalarının ithali, alım ve satımı işlerini yürütmektedir.

● **GÜNÖTÖ GÜNEY OTOMOBİL TİCARET A.Ş. (1971)**

Koç Holding A.Ş. : % 51,75

Diğer : % 48,25

Halka açık bir şirket olarak kurulan Günöto, motorlu araçlar ticareti ile uğraşmaktadır.

● **İSTANBUL ÖTÖ A.Ş. (1969)**

Koç Holding A.Ş. : % 50,66

Koç Ailesi : % 15,42

Koç Hold. Em. Y. San. V. : % 5,33

Akbank : % 15

Murat ve Fiat ünitelerinin yedek parçalarının bölgedeki ticaretini yürütmektedir.

● **MÖTÖR TİCARET A.Ş. (1955)**

Koç Holding A.Ş. : % 48,33

Koç Ailesi : % 15,67

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 12

Ford İstanbul, Trakya, Marmara ve Karadeniz bölgeleri dağıtıcılığını; Broderna Skoogs A. B. ve Expendite Ltd. firmalarının temsilciliğini; Arçelik triportör dağıtıcılığını yapmaktadır.

● **ÖRMAK ÖRTÖ ANADÖLU MAKİNA VE TİCARET A.Ş. (1959)**

Koç Holding A.Ş. : % 58,5

Koç Ailesi : % 5

Fiat Orta Anadolu dağıtıcılığını yapmaktadır.

● **OTOKOÇ A.Ş. (1958)**

Koç Holding A.Ş. : % 43

Koç Ailesi : % 24,34

Koç Ticaret ve Yatırım A.Ş. : % 10,83

Şirket Oliver International S. A. ve Fruehauf Corporation'un bütün Türkiye, Ford Motor Company'nin (İngiltere/Almanya/Amerika) Orta Anadolu temsilcisidir.

● **OTOYOL PAZARLAMA A.Ş.**

Koç Holding A.Ş. : % 45,75

● **OTTAR OTO VE TARIM ARAÇLARI TİCARET A.Ş. (1970)**

Koç Holding A.Ş. : % 55,9

Koç Ailesi : % 23,1

Koç Hold. Em. Y. San. V. : % 5

Vehbi Koç Vakfı : % 2

Oto - Yol ürünleri dağıtıcılığı, Murat otomobilleri ve Fiat traktörleri bölge bayiliği (Eskişehir) için kurulmuştur.

● **ROYAL LASTİKLERİ TEVZİ A.Ş. (1963)**

Koç Holding A.Ş. : % 12

Koç Ailesi : % 8,8

Egemak : % 20

Otokoç A.Ş. : % 20

Motör Ticaret A.Ş. : % 20

Üniroyal T.A.Ş. ürünlerinin satış ve dağıtımını yürütmektedir.

● SETUR OTO SERVİS TURİSTİK OTO A.Ş. (1973)

Koç Holding A.Ş. : % 10

Koç Ailesi : % 22

Servis Turistik A.Ş. : % 60

Şirketin amacı her tür motorlu taşıt araçları ile ziraat makina ve aletleri, ulaştırma, bayındırlık ve liman tesislerine ait makinalar ve yedek parçaların alım-satımı ve kiraya verilmesi ile uğraşmaktır.

● STANDARD BELDE A.Ş. (1951)

Koç Holding A.Ş. : % 15

Koç Ailesi : % 14,45

Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. : % 22,22

Şirketin faaliyet konusu, Ford ana bayiliği, belediye taahhütleri, Yale istif makinaları, benzeri temsilcilikler ve ithalattır.

● TOFAŞ OTO TİCARET A.Ş. (1970)

Koç Holding A.Ş. : % 44

Kan Grubu Şirketleri : % 5

M.K.E. Kurumu : % 39

Türkiye İş Bankası : % 10

Murat-124 otomobillerinin genel dağıtıcısıdır.

● **TORMAK TOROS MAKİNA VE TİCARET A.Ş.**

Koç Holding A.Ş. : % 61,2

Koç Allesi : % 6,2

Güney ve Güneydoğu illerini içine alan onyed i ilde Fiat ürünlerini pazarlamak için kurulmuştur. Ayrıca Koç Top-
luluğunun Otomotiv Grubunun ürünlerinin bölgede satışını
da yürütmektedir.

5. LPG (LİKİT PETROL GAZI) GRUBU :

● **ALPA**

Koç Holding A.Ş. : % 18,75

● **ANKARA GAZ SATIŞ A.Ş. (1963)**

Koç Holding A.Ş. : % 44

Mobil Oil Türk A.Ş. (Amerikan) : % 56

● **AYGAZ A.Ş. (1961)**

Koç Holding A.Ş. : % 31,25

Koç Ailesi : % 6,25

**Koç Holdinge bağlı şirketlerin
mensupları** : % 17,5

**Liquid Petrocum Gas
Development Co. (ABD)** : % 35

Mobil Oil T.A.Ş. (Aemikan) : % 10

Mobil'cilerin yönetim kuruluna katıldığı Aygaz çok
kârlı bir ticaret alanı olan LPG dağıtım ve satışında faali-
yet göstermektedir.

● **MOBİL GAZ A.Ş. (1963)**

Aygaz : % 44

Mobil Oil T.A.Ş. (ABD) : % 56

Aygaz Yönetim Kurulundaki iki Mobil'ci Mobil-Gaz'ın da yönetim kurulundadır ve şirketin faaliyet alanı bir önceki şirketin aynısıdır.

● **AEROSOL VALF SANAYİ A.Ş. (1972)**

Aygaz : % 10

ECA Pres Döküm : % 12,5

Diğer : % 77,5

Halka açık bir şirket olarak kurulan şirket valf üretmektedir.

● **BURSA GAZ TİCARET A.Ş. (1965)**

Koç Holding A.Ş. : % 51

Koç Ailesi : % 1,5

Aygaz : % 41

Bursa civarında LPG, LPG cihazları ve elektrikli ev aletleri satışı yapmaktadır.

● **GAZ ALETLERİ A.Ş. (1961)**

Koç Holding A.Ş. : % 12,4

Koç Ailesi : % 21,5

Koç Ticaret ve Yatırım A.Ş. : % 35

Mobil Oil T.A.Ş. (ABD) : % 30

Şirket LPG tüpleri, vana ve detantörleri, ocakları, lamba, soba ve termosifonları üretimiyle uğraşmaktadır. **A/S Kosanges International Danimarka lisansı** altında üretim yapılmaktadır.

6. KOÇ TOPLULUĞUNA BAĞLI ŞİRKETLER :

● DEMİR EXPORT A.Ş. (1957)

Ereğli Demir-Çelik'e demir cevheri satmak için AIO (Uluslararası Kalkınma Bankası) kredi fonlarından yararlanarak geliştirilen bir maden işletmesidir.

● GENERAL ELEKTRİK T.A.O. (1948)

1946'dan sonraki yeni dönemde Koç'un katılmasıyla kurulan ilk yerli-yabancı sermaye ortaklıklarındandır. Yedi kişilik yönetim kurulunda dört yabancı temsilci yer almaktadır. Şirket enkandeson; floresan ve civa buharlı ampullerle cam kavanoz ve tüpler üretmektedir.

● HALIÇ ANTREPOCULUK LTD. ŞİRKETİ (1953)

Şirketin çalışma alanı, depolama, yükleme-boşaltma, gümrükleme, nakliye işleri ve ithalattır.

● KOÇ TİCARET VE YATIRIM A.Ş. (1938)

Koç Topluluğu içindeki ilk anonim şirket olan Koç Ticaret'in konusu, ithalât, ihracat ve yabancı firma bayilikleridir.

● SERVİS TURİSTİK A.Ş. (1965)

Şirket'in konusu turistik kuruluşların gereksinme duyduğu malları ithal etmek, seyahat acentaları kurmak, serbest bölge ve liman rejimlerinin gerektirdiği ithalât ve transit işlemlerini yapmaktır. **Diners Club'ün Türkiye temsilcisi** olan şirketin İstanbul, Ankara, İzmir havaalanlarında

İstanbul, İskenderun, Mersin, Anamur, Marmaris, Kuşadası, Bodrum limanlarında gümrüksüz eşya satan mağazaları vardır.

● **TURİSTİK İŞLETMELER A.Ş. (1955)**

Şirket, Gigi Rusconi'nin müdürlüğünde İstanbul'un en modern otellerinden Divan Oteli'ni işletmektedir.

**VEHBI KOÇ'UN İLİŞKİSİ OLDUĞU DİĞER ŞİRKET
VE KURULUŞLAR**

● **FENNİ VE SİHHİ TESİSAT LTD. ŞTİ.**'nin konusu, kalorifer, havalandırma, sıhhi tesisat, ithalat ve ticaret işleridir.

● **FER TİCARET LTD. ŞTİ.** inşaat malzemesi, ithalat ve toptan satış alanında bulunmaktadır.

● **TANKER TRANSPORT VE TİCARET A.Ş.**'nin faaliyet konusu likit petrol gazının deniz nakliyesidir.

● **ANADOLU CAM SANAYİİ**

Koç Holding A.Ş.

Yapı ve Kredi Bankası : % 10

IFC (Uluslararası Finansman Kurumu)

Glaverbel S.A. (Belçika) : % 20

● **GAZSAN LİKİT GAZ SAN T.A.Ş. (1962)**

Vehbi Koç ve Şirketleri

Kosangaz (Danimarka)

Antargaz (İsviçre)

Liquard Petroleum Gaz (Lübnan)

Com. Industrielle de Gaz (Fransa)

● **TAM HAYAT A.Ş. (1966)**

Vehbi Koç

Nejat Eczacıbaşı : % 5

Ahmet Dalli

Semih Tuğlu

Bülent Yazıcı

Akbank : % 10

Osmanlı Bankası

American International Underwriters : % 10 (ABD)

Tam Hayat da, Tam Sigorta gibi, sigorta alanında
ünlü Türk işadamları ile Amerikan şirketlerini biraraya ge-
tirmektedir.

● **TÜRK - ALMAN TURİZM A.Ş. (1969)**

Koç Holding A.Ş. : % 15,6

Vehbi Koç : % 4,7

Türkiye İş Bankası : % 28,8

**Deutsche Ge. for Witrh. Tusam-
menarbeit Deut. Hotelges fur
Entwicklungslander (Almanya)** : % 51

● **TÜRK PIRELLİ LASTİKLERİ A.Ş. (1959)**

Vehbi Koç

Eli Burla

Türkiye İş Bankası : % 23,75

Eczacıbaşı Holding : % 3,6

Tegenso Tic. Ltd. Şti.

Société Internationale Pirelli (İtalya) : % 61

● **UNİROYAL ENDÜSTRİ T.A.Ş. (1961)**

Vehbi Koç

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

Yapı ve Kredi Bankası

: % 10,03

Etker Taylan

Hazım Kuyucak

Cihan İren

United States Rubber Company

(ABD)

● **TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI (TSKB)**

«Hükümetimiz, Türkiye’de bir kalkınma bankası kurulması için 1940 yılında Dünya Bankası ile görüşmelere başlamıştı. Bu görüşmeler sonunda, Dünya Bankası ile anlaşmaya varıldı ve 2 Haziran 1950’de TSKB kuruldu. İlk olarak Mr. Tucker adında bir Amerikalı müdür geldi. İlk idare meclisine eski İş Bankası Genel Müdürü Mecit Duruiz, rahmetli Profesör Hazım Atif Kuyucak, Nuri Dağdelen, Hakkı Avunduk ile Cabir Selek, Suphi Aragon ve ben seçildik» (Vehbi Koç, Hayat Hikâyem. s. 108)

● **EREĞLİ DEMİR ÇELİK SANAYİ A.Ş.**

«Türk Hükümeti, Amerikan Hükümeti’nin vereceği 129 milyon dolar kredi ile, Ereğli’de İkinci Demir Çelik Sanayi’nin kurulmasına karar veriyor.

«Demir Çelik Fabrikaları kurmakta uzmanlaşmış Amerikan firmalarından Koppers işi almak için Westinghouse ile birlikte bir grup olarak anlaşıyor... Sıra Şirketin kuruluşuna ve İdare Meclisinin seçimine geliyor.

«Koppers ve Amerikan hükümeti bu şirketin tümüyle bir özel kuruluş olmasını şart koşuyorlar. Bunun için de bir kanun çıkıyor. İdare Meclisine bir Türk İşadaminin alın-

ması kararlaştırılıyor. Amerikalılar tarafından benim adım hükümete teklif ediliyor...

«Ereğli Demir Çelik Sanayii A.Ş.'nde Ocak 1966 tarihine kadar İdare Meclisi üyesi ve Başkan Vekili olarak bulunduğundan sonra ayrıldım.» (Vehbi Koç, Hayatım, s. 110-111).

● ORDU YARDIMLAŞMA KURUMU (OYAK)

«13.1961 tarihinde OYAK kuruldu. OYAK'nun kurulması konusundaki kanuna göre Milli Savunma Bakanı, OYAK Genel Kurulu'na Silâhlı Kuvvetler dışından üç üye seçebiliyordu. O sırada Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar (Sancar MC Hükümeti kurulurken CGP'den CHP'ye geçmiştir) bu üyeliklere Bülent Yazıcıyı (TSKB Genel Sekreteri), Kâzım Taşkent'i (Yapı ve Kredi Bankası'nı temsil ederek) ve beni seçti.» (Vehbi Koç, Hayatım, s. 112), Ertesi yıl Koç ve diğer iki özel kesim mensubu OYAK'nun çalışmaları konusunda Genel Kurul üyeleriyle çelişkiye düştüklerinden Genel Kurul'a seçilmediler.

TÜSTAV

II. ECZACIBAŞI HOLDİNG

Günümüzde beş büyük holding arasında yer alan Eczacıbaşı Holding, geçmişi 1900'lere kadar uzanan bir kuruluştur ve bu kuruluşun gelişiminin izlenmesi Türkiye'de kapitalizmin gelişimini genel hatlarıyla ortaya koyar.

İttihat ve Terakki'nin bir millî burjuvazî yaratma, «Millî İktisat» politikası uyguladığı günlerde, (77) 1912'de Türkiye'nin ilk eczacılarından Süleyman Ferid Bey İzmir'de bir eczane açtı. Yine aynı yıl açılan bir laboratuvar da fazla teknik gerektirmeyen diş macunu, diş suyu, kuvvet şurubu, kolonya imalatına geçildi. Bunların dışındaki tüm ilaç ve tıbbî malzeme dışarıdan geliyordu. Bir başka deyişle, ülkedeki eczacılar yurt dışında imal edilen tıbbî malzeme ve ilaçların Türkiye içindeki pazarlamasını yapmaktan öte bir iş görmüyorlardı. Burjuvazinin **komprador** niteliği, özel olarak bu sektörde de sürüyordu. Bir başka deyişle, **emperyalizmin henüz içsel bir olgu olmadığı dönemlerde eczacıların da yaptıkları bütün iş, aracılıktan başka bir şey değildi.** Ayrıca, Hükümetin uyguladığı politika da bunu destekler nitelikteydi. Örneğin sıtma, verem, trahom gibi 1940'larda yaygın olan hastalıklara karşı yürütülen mücadelede «...gerekli ilaçlar Kızılay vasıtasıyla yabancı ülkelerden ithal edilir fakat piyasaya sürülmez, lhaleye çıkarılarak özel şahıslara devredilirdi. Bunların yaptığı iş bu ilaçları ambalajlıyarak, üzerine kendi markalarını vurarak piyasaya sürmektir. Bu işteki tatlı kârlar, laboratuvar adı altında bir sürü kapkaççı birimlerin türemesine yol açtı. II. Dünya Savaşı başlarında devlet tarafından 150-200 Kg./TL.'ye ithal edilen «kılın»ın bin ton civarında stok edilerek, sonradan fiatlarının 800-1000 Kg./TL.'ye yükselmesiyle birlikte bu yeni fiattan piyasaya sürülmesi bu kapkaççı birimlerin ilk büyük vurgunu olmuştur.» (78)

İşte bu günlerde, 1944'de, Eczacıbaşı Müessesesi, İstanbul'da, 15 işçinin çalıştığı bir imalathane açtı. Küçük ölçekte yapılan üretim ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Müessesenin çalışmaları 1949 yılına kadar burada devam etti.

Emperyalist sömürü yöntemleri içinde, yatırım yoluyla sömürünün göreceli ağırlığının arttığı 1945'ler sonrasında, 1952 yılında, Türkiye'nin ilk «yerli» ilaç fabrikası Eczacıbaşı tarafından açıldı. 50 uzman ve 400 işçinin çalıştığı fabrikada birçok ABD., Avrupa ve Japon firmasının lisansı ile ilaçlar imal edildi.

Bilindiği gibi, «ilaça olan tüketici talebinin esnekliği sıfırdır. Yani ilaç fiyatlarında meydana gelen bir artış, ilaç talebini azaltmaz. Çünkü ilaç, herhangi bir başka malla ikame edilemez. İlaç tüketicinin piyasada en az bilgi sahibi olduğu mallardan birisidir. İlaç alımında tüketicinin özgür seçimi hiçbir zaman söz konusu olamaz... İlaç sanayii ağır sanayi değildir. Kuruluşu kolaydır, büyük çaplı yatırım ve uzun zamanı gerektirmez. İlaç hammadde-lerinin, az yer tutmaları nedeniyle nakilleri kolay ve navlun ücretleri düşük olmakta, ayrıca ilaç hammaddeleri ithalatına bir çok ülke gümrük kolaylıkları ve öncelikleri tanımaktadır.» (79) Bütün bu olanaklar Eczacıbaşı'nın kısa sürede ilaç sanayiinde belli bir tekel gücü kazanmasına yol açtı. Bu sanayiden elde edilen yüksek tekel kârları (80) sanayiın diğer dallarına yatırılmaya başlandı. 1958'de seramik fabrikası, 1969'da kağıt fabrikası açıldı. Yine 1969'da Holding haline gelen kuruluş, 1974'de «halka açılarak» yeni boyutlara ulaştı. Eczacıbaşı Holding «halka açılmayı» Türkiye'de bir sermaye piyasasının açılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle gerçekleştirmiştir. Bu konuda Holding yöneticilerinden Öztin Akgüç, «sermaye piyasasının gelişmesi için gerekli koşullardan

biri de, küçük tasarrufları toplayan bunların güven içeri-
sinde uzun vadeli yatırımlara kanallı olmasını sağlaya-
cık mali kurumların varlığıdır. Bu mali kurumlar arasın-
da, yatırım ortaklıkları özel bir yer işgal eder. Yatırım ortak-
lığı, menkul kıymetlere yapılacak yatırım konusunda uz-
manlaşmış, konusu sadece menkul kıymet portföyü işlet-
mek olan kendine özgü bir mali kurumdur... Küçük tasar-
ruf sahiplerinin hisse senetlerine yatırım yapmaktan
bekledikleri; güven, tatminkar bir gelir elde etme, ölçülü
bir sermaye değeri artışı gibi sonuçları sağlayabildikleri
oranda yatırım ortaklıkları başarılı olacak, sermaye piya-
sasının gelişmesine katkıda bulunacaklardır» (81) de-
mektedir.

Bugün Eczacıbaşı Holding 3 milyar lira cirolu ve 650
milyon liraya yakın sermayeli 17 şirketin ya tamamına,
ya da hisselerinin bir bölümüne sahip olan büyük bir
güçtür.

Holding'in sahip olduğu ya da sermayesine katıldığı
şirketleri incelemeye geçmeden önce N. Eczacıbaşı'nın
çeşitli konulardaki görüşlerini ele almak yararlı olacak-
tır.

Eczacıbaşı «Özel Sektör» hakkında şunları söyle-
mektedir: «Özel teşebbüs kavramı, belirli kişi ve müessesese-
selerin ortamı sömürmeleri için yaratılmış bir tekerleme
değildir. Bu toplumların ekonomik gelişme sürecinde belli
bir anlam taşır... 19. yüzyıl kapitalizm anlayışı, kendini
yitirmiştir. Devrimlerin geliştirdiği bu yeni ve değişik sis-
temi eski anlayıştan ayırmak için, «özel teşebbüs» diyo-
ruz. Bu yeni sistemde itici güç ne «kapital» ve ne de
«işgücü»dür. Ekonomik gelişmenin bugün içinde bulun-
duğu dönemde itici güç, girişim ile sevk ve idaredir...
Bugün dünyada kullanılan sistemlerden biri olan ekono-

mliyi tek merkezden yönetme sistemini samimi olarak istemiyorsak, onun alternatifi olan özel teşebbüs anlayışını ülkemizde geliştirelim ve yeni sektörler yaratmaya kalkmalayım.» (82)

Yine N. Eczacıbaşı'ya göre: «Türkiye ekonomisi yapısal bir değişim geçirmekte ve bölgesel bir iktisadi bütünleşmeye gitmektedir. Artık eskiden olduğu gibi gümrük duvarlarının arkasına sığınarak, hiç bir fizibilite etüdü, pazar araştırması vb. yapmadan sanayi kurma dönemi kapanmıştır... Bundan böyle yapılacak yatırımlarla gerçekleştirilecek kuruluşlar :

«Kaynaklarını Türkiye'den bulmalıdır. Yurdumuzun hammadde kaynaklarını değerlendirmeyi temel almalıdır...

«...Kurulacak işletmeler, ülkemizin bünyesi gözönünde tutularak emek-yoğun teknolojilere dayalı olmalıdır.

«Ortak Pazardaki rekabet şartları da dikkate alınarak büyük ölçekli olmalıdır. Ölçek ekonomilerden yararlanmak ancak böyle mümkün olabilir.» (83)

Görüldüğü gibi N. Eczacıbaşı yeni kurulacak işletmelerde emek-yoğun bir teknolojiden yanadır. Bu tür teknolojide işçi en önemli yeri almaktadır. En azından teorik açıdan işçi haklarının savunuculuğunu yapan sendikalar hakkında, Eczacıbaşı şunları söylemektedir : «İşçi menfaati ile işveren menfaati arasındaki ilişki son dönemlerde giderek yozlaşmış ve üzücü olaylara neden olmuştur. Sendika rekabetinde başarı ölüsü, işvereni suçlamada görülen maharette, işçiyi en az çalıştırma yolunda keşfedilen yöntemde, ülke ekonomisini düşünmeden grev hakkını bir baskı unsuru olarak kullanıp ölçsüz taleplere girişmekte aranmaya başlamıştır. Toplu sözleş-

melerde prodüktivite ve fiat endeksi gibi faktörlere itibar etmek yerine, bir evvelki toplu sözleşme orantılarının çok daha üstünde isteklerde bulunmak adet halini almıştır.» (84)

Eczacıbaşı topluluğunun evrimi de, Türkiye’de kapitalizmin gelişimi ve emperyalizmin içselleşme sürecine koşut olarak, yabancı tekellerin ülke içi acentası olan işbirlikçi ticaret burjuvazisinin (Komprador burjuvazisinin) bu tekellerin ülke içi uzantısı yerli tekелci sanayi burjuvazisine dönüşümünün çarpıcı bir örneğidir.

Eczacıbaşı topluluğunun bugün başında bulunan Nejat Eczacıbaşı, tekелci kapitalistlerimiz arasında kültür ve sanat sorunlarıyla en yakından ilgilenenlerden biridir. Eczacıbaşı’nın başında bulunduğu İstanbul Festivalleri, kültür ve sanat konusunda, tekелci burjuvazinin ne denli seçkinci (elitist) bir anlayışa sahip olduğunu göstermiştir. Bu festivaller ayrıca ülkemizde reformizmin «halkçılığının» kültür ve sanat konusunda bile nereye kadar gidebileceğini göstermiştir: Gidebildiği yer, burjuva «halkçılığının» bittiği yerdir.

Bakin, tekелci sermayenin akıllı organlarından biri, Nejat Eczacıbaşı’nı ve ailesini nasıl tanıtıyor:

«Delikanlılık yıllarında hayli hızlı, renkli bir yaşamı varmış. Güzel ama vefasız aşklar yaşamış... Evlendikten sonra bir anda değişmiş. Kapalı bir aile yaşamı içersinde. İki oğlu ve eşiyle çok mutlu şimdi. Kalabalık yerlerde, alaturka sanatçıların boy gösterdiği yerlerde göremezsiniz hiç bir zaman Tepeden tırnağa Batılı bir yaşamdır, Nejat Beyinki.

«Batı müziğini severler ailece. Sosyete edebiyatında «Snob» diye damgalanmışlardır. Vaktiyle Erenköy’deki

bahçesinde dillere destan partiler verirlerdi. Film şirketlerinin en fazla rağbet ettiği köşklere biriydi bu.. Sonra birçok işadama gibi Boğaz sahillerine yerleşti o da.

«Nejat Bey «Eski İstanbul» hayranıdır. Şehrin, özellikle Boğaz'ın kaybolan güzelliklerine üzüntüyle bakar her zaman. Eskiyalılara, eski halini koruyan dar sokaklara büyük ilgi gösterir.

«Sanatçılarla arasını insanı şaşırtacak derecede iyidir... Sanat ve kültür dendi mi ilk başvurulacak, kişi Nejat Beydir. İstanbul festivaline damgasını vurmuştur. Hemen hemen bütün uluslararası konferansların düzenleyicileri arasında mutlaka Nejat Beyin de adına rastlanır.

«Tüm ilişkilerinde içe dönüktür. Neyi çok sever, neden çok heyecanlanır, neye üzüdür, ne zaman çok mutludur kimse bilemez. En yakınları dahi anlayamaz bunu.» (a,b.ç.) (85)

Bu renkli tanıtmaya ekleyecek hiç bir şey bulamıyoruz. Herhangi bir yorum yapmaya da gerek yok, tanıtmayazısı yorumunu içinde barındırıyor. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, Eczacıbaşı ve onun gibi «Eski İstanbul» hayranları olan kapitalistlerimiz, İstanbul Boğazı'nın doğal ve tarihsel zenginliklerinin kayboluşuna sadece üzüntüyle bakacaklardır. Başka bir şey yapmaları pek beklenemez. Çünkü Boğazın doğal ve tarihsel zenginliklerinin kaybolmasına neden olan, Türkiye'deki dışa bağımlı ve çarpık kapitalizmin kamçılardığı başıbozuk kentleşmedir. Ayrıca Türkiye'de burjuvazi, tarihsel gelişim sürecinde devrimci ve ulusal bir nitelik yaşamadığı için, ulusal bir kültür geliştirmemiştir, tam tersine, sürekli olarak Batı kopyeciliği içinde yaşamıştır. (Tanzimattan 1960'lara dek, Türk kültür ve sanatı, özellikle de edebiyatı, bu sürekli «batılılaşma» ya ve «çağdaşlaşma» (!) ya koşut

olarak batı **burjuva** kültürünün taklitçiliği içinde gelişmiştir). Boğazdaki yalıları şu veya bu biçimde yakıp yerine Amerikanvari çirkin taş binaları konduran «çağdaş»(!) burjuvalarımızdır. Ayrıca Eczacıbaşı ve onun gibilerinin bu «ilgi»si bile, batı taklitçiliğinin ürünüdür: Batı'da burjuvalar doğal ve özellikle tarihsel güzelliklere sahip çıkıyorlar ya!

Şüphesiz, yurdumuzun doğal ve tarihsel zenginliklerine gerçekten sahip çıkacak olanlar, emekçi sınıf ve tabakalar ve onların devrimci demokratik iktidarındır.

A — ÖZ KURULUŞLAR :

1. Eczacıbaşı İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş.

Daha öncede anlattığımız gibi Holding'in en eski şirketidir. Bugün 50 milyon lira ödenmiş sermayesi olan şirket 400'den fazla çeşitte, yılda 43 milyon paket ilaç ve kozmetik üretmektedir. 1975 yılı satışlarının toplamı 550 milyon lira olan şirkette 1350 personel çalışmaktadır. Şirket İsveç, ABD., Avusturya, Japonya, İsviçre, Hollanda, Fransa ve İtalya'dan çok uluslu tekellerle lisans, patent, know-how anlaşmaları yapmıştır. Bu şirketler şunlardır :

ABD. Şirketleri : 1 — American Hospital Supply Corp., 2 — Bristol - Myers Co., 3 — Morton - Norwich Products Inc., 4 — Ortho, 5 — Parke - Davis and Co., 6 — Schering Corp., 7 — Upjohn International Inc., 8 — Merrell, 9 — Eaton, 10 — Baxter.

İsveç Şirketleri: 1 — AB Leo, 2 — Astra AB., 3 — Pharmacia International.

Batı Alman Şirketleri : 1 — Beiersdorf AG., 2 — Schwarzkopf GmbH.

Avusturya Şirketi : Biochemie.

Fransız Şirketi: Specia.

Japon Şirketi: Fujisawa.

Hollanda Şirketi: Philips - Duphar B.V.

İtalyan Şirketi: Giorgio Zoja.

Norveç Şirketi: Collet A/S.

İsviçre Şirketi: Geigy.

2. Dr. Nejat Eczacıbaşı Seramik Fabrikaları A.Ş.

1942 yılında 8 işçinin çalıştığı küçük bir imalathane olarak işe başlayan şirket, kısa zamanda gelişerek, 1958 yılında, 3 bin tonluk kapasitesiyle Türkiye'nin ilk sıhhi tesisat fabrikası haline dönüştü. Daha sonra yapılan ek yatırımlarla fabrikanın kapasitesi 14 bin tona çıkarıldı. 100 milyon lira sermayesi olan şirket, Balkanların ve Ortadoğunun en büyük seramik fabrikalarından birisidir. Yıllık satış miktarı 200 milyon lirayı bulan şirket, yurtiçi ihtiyacı karşılamakla kalmamakta, ihracatta yapmaktadır. «Vitra» markasıyla seramik mamulleri imal eden şirketin kapasitesi, 350 milyon lira sarfıyla Bozüyük'te yapılmakta olan fabrikanın 1977'de açılmasıyla 24 bin tona çıkmıştır. tır.

3. İpek Kağıt Sanayii ve Ticaret A.Ş.

Eczacıbaşı'nın üçüncü büyük kuruluşu olan İpek Kağıt, 1969 yılında işletmeye açılmıştır. 150 milyon lira yatırım ile gerçekleştirilen fabrikanın kapasitesi 8000 tondur. 340 işçinin çalıştığı bu şirketin ödenmiş sermayesi 50 milyon lira ve 1975 yılı satış tutarı 144 milyon liradır. Şirket «Selpak» markası ile kağıt mendil, tuvalet kağıdı, peçete, çocuk bezi vs. üretmektedir.

4. Padeko Kimya Sanayii ve Ticaret Limited Şirketi :

1953 yılında kurulmuş olan şirket Eczacıbaşı İlaç Sa-

neyii tarafından «Parke - Davis Company of USA.» lisansı altında üretilen malların pazarlamasını yapmaktadır. 1975 yılı satışları 12 milyon lirayı bulan şirketin ödenmiş sermayesi 5 milyon liradır. Türkiye'de poliüretan talebinin artması sonucu, şirket 1975 yılında «Upjohn Polimer B.V.» lisansı ile poliüretan harmanlama tesisi kurmuş ve bu maddenin pazarlamasını da yapmaya başlamıştır.

5. Dasa Dağıtım ve Satış A.Ş.

1975 yılı satışları 265 milyon lirayı bulan şirketin ödenmiş sermayesi 2 milyon liradır. Şirket, Eczacıbaşı Holdingin değişik firmaları tarafından üretilen çeşitli malların pazarlamasını yapmaktadır. Bunlardan sadece Vitra sıhhi malzeme, dekoratif seramik, çeşitli yapı malzemeleri 64 vilayette 375 yetkili satıcı tarafından piyasaya sürülmektedir.

B — İŞTİRAKLER :

1. Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Domates salçası, sebze ve meyve konserve imalinde çalışan, 11 bin ton kapasiteli şirketin hisselerinin % 36'sı Eczacıbaşı Holdinge aittir. Ödenmiş sermayesi 35 milyon lira olan şirketin 1975 yılı satış miktarları 85 milyon liradır. Şirketin hisselerinin % 20'si bir Hollanda şirketi olan «Unilever N.V.» ye aittir. Diğer ortaklar Tam Sigorta, Özdemir Antimuan Madencilik, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. dir.

2. Kaynak Tekniği Sanayii ve Ticaret A.Ş.

Eczacıbaşı Holdingin % 63 hissesine sahip olduğu şirketin ödenmiş sermayesi 34.698.000 lira ve 1975 yılı satışları tutarı 65 milyon liradır. 6000 ton kapasiteli şirket «As Kaynak Elektrotları» nın üretimini yapmaktadır. Şir-

ketin diğer ortakları arasında Denizcilik A.Ş. ve Mimaş Holding A.Ş. de bulunmaktadır.

3. Petaş Plastik Endüstrisi ve Ticaret A.Ş.

Eczacıbaşı Holding % 47.5 oranında hissesine sahip olduğu Petaş 123 milyon lira yatırımla gerçekleştirilen bir kuruluştur. 50 milyon lira sermayesi olup her çeşit katı ve sıvı yiyecek için ambalaj üretiminde bulunmaktadır. Şirket 1976 yılı içinde faaliyete geçmiştir.

4. Eczacıbaşı Yatırım Holding Ortaklığı A.Ş.

1973 yılında 80 milyon lira sermaye ile kurulmuş olup bunun % 50'si Eczacıbaşı Holdinge aittir. 2000 ortaklı olan şirket 1974 yılında 12.856.000 lira kâr elde etmiş ve ortaklarına % 16 kâr dağıtmıştır. Şirket, «küçük tasarrufları toplayıp onları kârlı ya da ileride kârlı olabilecek alanlarda yatırımlara yöneltmek ve böylece küçük tasarrufları kâr getirebilecek işlerde kullanmak, ayrıca ülkede bir sermaye piyasasının kurulmasına yardımcı olmak» amacıyla kurulmuştur.

5. Alamsaş Alarko Ağır Makina Sanayii A.Ş.

Holding bu şirketin hisselerinin % 15'ine sahiptir.

6. Ansa Antibiyotik ve İlaç Hammaddeleri Sanayii A.Ş.

Eczacıbaşı Holding'in bu şirketteki payı % 24.4'dür. Üretimin % 50'si ile Türkiye ihtiyacını karşılayan şirket geri kalan miktarı Batı Almanya, İsviçre ve İtalya'ya ihraç etmektedir.

7. Tam Sigorta A.Ş.

Hisselerinin % 45'i "American Home Insurance Company" ye ait olan bu şirkette, Eczacıbaşı Holding

% 10 paya sahiptir. Diğer ortaklar arasında Koç Holding ve Bülent Yazıcı bulunmaktadır.

8. Tam Hayat Sigorta A.Ş.

Eczacıbaşı Holdingin % 5 hisseye sahip olduğu bu sigorta şirketinin diğer ortakları % 10 hisse ile "American International Underwriters", Osmanlı Bankası, Akbank Ahmet Dalı, Vehbi Koç, Semih Tuğlu ve Bülent aYzıcıdır.

9. Toplu Konut Holding A.Ş.

Bu şirketin hisselerinin % 10'u Eczacıbaşı Holdinge aittir.

10. Türk Pirelli Lastikleri A.Ş.

Türkiye'nin en büyük lastik fabrikalarından biri olan Pirelli'de Eczacıbaşı Holding % 3.6 hisseye sahiptir. Pirellinin hisselerinin % 61'i "Société International Pirelli"ye aittir. Hisselerinin % 23.75'i de İş Bankasına ait olup diğer hissedarlar Vehbi Koç, Eli Burla ve Tegenso Ticaret Limited Şirketi'dir.

11. Side Turizm A.Ş.

12. Martı Motel A.Ş.

13. Tekirova Enternasyonal Turizm A.Ş.

Eczacıbaşı Holding bu şirketin hisselerinin % 20'sine sahiptir. Hisselerin % 60'ında bir İngiliz çok uluslu şirketi olan "Near East Development Co."nundur.

C - SOSYAL KURULUŞLAR :

1 - Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı:

Vakıf, İstanbul ve İzmir'de okul hastane ve klinikler yapmış olup, bunların yanı sıra tıbbi araştırmalar için

burslar vermekte, Türk Eğitim Vakfı, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul Sanat ve Kùltür Vakfı gibi kuruluşlara da mali yardımlarda bulunmaktadır. Vakıf, Eczacıbaşı Holdingin 10 milyon liralık hisse senedi-ne sahiptir.

2 — Eczacıbaşı Spor Kulübü

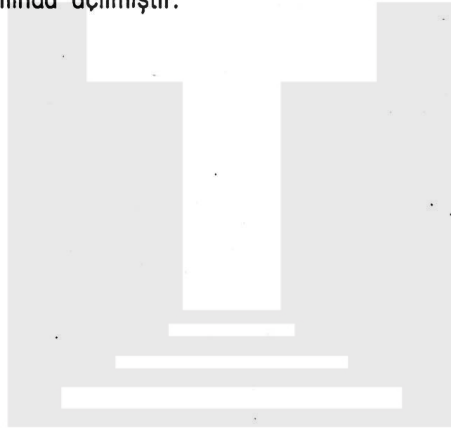
1966 yılında kurulmuş olup basketbol, voleybol ve masa tenisi sporları ile uğraşmaktadır. Avrupa ve Birleşik Amerika'da oldukça yaygın olan "spor yoluyla reklam yapma" olgusunun ülkemizdeki ilk örneklerinden birisidir Eczacıbaşı Spor Kulübü.

3 - Eczacıbaşı Bilimsel Araştırma ve Ödül Fonu

Eczacılık konusunda araştırma yapanları parasal olarak teşvik etmek amacıyla 1959 yılında kurulmuştur.

4 - Eczacıbaşı Kreş ve Çocuk Yuvası

1974 yılında açılmıştır.

TÜSTAV

III. TRANSTÜRK HOLDİNG

(BİR 12 MART HOLDİNGİ VE TEKELCİ SERMAYENİN
«HALKA AÇILMASI»)

1970 lerin oldukça hızlı gelişen Holdinglerinden birisi de Transtürk Holding'dir. Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin sahipleri, hisse senetlerini katılma payı olarak koyup, 1971 yılında Transtürk Holding A.Ş. ni kurmuşlardır. Holding, 6 Aralık 1971 tarihinde de «halka açılmış» tır.

Kurucularının sayısı 15 olup bunların dördü Piyale, ikisi de Süren soyadını taşır. (Kurucular arasında armatör Hayri Baran, emekli Korgeneral Faruk Güventürk, Akbank İdare Meclisi üyelerinden Prof. Memduh Yaşa bulunmaktadır.)

Holdingin kuruluş amaçları arasında «riski dağıtmak, konjonktür dalgalanmalarına karşı yatırımların güvenliğini sağlamak ve böylece bu şirketlerin gelişmelerini ve sürekliliklerini temin etmek» (madde: 4/a), «memleketin küçük sermayelerinin birleşmesini teşvik ve temin etmek, ... ufak tasarrufların birikmesinden büyük teşebbüslere müsait sermaye şirketlerinin tesisini sağlamak» (madde: 4/b) en başta gelenlerdir. (86)

Holdingin esas sermayesi 150 milyon TL. olup bunun 50 milyon TL. sı bidayet (başlangıç) sermayesidir. Bu bidayet sermayesinin % 61.08'i Fuat Süren'e, % 22.24'ü ise Piyale ailesine aittir. Holding hisse senetlerinin adet ve sermaye bakımından dökümü aşağıda sunulmuştur.

Grubu	Hisse Senedi	Sermayesi (milyon TL.)
A	100.000	50
B	30.000	15
C	70.000	35
D	100.000	50
TOPLAM	300.000	150

(A) grubu hisse senetlerine ayrıcalık tanınmıştır: Bu hisse senetlerinin sahipleri 2 oy hakkına sahiptirler. Böylece, kurucuların «egemenliği» sağlanmıştır.

— 1971 yılına kadar 28 yıllık bir geçmişi olan Transtürk Ticaret Anonim Şirketi, Holding oluşundan 3 yıl sonra, 1971 - 1974 yılları boyunca, 28 yıllık gelişiminin üç-dört misli bir gelişim göstermiştir. Grevlerin, sıkıyönetim kararları ile yasaklandığı, Bakanlar Kurulu kararları ile durmaksızın ertelendiği, «toplu sözleşmeleri zapt-ı rapt altına alabilmek için hükümetin büyük gayretler sarfettiği» (87), grev hakkının izne bağlanmasına karşın lokavtların büyük ölçüde arttığı, kredi musluklarının sonuna kadar açıldığı, tekelci sermayeyi teşvik için yeni yasaların önerildiği, teşvik furyasının doruğuna ulaştığı, enflasyonun had safhaya vardığı, ortalama yıllık fiyat artışının yüzde 20'ye yaklaştığı (88), düşük taban fiyatı politikasının izlendiği, her türlü siyasal ve ekonomik-demokratik muhalefetin büyük ölçüde kısıtlandığı bir dönemde, «bütünüyle» halka açılan Transtürk Holding, 28 yıllık geçmişinde gösterdiği gelişiminin 3 - 4 mislini üç yılda gerçekleştirmiştir. Transtürk Holding'in bu gelişimiyle övünmesinin altında, 12 Mart rejiminin gizli övgüsü yatmaktadır. Transtürk Holding'in bu gelişimi, 12 Mart rejiminin gerçek sahiplerinin kimler olduğunu gösteren sayısız örnekten sadece biridir. Sözü Transtürk Holding'e bırakalım: «6 Aralık 1971'-de halka açıldığımız, yani 28 yıllık faaliyetten sonra eriştiğimiz rakamlarla 1974 yılı rakamlarımızı aşağıdaki tabloda karşılaştıralım:

TÜSTAV

Yıllar	1971	1972	1973	1974
İştirak (Katılma)				
Adedi	16	18	20	25
İştirakleri :				
Tüm Sermayesi (TL.)	136.630.000	202.130.000	288.130.00	392.480.000
Transtürk Grubu				
İştiraki (TL.)	48.873.000	71.565.000	110.903.000	136.223.000
Toplam Kâr (TL.)	24.093.000	48.386.000	110.188.000	160.551.000
İş Hacmi	360.186.000	470.298.000	762.957.000	1.338.615.000

(Topluluğun iştirakleri 1975'de 27'ye, 30 Haziran 1976'da 31'e çıkmıştır.)

Üç yıl gibi kısa bir zamanda kuruluşumuzun üç ilâ dört misli büyüdüğünü bu rakamlarla tespit ederek, dürüst (!) bir teşebbüsün halk itimadı ile birleştiği vakit Türkiye'mizde neler yapılabileceğini göstermek için bundan daha iyi bir örnek var mıdır?» (89)

1970'lerin Türkiye'sinin belli bir özelliği de tekelci sermayenin halka açılması. Özellikle son üç yılda belirginleşen bu olayın nedenlerini tekelci sermayenin sözcülerinin ağzından dinleyelim: Koç Holding İdare Meclisi icra Komitesi Başkan Yardımcısı Can Kırac bu olayı şöyle açıklıyor: «Halka açılan şirketlerin Ortak Pazar koşullarında yapılması gerekli yatırımlar için gerçek bir kaynak ihtiyacı vardır... Halka açılma, halkın tasarruflarını bu büyük sanayi projelerine, yatırım programlarına yönlendirme zorunluluğudur.» (90)

Halka açılma, gelişimin belirli bir sıçrama noktasına gelen ve AET içinde var olmaya yönelen Türkiye sermayesinin büyük ölçekli modern işletmeler kurma zorunluluğu karşısında getirdiği seçeneklerden biridir. Özellikle küçük burjuvazide biriken küçük tasarruflar, şirketlerin hisse senetleri satışlarıyla özel kesime çekilmek istenmektedir. Sermaye yetersizliği, nakit darlığı, ek finansman darlığı gibi ekonomik sorunlar «halka açılma» olayının ardından yatanlardan sadece bir tanesi. İkinci neden toplumsal bir neden ve kanımızca «halka açılma» olayında birinciye göre daha fazla ağır basmakta. Bu toplumsal nedeni en özlü bir biçimde Eczacıbaşı ifade ediyor: «Şirketlerimizi ancak halka açarak tarihin bizi affedeceğini sanıyorum.» (91)

12 Mart rejiminin adından gelen 14 Ekim 1973 se-

çimlerinin sonuçları karşısında, tekelci sermayenin bazı kesimleri, daha uzun vadeli hesaplar içine girdiler. Toplumsal uyanış karşısında sevimli görünmenin, mülkiyetin yaygınlaştığı aldatmacasını çalışan sınıflara benimsetmenin zorunlu olduğunu, aksi halde toplumsal patlamaların daha kısa bir süre içinde gündeme geleceğini düşünenler «halka açılma» olayını, özellikle 1974 yılında, büyük bir reklâm kampanyası ile gerçekleştirmeye başladılar. Tekelci sermayenin bu politikası, küçük tasarruf olanağına kavuşmuş ve doğası gereği burjuvazi ve işçi sınıfı arasında yalpalama durumunda olan küçük burjuva kesimlerde etkili olabilmektedir ve tekelci sermaye kendi günahlarına toplumsal platformda yeni «ortak» lar bulmaktadır.

Ayrıca «halka açılan» şirketlerin hiçbirinde, küçük ortaklar kesinlikle söz sahibi olamamaktadır 'Acaba halka açılan şirketlerde halk denetimi ve yönetimi nasıl olacaktır?' sorusuna, Can Kırac'ın verdiği yanıt şöyle : «Binlerce ortağı bulunan bir kuruluştaki bu binlerin yönetim ve denetim katılması imkansızdır. Ama nasıl ki Türkiye'nin siyasal örgütlenmesinde, sendikal örgütlenmesinde denetim ve yönetim halk tarafından yapılıyorsa, halka açık şirketlerde de aynı şekilde yapılacaktır. Ortakların temsilcileri yönetim kurullarına girmek suretiyle yönetimde görev alacaklardır. Denetim kadrolarına girerek denetimde etkilerini göstereceklerdir.» (92) Ama Transtürk Holding'in hisse senetlerinin dökümünde gördüğümüz gibi, (A) grubu hisse senedi sahiplerinin, kurucuların, yönetim kurulunda çift oya sahip olmaları, «küçük» ortakların temsilcilerinin yönetim ve denetimdeki yerlerinin, sadece göstermelik, sahte bir «demokratçılık» olduğunu kanıtlamaktadır. «Halka açılan» holdingin yönetimindeki «demokrasi», temsili burjuva demokrasisindeki «demokrasi» ye benzemektedir. «Böylece toplanan milyonlarca sermaye

ynin nereye, nasıl, ne zaman, ne şekilde yatırılacağı ve buna bağı bütün kararlar, şirketlerini sözde halka açan tekerci kesimin elinde kalmaktadır.» (93)

Ayrıca, gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları, «halka açılan» şirketlerin satışa çıkardığı hisse senetlerini alabilecek olanların, nüfusun yüzde 10'unu geçmeyeceğini ve mülkiyetin «sözde» yaygınlaşmasının çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

«Halka açılma» kapitalist metropollerde çok önceleri başlamış bir olaydır. Mülkiyetin «halka» açıldığı, böylece «halk kapitalizmi» ne geçildiği ileri sürülen (94) bu ülkelerde yapılan araştırmalar, halk kapitalizmi efsanesini yıkmaktadır. A.B.D.'ye ilişkin bir araştırma, A.B.D.'de hisse senedi sahibi olanların sayısının 1962'de 17 milyon kadar olmasına karşın, aynı yıl, ülke nüfusunun 200 milyon yoresinde bulunduğunu göstererek, halk kapitalizminin boyutlarının cüceliğini kanıtlamaktadır. Ayrıca, «hisse senedine sahip bulunan ailelerin yüzde 75'inin elindeki hisseler 500 ile 10.000 dolar arasındadır; yani A.B.D. ölçüleri ile önemsiz büyüklüktedir. Büyük hisse senetlerine sahip olanların ise bütün hisse senetlerinin yüzde 80'ini ellerinde bulundurmalarına karşın, nüfus içindeki oranları yalnızca yüzde 1,6 dır... A.B.D. ve ona benzer ekonomilerde görülen, bu tür anonim ortaklıklar, düzenin temel özelliklerini, iktisadi denetim gücündeki büyük adaletsizlikleri ustalıkta geri plana atan bir araç görünümündedir.» (95) Türkiye'de, aynı aracı 1970'lerde tekerci sermaye kullanmak durumundadır. 1974 yılı Faaliyet Raporu'nda «Hakikaten yeni kuruluşlarını, veya eski kuruluşlarının bir kısmını halka açan başka şirketler de vardır. Fakat tüm faaliyetlerini halka açan tek kuruluş halâ holdingimizdir.» diyen Transtürk Holding, bunlardan sadece biridir.

Transtürk Holding'in iştirakleri iki grupta toplanır. Birincisinde kendi yönetiminde bulunan kuruluşlar yer alırlar. İkinci grup ise yönetimlerine etkin bir biçimde katılmakla birlikte yönetim denetimi tümüyle Transtürk Holding'de olmayan kuruluşlardan oluşur.

A. HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDEKİ KURULUŞLAR

a) Sanayi

● **ANADOLU ÇİMENTOLARI A.Ş. (1976)**

Sermaye 45.000.000 TL.

Transtürk Hissesi (% 57.54)

Şirket, çimento üretimiyle (yılda 420.00 t) uğraşmaktadır.

● **COMAG Continental Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1970)**

Sermaye 7.500.000 TL.

Transtürk Hissesi 7.496.000 TL. (% 99.95)

Şirket, ham ve kalsine kostik magnezit üretimi ve ihracatı ile uğraşmaktadır.

● **EVSA Ev Sanayi Aletleri Sanayi ve**

Ticaret A.Ş. (1973)

Sermaye 15.000.000 TL.

Transtürk Hissesi 7.295.000 TL. (% 48,63)

1973 Kârı 3.722.414 TL.

Başlıca Ortakları Türkiye İş Bankası (% 20)

Şirket, buzdolabı, gaz sobası, vb. ev aletleri yapımı ve satışıyla uğraşmaktadır.

● **LİKİDGAZ** Dağıtım ve Endüstri A.Ş.

Sermaye 7.662.000 TL.

Transtürk Hissesi 6.830.000 TL. (% 89,09)

● **PLASTAŞ** Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1976)

Sermayesi 20.000.000 TL

Transtürk Hissesi (% 51)

Şirket, her türlü plastik malzeme ve eşya üretir ve pazarlar. Şirket, ayrıca, otomotiv ve dayanıklı tüketim maddeleri sanayii için plastik madde üretiminde bulunur.

● **SELTAŞ** Sel Topluluğu Bakır ve Çinko Sanayii A.Ş. (1973)

Sermaye 9.000.000 TL.

Transtürk Hissesi 4.600.000 TL. (% 51,00)

● **TAMSAN** Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.

Sermaye 40.000.000 TL.

Transtürk Hissesi 19.650.000 TL. , (% 48,62)

Başlıca Ortakları Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (% 21,46),
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası.

Şirket kereste, parke, kontrtabla ve mobilya üretmektedir.

● **TEZSAN** Takım Tezgahları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1969)

Sermaye

100.000.000 TL.

Transtürk Hissesi

41.500.000 TL. (% 41,50)

Başlıca Ortakları

Türkiye İş Bankası (% 41,50),
Türkiye Ticaret Bankası,
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası.

Şirket torna, freze ve matkap tezgahları üretiminde bulunmaktadır.

● **TRANSTÜRK FREN VE DEBRİYAJ ENDÜSTRİSİ SAN. VE TİC. A.Ş. (1976)**

Sermayesi

85.000.000 TL.

Transtürk Hissesi

(% 71)

Şirket, motorlu araçlar için fren ve debriyaj donanımı üretecektir. Yaklaşık 300 milyon TL'na malolacak ve tam kapasiteye 1978 yılında ulaşacak olan bu tesisle yılda 150.000 adet aracın fren ve debriyaj donanımı gereksinmesi karşılanmış olacaktır.

● **MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş. (1957)**

Sermaye

25.000.000 TL.

Transtürk Hissesi

10.738.500 TL. (% 42,50)

1973 Kârı

16.644.655 TL.

Başlıca Ortakları

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (% 8,1),

Thyssen Stahlunion Export (Batı Almanya) (% 26,32),

Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası.

Şirket matkap uçları kesici takımlar, testereler üretiminde bulunmaktadır.

● **TRANSTÜRK KİMYA A.Ş.**

Transtürk Hissesi (% 88,86)

b) Ticaret

● **ÇELİK MAKİNE Ticaret A.Ş. (1954)¹**

Sermaye	5.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	2.750.000 TL.	(% 55,00)
1973 Kârı	6.595.510 TL.	

Şirket teknik makine ve teçhizat ithali ile uğraşmakta, yabancı şirketlerin temsilciliğini yürütmektedir.

● **DİMA Ticaret A.Ş. (1954)**

Sermaye	1.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	680.000 TL.	(% 68,00)
1973 Kârı	568.307 TL.	

Yabancı tekellerin temsilciliğinin yanı sıra şirket inşaat makineleri, elektrik jeneratör ve motorları, yazı ve hesap makineleri, komple tesisler ithalatını sürdürmektedir.

● **LIBKA TİCARET A.Ş. (1976)**

Sermayesi	2.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi		(% 80)

Faaliyet alanı : Temsilcilik, ithalat, imalat, pazarlama-dağıtım. (Telefunken televizyonları ve regülatörleri Genel Dağıtıcısı. Norge buzdolabı ve çamaşır makineleri, Nilfisk ev ve sanayi tipi elektrik süpürge-leri). (96)

● **METAL TİCARET T.A.Ş. (1943)**

Sermaye	10.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	5.500.000 TL.	(% 55,00)
1973 Kârı	7.302.452 TL.	

Transtürk grubunun en eski kuruluşu olan şirket ithalat, ihracat, toptan ve perakende sanayi ürünleri satışıyla uğraşmaktadır.

● **TRANSTÜRK DEMİR ÇELİK SAN. VE TİC. A.Ş. (1976)**

Sermayesi	10.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi		(% 99,1)

Faaliyet alanı : Demir ve çelik ham yarı mamul ve mamul maddelerinin ithalatı, satışı, depolaması.

● **TRANSTÜRK EXPORT Tarım ve Sanayi Ürünleri A.Ş. (1974)**

Sermaye	5.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	2.980.000 TL.	(% 59,60)

Şirketin 30.6.1974 itibariyle ihracatı 105 milyon liradır.

● **TRANSTÜRK TEKNİK A. Ş. (1975)**

A.Ş. (1975)

Transtürk Hissesi	(% 40)
-------------------	--------

Fren, debriyaj ve diğer otomotiv parçalarının pazarlamasını yürütür.

● **TRANSTÜRK TEKNİK A. Ş. (1975)**

Transtürk Hissesi	(% 79,85)
-------------------	-----------

Irak - İskenderun petrol boru hattını Mannesmann Rohrbau AG'nin yanında gerçekleştirmek üzere faaliyete geçirilmiş bulunan bu şirketin, Ortadoğu'da yeni taahhüt işlerine girmesi amaçlanmaktadır.

● **TRANSTÜRK TİCARET A.Ş. (1945)**

Sermaye	11.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	10.400.000 TL.	(% 94,54)
1973 Kârı	22.010.364 TL.	

● **T.S.T. Telefon Sanayii ve Ticaret A.Ş.**

Transtürk Hissesi	(% 84.7)
-------------------	----------

c) Turlzm Sanayii

● **DRUGSTORE BİNBİR** Giyim, Gıda, Hediye­lik - Eşya Ticaret ve Sanayi A.Ş.

**B. HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDE OLMAYAN İŞTİ-
RAKLER**

a) Sanayi

● **AK-KARDAN** Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1972)

Sermaye	110.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	39.000.000 TL.	(% 34.81)
Başlıca Ortakları	Akbank Sabancı Holding	

Şirket otomobil, otobüs, kamyon, traktörler için kar-
dan milli üretimi ile uğraşmaktadır. **Bendix Company,**
DBA Societe ve **Ferodo** formaları ile taptığı anlaşma-
malar sonucunda fren ve debriyaj üretimine yakın
bir süre içinde geçecektir.

● **BEMİŞ** Besin ve Mısır Sanayii A.Ş. (1953)

Sermaye	8.500.000 TL.	
Transtürk Hissesi	919.000 TL.	(% 11,00)
Başlıca Ortakları	Maktaş Makarnacılık Tic. A.Ş., C.P.C. Corn Products Co. Ltd.	

Şirkete ait fabrika mısır özü yağı, nişasta ve glikoz üretmektedir.

● **FER — AL FERRO ALAŞIMLARI Sanayi. A.Ş.**

Transtürk Hissesi (% 15)

● **İSMAK İstif Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1974)**

Sermayesi 30.000.000 TL.

Transtürk Hissesi (% 42.5)

1974 yılında iştirak edilen bu şirket, 1975 yılında seyyar kaldırıcı istif makinaları (fork-lift) üretmeye başlamıştır.

● **OLMUK Mukavva Sanayii A.Ş. (1967)**

Sermaye 150.000.000 TL.

Transtürk Hissesi 30.450.000 TL. (% 20,3)

1973 Kârı 34.522.050 TL.

Başlıca Ortakları Akbank
Sabancı Holding

Şirket, oluklu mukavva ve ambalaj üretimi ile uğraşmaktadır.

● **PRESİZ Metal İmalat Sanayii A.Ş. (1972)**

Sermaye 22.500.000 TL.

Transtürk Hissesi 3.000.000 TL. (% 13,33)

Başlıca Ortakları Türkiye İş Bankası (% 20.00)

Şirket elektrikli ev aletleri üretmektedir.

● **TİFSET Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.**

Transtürk Hissesi % 1,25

Yaşar Holding % 81,50

Koç Holding % 1,25

b) Ticaret

● **TRANSTÜRK ANKARA Tic. Ltd. Şti.**

Transtürk Hissesi

(% 30)

c) Turizm Sanayii

● **AKDENİZ Turistik Tesisler A.Ş. (1973)**

Sermaye 45.000.000 TL.

Transtürk Hissesi 4.500.000 TL. **(% 10,00)**

Başlıca Ortakları Yapı ve Kredi Bankası (% 15,00)
Dünya Bankası
Valtur Turchia SpA (İtalya)

Şirket, Antalya'nın Kemer Bölgesinde «Tatil Köyü» inşası ve işletmesi işlerini gerçekleştirmiştir.

d) Sermaye Piyasası Faaliyetleri

● **MEBAN Menkul Kıymetler Bürosu**

Sermayesi 20.000.000 TL.

Transtürk Hissesi

(% 55)

Bu kuruluş, yeni oluşmakta olan sermaye piyasasında sesini duyurmaya başlamıştır. Transtürk Holding'in 1974 yılının sonunda yayınladığı broşürde, MEBAN'ın amacı ve faaliyetleri, şu şekilde açıklanmaktadır: «Trans-türk, mevzuat noksanlıklarına rağmen, bir taraftan küçük tasarrufların da dahil olduğu halk ve özel sektör tasarruflarının sermaye piyasasına akımına yön vermek, diğer taraftanda geleceğin en büyük finansman kaynağının oluşmasına, tanınmasına yardımcı olmak amacındadır.»

Görüldüğü gibi, Koç, Sabancı, Eczacıbaşı ve Yaşar Gruplarından sonra gelen Transtürk Grubunun ilk faaliyetleri daha çok ticarete yoğunlaşmaktadır.

Yabancı tekellerin Türkiye temsilciliğini alan Trans-

türk grubu, bu tekellerin malarını Türkiye’de pazarlamak-
tadır. Transtürk Grubunun sanayie yönelmesi daha çok
1965 sonrasına rastlamaktadır. İşbirlikçi ticaret burjuva-
zisi tekелci sanayi burjuvazisine dönüşmektedir. Bu dö-
nüşüm sırasında, yabancı firmalarla ortak yatırımların
yanı sıra, teknik anlaşmalar da yapılmaktadır. Sanayie yö-
nelen Transtürk Grubu, ticaret faaliyetlerini ve yabancı
firmaların temsilciliğini sürdürmektedir. Holding’in temsil-
cisi olduğu yabancı firmalar şunlardır:

Firma Adı	Bağı Olduğu Ülke
Demag AG	Federal Almanya
Thyssen Stahlunion Export GmbH	Federal Almanya
Uddeholms Aktiebolaget	İsveç
Hallan und Kolb	Federal Almanya
Burmeister and Wain’s Motor	Danimarka
C.C.I. Compagnie de Constructions Internationales	Fransa
RIV — SKF	İtalya
Strojimport	Çekoslovakya

Transtürk Holding’in öz sermayesi 1972/1973/
30.6.1974 itibariyle aşağıda sunulmuştur.

			(bin TL.)
	1972	1973	30.6.1974
1. Sermaye	100.000	150.000	150.000
2. İhtiyatlar*	—	579	2.058
3. Kâr	11.291	26.898	—
4. İştirakler İhtiyatındaki Holding Payı	11.879	19.197	32.368
5. İştirakler Kârlarındaki Holding Payı	19.956	31.629	24.635

* **İhtiyat Akçesi:** Muhtemel zararın karışlanması için kazançtan ayrılan para. Bu para, yedek bir sermaye niteliğindedir.

Kâr 1972'de 11.291.000 TL. iken 1973'de 26.898.000 TL. olmaktadır: Yüzde 100'lük bir artış söz konusudur.

Transtürk Holding'in iştiraklerinin 1972/1973/30.6.1974 itibariyle aktif ve pasif değerleri, başka bir deyişle mal ve alacaklarının ve borçlarının toplam değerleri ise aşağıda gösterilmiştir

	1972	1973	(bin TL) 30.6.1974
1. Döner Varlıklar*	388.110	588.726	773.552
2. Toplam Sabit Kıymetler	158.183	216.988	297.385
3. Sair Aktifler	63.051	68.780	74.376
4. Kısa Vadeli Borçlar	266.600	343.811	549.738
5. Uzun Vadeli Borçlar	56.048	81.025	154.933
6. Toplam Sermaye	286.696	449.658	440.642
7. Toplam İhtiyat	30.633	48.766	77.696
8. Toplam Kâr	57.831	113.805	48.021

* **Döner Varlıklar:** Ham ve yardımcı maddeler, ücretler vb.

İlk gelişimini İstanbul'da yapmış ve giderek güçlenmiş, yaygınlaşmış bir kuruluş olan Transtürk Holding'in gerçek sahibi, bir sermaye organında şöyle tanıtılıyor: «Her haliyle Avrupalı bir iş adamı Fuat Süren... Yüksekten bakan bir havası vardır. Daha doğrusu çoğu kimse böyle iddia eder. Asıl kişiliği sadedir. Sıcaktır. Büyük para

oyunlarını, şaşılacak bir ustalıkla yapabilir. Ama bu büyük para oyunlarının her zaman karşısında olan aşırı solcu bir yazarı (!) da sofrasında ağırlar, dostluk kurar. Bunda da ustadır... Uluslararası bir kişiliği var Fuat Süren'in. Hızlı yaşamaktan hoşlanır. Bir bakarsınız Helsinki'de bir lokantada karşınıza çıkar, bir bakarsınız Paris'te ünlü bir gece klübünde. Bir duyarsınız ki Cenevre'de en gözde restoranda yemek yemiştir gece...

«Başka meslek seçseydi herhalde sanatçı olurdu. Muhtemelen de aktör. Nabza göre şerbet vermesini iyi bilir. İş saatleri dışında işten hiç bahsetmez. Metafizik konulara yönelir. Sanattan, edebiyattan, son film ve oyunlardan, sergilerden bahseder. Ama hep yurtdışında gördüklerinden.» (a.b.ç.) (97) Çalışan halk yığınları ile çıkarları yaşamın her alanında çelişen tekelci sermayenin bu çağdaş (!) temsilcisinin, bu sevimli (!) tanıtılışına, hiç bir yorum katmaya gerek yok. Ama içinde yaşadığımız günlerin iki babasını karşılaştırmadan edemeyeceğiz.

Birinci baba, işadamı Fuat Süren: «Süren ailesinin iki oğlu var. Babaları gibi sevimli, cana yakın ikisi de. İstanbul sosyetesinde otomobil sevdalarıyla tanınırlar. Hızlı otomobil sürerler. Büyüğü rally'lerde ün yapmıştır. Küçüğü ise daha dikkatsiz diye bilinir. Girmez maharet ve dikkat isteyen yarışlara. Fuat Süren üzülür ama kesmez çocuklarının hızını. Ailenin değişmez bir kuralı çünkü. Herkes özgürdür. Hiç kimse birbirine karışmaz.» (a.b.ç.) (98)

İkinci baba, Malatya'nın Kuşdoğan köyünden Abuzer Göktaş. 1975 yılında, faşistler tarafından önce dövülüp sonra sınıf penceresinden aşağıya atılarak öldürülen 20 yaşındaki Kâzım Göktaş'ın babası. Babası oğlunun öldürülmeden önceki yaşamını şöyle anlatıyor: «Kazım da bi-

zimle çalışırdı. İşlerin sıkı zamanında okula devam edemezdi. O etmek istesede işin ilerlemesi için ağa gider kolundan tutar getirir tarlaya... Hele sonbaharda hiç devam edemezdi. Toprak sahibi de başımızda bekler, 'Davranın ha davranın!' derdi. Kağıt gelirdi okulundan Kâzım'a: 'Devamsızlığın uzarsa kaydın silinecek' denirdi.» (a.b.ç.) (99)

«Özgür» (!) çocukların babası Fuat Süren ve okula devam etme özgürlüğüne bile sahip olmayan çocukların babası Abuzer Göktaş! Toplumsal çelişkilerin bütün boyutlarıyla günlük gazetelere yansıdığı yaşadığımız günlerin iki babası...

TÜSTAV

IV — SABANCI HOLDİNG

(“MİLLİ”Cİ BİR TEKELCİ SERMAYE GRUBUNUN EVRİMİ VE BUGÜNÜ)

Her zaman «milli» liğiyle övünen Sabancı Holding, Philips'teki tüm yabancı sermaye payını satın alınca, 1977 kışı içinde, yeniden tartışma konusu oldu. MC Hükümetinin MSP kanadı ile ilişkileri bilinen Sabancı Holding en etkin tekелci sermaye gruplarından biri olarak Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamını etkilemektedir. Ayrıca Sabancı topluluğunun evrimi, Türkiye kapitalizminin 1950 sonrası evriminin belirleyici, ayırıcı niteliklerini yansıtmaktadır ve Sabancı Holdingin bugün vardığı aşama, bu evrimin ürünüdür.

Sabancı Topluluğunun tarih devri, «Ak Altının Ağası» Hacı Ömer Sabancı'nın, doğum yeri olan Kayseri'nin Akçakaya köyünden «ticaretin daha canlı olduğuna hükmettiği Çukurova'ya uzanması» (100) ile başlar. Ömer Sabancı işçilikten, hamallıktan, hamal başlıktan başlayıp hızla tırmanmış zenginlik merdiveninin basamaklarını, İlk önce balyacılık, daha sonra «nakliyecilik ve ufak pamuk alım satımı, iç ticaret faslı. Sonuç : 4000 lira biriktirilmiş. Bu para o zaman için küçük bir servet... Hacı Ömer Sabancı daha sonra işleri büyüttükçe, pamuk borsasında çevresi genişliyor. Büyük tüccarlarla tanışıyor. Milli mensucatın bütün pamuğunu almaya memur ediyor. Albert Drap adlı bir arkadaşıyla ihracat işine giriyor.» (101) Bu arada, 1948'de Akbank kuruluyor ve Hacı Ömer Sabancı'yı Akbank'ın kurucuları arasında görüyoruz. Kuruluşunun 25. nci yılında çıkarılan bir tanıtma broşüründe, Akbank'ın kuruluşu şöyle anlatılmaktadır:

«İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'sinde, ekonomiyi ticarî ve sınaî alanda aktif bir şekilde etkileyecek ve ona bütün bölgelerde katkıda bulunabilecek yeterli

malî kurumlar hemen hemen bulunmamakta idi... Oysa **bu dönemde, büyüme eğiliminde ve zorunluğunda bulunan Türkiye ekonomisi, çeşitli bölgelerde yeni olanakların ve yeni fonların ihtiyacı içine girdi. Bu dönemde sanayi ve tarımsal alanda gelişme eğiliminde görülen en önemli bölgelerden biri de Adana Bölgesi idi.** Asıl ekonomik niteliği tarımsal olan bu bölgede, Kayseri Bölgesinden gelen birkaç müteşebbisin Adana'lı çiftçilerle işbirliği yapması ile bu yıllarda sanayileşme hareketi başlamış ve Adana'nın pamuk üretimi ve ticareti bu işbirliği sayesinde **çok kısa zamanda geniş bir büyüme göstermiştir.** Bu Adana'lı ve Kayseri'li iş adamları, güçlerini birleştirmek ve yeni tesisler kurmak suretiyle, bölgenin tekstil üretiminin, memleket ihtiyacının önemli bir kısmını sağlamışlardır. **İşte bu sanayileşme hareketinin mali bir kuruma dayanmasına kısa bir süre sonra ihtiyaç duyan aynı müteşebbisler** (en başta Ömer Sabancı, Bekir ve Ahmet Sapmaz, Nuri Has, Behice Naci Yazgan, Mustafa Özgür ve İbrahim Tekin aileleri) ileri görüşlü bir atılım yaparak 1948 yılında toplanan 83 kişilik bir kurucu meclisle Akbank'ı kurmaya karar vermişlerdir. İdare ve iş merkezi ile birlikte tek şube olarak Akbank böylece 30 Ocak 1948 tarihinde Adana'da hizmete açılmıştır. Akbank, faaliyetini çok kısa zamanda bölgesel sınırlar dışına çıkararak Türkiye'nin diğer bütün işmerkezlerine de yaymıştır.» (102) Gerçekten, Akbank etrafında toplanan kapitalist gruplar, DP iktidarının, CHP devletçiliğinin temkinli, bir ölçüde planlı, bürokratik iktisat politikalarının tersine, vahşi, atak, anarşik iktisadi uygulamalarına koşturarak hızla gelişmişlerdir.

1948'de kurulan Akbank'ın 83 kurucusundan 20'si tüccar, 14'ü küçük sanayici, 8'i çiftçi, 13'ü serbest meslek sahibi (doktor, avukat vb.) idi.

Koç topluluğu, hemen Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında faaliyet göstermeye başlamış ve CHP yönetimindeki devlet aygıtının desteği sayesinde 1950 lere varıldığında ekonomik yaşamı etkileyecek boyutlara erişmişti. Koç topluluğu daha sonra büyümesini sürdürürken, Sabancı topluluğunun asıl gelişimi 1950 sonrası ortamında; özellikle DP iktidarı sırasında olmuştur.

Koç, başlangıçta tarım ve tarımla ilgili ürünlerle hiç ilgilenmemiştir. «Sabancı sermayesi'nin daha başlangıcında, DP'nin destekçisi büyük toprak kapitalistlerinin sermayesi vardır.» (103) Bu nedenle, Sabancı «sermayesi» başta Celâl Bayar olmak üzere, DP döneminin tüm yetkililerinden teşvik görmüştür. Batıcı ve bürokrat CHP'nin izlerini taşıyan Koç'a göre, «Hacı» Ömer Sabancı çok daha «müslüman», «sıcak» ve «halktan» dır.

Koç topluluğunun gelişiminde, emperyalizmin değişen stratejisi doğrultusunda ve Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemle bütünleşme süreci içinde, işbirlikçi ticaret burjuvazisinin uluslararası tekelci sermayenin ortağı durumundaki yerli tekelci sanayi burjuvazisine dönüşümünü gözlemliyoruz. Koç topluluğu «ilk dönem ithal ikamecilerinden. Yani sanayileşmenin başlangıcında tüketicinin en çok talep ettiği malları ve bunların bir etap ötesindeki dayanıklı tüketim mallarını gümrük duvarları arkasına sığınarak üreten bir sermaye grubu. Niteliği gereği üretiminin çoğunluğu montaj görünümünde. Böylece üretimin her aşamasında, ülkede ücretlerin düşük olmasından yararlanamıyor... Çoğu kez yüksek ücretli metropol ekonomilerdeki maliyetlerin üstünde maliyetlerle üretim yapıyor. Ancak gümrük duvarlarının arkasında, fiyatı yüksek tutarak, kâr oranını ülkedeki başka sermaye kesimlerinin düzeyinde tutabiliyor» (104)

Türkiye gibi uydu ülkelerde sanayie yönelişi emperyalist - kapitalist sistemin değişen strateji ve taktikleri içinde çözümlenmek gerekir. Emperyalist - kapitalist sistemin değişen uluslararası işbölümü düzeninde, 1945'ler sonrasında ve özellikle 1960'lar sonrasında geri bırakılmış uydu ülkelerin, emperyalist metropollerin bırakmaya başladıkları tüketim sanayilerini ve hattâ bazı ara malları sanayilerini kurmaları olanak dahilindedir. Bunun nedeni emperyalist ülkelerin daha teknoloji yoğun ve kârlı alanlara (elektronik, kimya, uzay, vb.) yönelmeleri, kârlılık oranları görece olarak düşük olan ve çevre kirlenmesine yol açan sanayileri ise (gıda, tekstil, demir - çelik, vb) geri-bıraktırmış ülkelere terketmeleridir. Ancak bu sanayilerin, knowhow, lisans, royalty anlaşmaları, hammadde temini gibi alanlarda, teknolojik açıdan dışa bağımlılığı sağlanmaktadır. Bunun ötesinde uydu ülkelerde yeni kurulan sanayilerin makine ve teçhizatı çokuluslu şirketlerden (ÇUŞ) ithal edildiği için, bu tekellerin pazarları genişlemiş olmaktadır. Geçmişte metrelerce dokuma ihrac ederek kâr eden emperyalist tekeller, şimdi bir tekstil makinası ihracı ile aynı kâr oranına varmaktadırlar. İşte, Hacı Ömer Sabancı'nın 1950'lerde kurduğu ve şimdilerde ürünleri ihrac edildiği için övünülen Bossa'nın, 1966'da kurulan Sasa'nın, 1946'larda kurulan Marsa'nın durumunu, bu bakış açısı içinde değerlendirmekte yarar vardır.

Sabancı topluluğu «ithal ikamesi döneminden sonra üretime başlamış bir grup. Dünya fiyatlarından sattığı zaman, Türkiye'deki ücret düzeylerinin en ileri teknoloji ile beraber ortaya çıkardığı maliyet üzerinden normal kâr elde ediyor. Bu yüzden de kurduğu fabrikalar mümkün olan en ileri teknoloji ve en yüksek üretkenliğe izin veren büyüklükte oluyor.» Metropoller tarafından bırakılan sanayilerde üretim yaptıkları için ürünleri dış piyasaya dönük-

tür. «Halen olmasa dahi, eğilim olarak, üretimlerini öncelikle dış piyasaya ihraç ederek gerçekleştirecek.» (105)

«İki sermaye grubunun bu görünümünden anlaşılacağı gibi, aralarındaki rekabetin gümrük politikası üzerinde yoğunlaşması beklenebilir.» (106)

Koç grubu, yabancı tekellerin Türkiye temsilciliğiyle işe başlamış, daha sonra bunların ülke içindeki yatırımlarında baş ortak olmuştur. Sabancı grubu ise tarım kapitalistlerinin sermaye aktarımı ve Akbank'ı denetlemenin yarattığı finansman kolaylıkları sayesinde, doğrudan doğruya metropollerin ihraç ettiği sanayileri ülke içinde kurmaya yönelmiştir. Koç topluluğunda, bugün bile, ticaret ağır basmaktadır ve lisans, patent ve teknik anlaşmalardan yararlanmakla birlikte, Koç topluluğu yerli - yabancı ortak sermaye yatırımlarını sürdürmektedir. Buna karşılık Sabancı topluluğu, çoğunlukla, —Akbank'ı elde tutmanın sağladığı olanaklar ve kurduğu sanayilerin niteliğinden dolayı— tümüyle yerli sermaye tarımlarına girişmekte ve emperyalist tekellerle olan ilişkisini, «teknoloji transferi» yolu ile ve üretimde kullandığı makinaları, hammaddeleri, diğer araç ve gereçlerin önemli bir bölümünü bu tekellerden alarak sürdürmektedir. Sabancı topluluğu, bu özelliğini, sürekli bir biçimde, siyasal iktidarlar üzerinde baskı ve emekçi halk yığınları karşısında aldatmaca aracı olarak kullanmaktadır. Lâstik sanayiinde görüldüğü gibi, Sabancı topluluğu, «milli» Lassa'nın, gayrimilli olarak nitelediği, Koç'un denetimindeki Uniroyal Endüstri T.A.Ş.'ne ve Türk Pirelli'ye tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür ve bir gazeteciye şunları söylemiştir: «Tamamen milli olan şirketimizle yabancı sermayeli şirketlerin kuruluşları arasında rekabet başlamaktadır. Bu nedenle azami hassasiyet gösterilerek pazar milli kuruluşlara verilmelidir. Bu bir hükümet tercihidir. Hükümetin, Türk müteşebbisine yap-

bileceği konularda öncelik tanıyacağı kanısı içindeyim...»
(107)

Sabancı «sermayesi» nin, bankadan sanayie yönelişi, Bossa fabrikası ile oldu. Bir yazar Bossa'nın kuruluşunu şöyle anlatıyor: «Zamanın Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Adana'yı ziyaret etmekteydi. Şerefine Erciyes Palas'ta ziyafet verilmişti. Erciyes Palas'ta yemek salonu, başka Anadolu otellerinin, hele o zamankilerin hiç birisine benzemez. Yüksek tavanlı, işlenmiş sütunlu, sütunlarının tepesi 'frizli'dir. Bu başkalık Cumhurbaşkanının dikkatini çekmişti. 'Kim yaptırdı burasını' diye sormuştu. 'Ömer Ağa' denince tanımak istemişti.

Karşısına dev cüsseli, mavi gözlü bir adam getirdiler.

— Burasını sen mi yaptırdın?

— Evet

— Sana göre Adana'da ne gibi bir kuruluş yaptırmak gerek?

— Basma fabrikası

— Sen kurabilir misin?

— Himmetinizle kararım

— Yakında Nazilli'ye gideceğim, sen de gel, Nazilli fabrikasını gez gör. Hazırlığın var mı?

— Arsam var.

“Aradan iki ay geçmişti. Bayar, Ömer Ağayı unutmamıştı. Nazilli yolculuğuna davet etti. Ve bossa kuruldu 1954'de.” (108)

1960 lara gelindiğinde ise Sabancı topluluğu artık ko-

lay kolay yıkılamıyacak bir güç olmuştur. 1960 yılı 27 Mayıs'tan sonra, Ömer Ağa, Adana'da, Fabrikalarını kendisi gibi dev cüsseli, büyük burunlu, babacan bir adama gezdiriyor. Babacan adam İhtilâlin başı Cemal Gürsel. İşlek haberciler 27 Mayıs'tan sonra Ömer Ağa'nın moralini bozmak istemişler :

— Senin her şeyini alacaklar.

«'Zararı yok' demiş Ömer Ağa, filozof. 'Bana işlerimi tekrar kurmak için azıcık maya bıraksınlar da.' Vayy, İhtilâlin başını bile tavladı diye, feryatlanmışlardı ara bozmayanlar... Ömer Ağa öyle bir noktaya varmıştı ki... hükümetleri, ihtilâlleri kendisiyle ilgilendirecek hale gelmişti... Ömer Ağa kendî alanında imparatordu.» (109) DP döneminde büyüyen, gelişen Sabancı topluluğunun başı Hacı Ömer Sabancı, gün «ihtilâlcilerin, 27 Mayıs'çıların olunca, hemen 27 Mayıs darbesinin önde gelenlerini ziyaret etmişti. 27 Mayıs'çılardan Sanatör Mehmet Özgüneş, «Hacı Ömer Ağa'yı 1960 yılında tanıdım» diyor. «1960'dan sonra Talas'lı hemşehrisini tebrike gelmişti.» (110)

Egemen sınıflar Hacı Ömer'in yaşamını kitleleri uyutmada bir araç olarak kullanmaktadırlar. Bakkallıktan milyonerliğe yükselen Vehbi Koç, çocukluğunda çobanlık yapan «köylü» başbakan Süleyman Demirel ve nice benzeri örneklerde görüldüğü gibi, burjuvazi ve ideologları, sermayenin birikim sürecinin altında yatan emek sömürsünü, eninde sonunda çalışan yığınların sırtına yüklenen devlet destek ve teşviğini gözardı etmek için, sırt taşıyıcılığından «ak altının ağası» durumuna gelen «Hacı» Ömer Sabancı'nın yaşamını bir çok gerçekten yalıtıp soyutlayarak, biraz halkçı, biraz efsanevi bir biçimde sık sık kullanmaktadırlar.

1960 sonlarında ortaya çıkan holdingleşme olgusunu, Hacı Ömer Sabancı da kabullendi ve 19 Nisan 1967'de Hacı

Ömer Sabancı Holding Adana'da kuruldu. Hacı Ömer Sabancı öldükten sonra Holdingi oğulları yönetmeye başlamışlardır.

«Sanayileşmek Türkiye'nin vazgeçilmez, ertelenemez bir zaruretidir» diyen holdingin günümüzdeki başı Sakıp Sabancı, sanayileşmenin sorunları üzerinde kendi görüşlerini TUSİAD'ın (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği) 1976 yılı içinde düzenlediği 'Türk Ekonomisi Üzerine Görüşler' konulu seminerde, şöyle özetliyor:

«1. Kredi Darlığı : Ekonomik bakımdan yüzyılımızı nitelendirmek istersek hiç kuşkusuz bu yüzyılın **kredi aşaması** yüzyılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Türkiye'miz, bilhassa **Özel Sektör yönünden bu harikulâde araçtan**, deflasyonist düşüncelerle, gereğince **yararlandırılmamaktadır**.

«Üçüncü planda açık ve seçik olarak küçük ve yurt dışı işçi tasarruflarının sanayi dallarında değerlendirilecekleri. esası belirtilmiş olmasına rağmen, Sermaye Piyasası Kanunu halâ ortada yoktur. İç tasarrufların yeteri kadar artmaması, kalkınmayı frenleyen en önemli faktör olarak devam etmektedir. Halbuki Türkiye Batı dünyasının 100 - 150 yılda gerçekleştirdiği sanayileşmeyi, pek kısa bir süre içinde, geçiş döneminde (12 - 22 yıl) gerçekleştirmek zorundadır. Kuşkusuz **iç finansman eksikliği en büyük dar boğazdır**. Bu alanda uygulanan politikalarda istikrar olmaması, sert ve ani dönüşler yapılması problemi büsbütün çıkılmaz hale getirmektedir...»

«2. Teşvik tedbirleri: **Teşvik tedbirleri** hiç bir anlamda bir atıfet değil, sadece ekonomik kalkınmamızın sağlanması için bir araçtır...»

«Türkiye'de yatırımların, içinde bulunduğumuz zor ekonomik koşullara rağmen gerçekleştirilmesi, batı ülkelerinin bir asrı mütecaviz zamanda gerçekleştirdikleri

sanayileşmeyi, 22 yıllık geçiş (AET'na tam üye oluş öncesi) dönemi içinde gerçekleştirilmesi zarureti gözönüne getirilince, **gışimcilere sağlanan teşvik araçlarının yeterli olduğundan haklı olarak şüphe edilebilir...**

«Teşvik tedbirlerinin, varılmak istenen amaç ve omuzlanan riziko ile orantılı olmaları şarttır...»

«3. Dış Ticaret : Dış ticaretimizin sanayileşmemiz yönünden en önemli problemi, ihracatın yapısının değiştirilmesi, ağırlık merkezinin tarım ürünlerinden mamul maddelere doğru kaydırılmasıdır....

«İmalat sanyai oranlarının ihracatımızda artırılması, Türk sanayicisinin mamullerini, rakipleriyle eşit şartlarla satmak imkânına kavuşmasına ve pazar konusunun halledilmesine bağlıdır. Bu da bizi birbirinden çetin iki dâva ile karşı karşıya getirmektedir.

«A) Eşit Şartlar : Rakiplerimizle eşit şartlarla mal satılabilmemiz için, dış ticaret rejimimizin değiştirilmesi şarttır... Bunun içinde şunlar yapılmalıdır :

«— Herşeyden evvel mamul maddelerimizin rakipleriyle eşit şartlarla, ithalatçı ülkelere gitmesini sağlayacak hukuki ortamın yaratılması, diğer bir deyimle, çok taraflı ve iki taraflı ticaret anlaşmalarının rakiplerimizin durumları ve ihracatımız açısından gözden geçirilerek gerekli girişimlerin yapılması lâzımdır.» (Sabancı'nın bu önerisi MC'nin dış politikasında görülen zorunlu değişikliklerin altında yatan nedenleri göstermesi bakımından ilginçtir. Gelip giden heyetler, gerek COMECON üyesi ülkelerin, gerek Asya ve Afrika ülkelerinin yetkilileriyle yapılan anlaşmalar, bu öneri çerçevesinde daha bir anlam kazanmaktadır. Ayrıca bu öneri CHP'nin çok yönlü ve çok boyutlu dış politika görüşünün, tekelci sermaye gruplarının

çıkarlarına ters düşmemesini göstermesi bakımından da ilginçtir.)

«— İhraç mallarımıza tefrikli muamele uygulayan ülkelere karşı, liberasyon listelerimiz ve kotalarımız kısıtlanabilmelidir. İhracında zorluk çektiğimiz bazı maddeler ihracatı karşısında, belli ülkeler lehine özel ithalat kotaları içmak imkânının rejime getirilmesi faydalı olacak ve ihracatımızı kolaylaştıracaktır...

«B) Pazar Mevzuu ; Türkiye mamulleri için muhtaç olduğu pazarı, AET ülkelerinde bulmak istemiş ve bu maksatla evvelâ Ankara Anlaşması sonra Katma Protokol ve Tamamlayıcı Protokol olmak üzere, çok önemli üç belge imzalamıştır. Katma Protokol bütün iktisadi faaliyetleri kapsamı nedeniyle, Lozan'dan bu yana Türkiye'nin imzaladığı en önemli vesikadır... Burada sadece sanayi mamullerimizi ve sanayimizi çok ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır:

«— Mamul madde ihracatımız içinde mütalaâ ettiğimiz, tarıma dayalı sanayi mamullerimiz için, Ortak Pazar'da kayda değer hiç bir taviz sağlanamamıştır....

«— Sanayi mamullerimiz içinde yer alan ve genel ihracatımızın 1974'de 47.864 bin dolarla yüzde 9.65'ine ulaşan dokuma sanayii (Pamuklu) için Ortak Pazar'dan sağlanan tavizler, gülünç denilecek kadar az ve fiili ihracatımızın çok altındadır... Gelişmekte olan pamuklu ihracatçısı ülkelere, genel preferanslar (tercihler) yoluyla bize tanınandan çok daha fazlası ve karşılıksız olarak verilmiştir...» (Bu durum Sabancı Holdingin zararına olmuştur.)

«— Katma Protokolde tespit edilen takvim gereğince, AET lehine konsolide edilen liberasyon oranı, Ocak 1976 dan itibaren yüzde 35'den yüzde 40'a yükseltilmiştir. Bu

ve bunu izleyecek diğer yükselmeler birçok sanayil kolunu, erken rekabete itecek ve bazı sahalarda sanayileşme olanağı tamamen ortadan kalkacaktır.» (b.ç.)

Görüldüğü gibi Sabancı daha fazla kredi, daha fazla teşvik istemekte ve dış pazar sorununun çözümü ulaştırılmasını gerektiğini belirtmektedir.

Sözkonusu sunduğu tebliğini, Sakıp Sabancı şöyle bitirmektedir : «Sanayileşmenin... sorunlarını... pratik bir iki tedbirle halletmek bahis konusu olamaz. Ne devalüasyon, ne katma değer vergisi, ne vergi iadesi, oranı ne olursa olsun, ne DÇM (Dövizle Çevrilebilir Mevduat) konuya tek başına bir çözüm getiremez. Mevzuun boyutları, her şeyden evvel, elde mevcut veriler muvacehesinde derinliğine incelenmesini ve tedbirlerin, tesbit edilecek milli bir ekonomi politikası içinde, bir manzum halinde alınmasını ve uygulanmasını gerektirmektedir.» Bu sözleriyle Sabancı, diğer tekelci sermaye gruplarının sözcüleri gibi, Türkiye'nin ekonomik yapısında ve özellikle sanayisinde bazı reformların kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Önümüzdeki yıllar tekelci sermaye için «reformist» iktidarları kaçınılmaz kılmaktadır. «Reformist» iktidarlar tekelci sermayenin çıkarlarının gerektirdiği reformları gerçekleştirmeye çalışmakla yetinmeyecekler, aynı zamanda emekçi yığınların siyasal ve ekonomik - demokratik mücadelesini pasifize etmeye, saptırmaya ve bastırmaya çalışacaklardır. «Reformist» iktidarların ne ölçüde şiddete başvuracaklarını ya da ne ölçüde «demokratik ve barışçıl» olacaklarını belirliyecek olan Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda içinde yaşayacağı iç ve dış ekonomik ve siyasal koşullar ve başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışan sınıf ve tabakaların mücadelesi olacaktır.

İçinde yaşanan konjonktürel olanakları (Comecon

üyesi ülkelerle iktisadi ilişkiler, diğer komşu ülkelere açılma. vb.) değerlendirmek isteyen diğer tekeli sermaye grupları gibi, Sabancı topluluğu da AET konusunda AET'nda kalınmakla birlikte, şimdiye kadar yapılmış anlaşmalarda, Türkiye lehine bazı değişiklikler önermektedir. Başkanlığını Hacı Ömer Holdingin Başkanı Sakıp Sabancı'nın yaptığı, Sanayi Odaları Birliği'nin, Eylül 1975 raporunda «AET'na uygulanacak politikanın saptanması» önerilmektedir. «Bu politikanın saptanıp AET'nu kaybetmeden, ama onu kaybetmemek için sanayimizi ve kalkınmamızı kaybetmeyi göze almadan, Ankara Anlaşmasının 'dengellik' ilkesine uygun bir anlaşmaya dönüştürülmesinin sağlanması, dış ilişkilerin hukuksal düzeyinde en öncelikli vazifemizdir sanırız..» (a.b.ç.) (111)

Sabancı Holding yöneticilerinin, var olan ihracatı teşvik mekanizmasını yeterli bulmadıklarını, bunun geliştirilmesini istediklerini belirtmiştik. 1975 yılı temmuzunda, Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı önderliğindeki bir grup işadaminin, MC hükümetine verdiği muhtıradaki bir grup işadaminin, MC hükümetine verdiği muhtıradaki, sınai ihracatın bir yıl öncekine oranla düştüğü, işçi gelirlerine ve sınırlı olanakları bulunan tarım ürünlerine dayanarak ihracatın geliştirilemeyeceği, sınai ürün ihracatının artırılması için yeni önlemler alınması gerektiği bildirilmektedir. Önlemlere ilişkin önerilerde, ihracatta vergi iadesinin en etkin teşvik tedbiri olduğu belirtilerek, vergi iadesi oranlarının artırılması istenmektedir. «Önceki yıllarda belki yeterli olan bu oranlar, değişen koşullar karşısında bugün artık yetersiz hale gelmiştir. Bu nedenle vergi iade oranlarının, günün koşullarına uygun olarak gözden geçirilmesi ve dış piyasalara nazaran dahilde fiyat yüksekliği gösteren mallarda, bu dar boğazın giderilmesi amacıyla bu mallara ilişkin vergi oranlarının artırılması gerekmektedir» (112)

Uygulanan taban fiyatı politikasını, ihracatı güçleştirdiği gerekçesiyle eleştiren Sabancı, «uygulanan taban fiyatı politikası sonucu dünya fiyatları ile iç fiyatlar arasında büyük farklar meydana gelmiştir. Bu hal, Türk parasının değerini ciddi olarak tehdit etmektedir, ihracat çok zorlukla yapılabilmekte» (113) demekte, küçük üreticinin hiçbir zaman emeğinin gerçek karşılığı olmayan, ancak onu tefeci tüccar karşısında **bir ölçüde** koruyan taban fiyatları uygulamasını kınamakta ve durmadan kendilerinin teşvik edilmesini istemektedir.

Türkiye İşçi sınıfının yükselen ekonomik - demokratik mücadelesi karşısında, Sabancı, «işçi ücretlerindeki artışlar ekonomiyi çökertiyor» şarkısını, çok sesli bir biçimde söyleyen burjuvazi korosunun, en ön saflarında yer almaktadır:

«Sanayimizin bugün başta gelen sorunlarından birisi işçi - işveren ilişkilerinde gözükmektedir. DİSK ve TÜRK İŞ toplu sözleşmeler ve parasal konularda yarattıkları büyük rekabeti, kanunsuz eylemler ve grevlerle, birbirleriyle yarışır hale sokmaları, rejimi kökünden sarsmaya adaydır kanısındayım. Kıdem tazminatı bugünkü gidişiyle doğru değildir. Kendi arzusuyla ayrılan insana dahi kıdem tazminatı verilmesi yanlıştır. İç pazarda daha düşük fiyatlar ve dış pazarda sanayi mamulü satabilmemiz için **daha fazla** üretime muhtacız. Bunun sağlamanın yolu da üretim sırasındaki sulhden geçer. Bugün grev ve işçi direniş girişimcinin isteğini kırıyor. Girişimciler işçi yoğun teknolojiden sermaye yoğun teknolojiye yönelmektedir...» (a.b.ç.) (114)

Sanayi Odaları Birliği Başkanı olarak Sakıp Sabancı 1976 Aralık ayı içinde, bir dergiye verdiği demeçte, «Televizyonda yapılan 'Sanayide Devlet' reklamı ile 'sanayii devlet yapar' fikri ortaya atılıyor» demiş ve Merkez Bankası

kredilerinin kamu girişimlerine akmasını eleştirmiştir. Sabancı Japonlarla olan ilişkilerine de değinmiş ve Japonya ile montajı aşan işbirliği çalışması içinde olduklarını açıklamıştır. Honda marka otomobillerin dört yıl sonra yapılmasının planlandığını söyleyen Sabancı, «Daha diğer otomotiv endüstrisini kurmadan otomobile giremeyiz» demiştir. Sabancı, Japonya'nın AET ile ilişki kurmak istediğini ve bu ilişki noktasının Türkiye olması gerektiğini anlatarak, «Japonya büyük bir kaynaktır ve bir yerden Ortak Pazar'la ilişki kuracaktır. Bunun için de İran, Yunanistan ya da Türkiye'yi seçecektir. **Türkiye'nin nasıl elverişli olduğunu anlatmamız gerekli**» demiştir. (ab.ç.) (Sabancı'nın bu sözlerinde, önümüzdeki yıllarda, Orta Doğu'da İran, Türkiye ya da Yunanistan'ın, alt - metropol (115) ülke durumuna gelme olasılığı ifade edilmektedir.) Japonlarla otomotiv konusunda yapılacak işbirliğinin, otomotiv sanayimizi tamamen Avrupa'ya bağlı olmaktan kurtaracağını belirten Sabancı, yabancı sermaye konusunda holdingler arasında görüş ayrılığı bulunmasının doğal olduğunu, ancak bunun dışarıdan abartıldığı kadar büyük olmadığını belirtmiştir. (116)

Vehbi Koç'un «Koç kuruluşlarından daha büyük» olarak nitelediği (66) Sabancı Topluluğu, 1976 Yılı içinde ayrıca Yapı ve Kredi ve Garanti Bankalarında etkin olabilecek derecede hisse sahibi olmuştur. Sabancı bu bankalar için harp etmediklerini, hisselerinin, yönetimi uyarlamak için kullanıldığını bildirmiştir. (117)

Holding ve ona bağlı şirketlerin ayrıntılı incelemesine geçmeden önce Akbank T.A.Ş. konusunda bilgi vermek yararlı olacak.

Koç topluluğu ile tek parti dönemi devletin bir ürünü olan Türkiye İş Bankası arasındaki 'beraberlik' ve 'yakınlık'a karşılık, Sabancı topluluğu gücünün önemli bir

bölümünü, yine kendi denetimindeki ve kendisinin bir parçasını oluşturan, kendi yarattığı Akbank'tan almaktadır. 1948'de Hacı Ömer Sabancı'nın önderliğinde Adana'da bir büro olarak açılan Akbank halen Türkiye'nin üçüncü büyük özel bankası. (118)

1976 sonunda yurt içinde 503 Şube ve Avrupa'da iki temsilciliğe sahip. (Yabancı temsilciliklerden ilki, işçi döviz transferlerinin ve tasarruflarının Akbank'a çekilmesini ve Almanya'da çalışan işçilerin beraberinde getirdikleri efektiflerin Akbank şubelerince satın alınmasını sağlamak için, 1964 yılı sonunda, Federal Almanya'da Frankfurt kentinde açıldı.) Bankada toplam çalışan sayısı yedi binin üzerinde. Sanayi yatırımlarıyla yakından ilgilenen bankanın, Eurodollar piyasasına da ilgi duyduğu ve Türkiye'deki özel sanayi kuruluşlarına verilen özel yabancı borçlar toplamının % 52 sinde garantör rolü oynadığı belirtiliyor. (119)

Aktiflerinin genel toplamı 10 milyar TL'nin üzerinde olan bankanın diğer en büyük altı bankayla verimlilik karşılaştırması Tablo 1'de verilmiştir.

Akbank'la Sabancı Holding'in yöneticileri, içiçe geçmiş olup, her iki kuruluşun yönetim kurullarında büyük bürokrasinin temsilcileri yer almaktadır. Holding yönetim kurulunda Sakıp Sabancı, Hacı Sabancı, Şevket Sabancı, Özdemir Sabancı, Turgut Özal (DPT eski başkanı ve İç İşleri Bakanı Korkut Özal'ın kardeşi), Kâzım Köseoğlu; Akbank'ın yönetim kurulunda ise Erol Sabancı, Medeni Berk (eski Bayındırlık Bakanı), Naim Talu (eski Merkez Bankası Genel Müdürü ve eski Başbakan), İzzet Cintav, Memduh Yasa (İstanbul İktisat Fakültesinde Prof. ve Shell Co. Yönetim Kurulu üyesi), İhsan Soyak (eski Sanayi ve Teknoloji

TABLO I

Banka	1971				1972				1973			
	Aktif Verim.	Pasif Maliyet	Fark	Aktif Verim.	Pasif Maliyet	Fark	Aktif Verim.	Pasif Maliyet	Fark	Aktif Verim.	Pasif Maliyet	Fark
Türkiye İş Bankası	9.36	8.97	0.39	9.78	9.10	0.68	8.66	8.20	0.46			
Yapı ve Kredi Ban.	9.71	9.19	0.52	10.08	8.95	1.13	8.82	8.17	0.65			
Akbank T.A.Ş.	9.63	8.41	1.22	10.11	8.57	1.54	9.44	8.15	1.29			
T. Ticaret Bankası	10.20	10.22	0.02	10.01	9.68	0.33	8.64	8.37	0.27			
Garanti Bankası	9.43	9.41	0.02	9.47	9.04	0.43	8.54	8.54	—			
Osmanlı Bankası	9.89	9.69	0.20	9.77	9.32	0.45	8.57	8.34	0.23			

(Kaynak : Hacı Ömer Sabancı Holdingi tanıtan broşür, S. 14)

Bakanı, Atlas Copco Türkiye temsilciliği başkanı), Emin Sencer (İstanbul Ticaret Odası Başkanı), Nurullah Narin bulunmaktadır.

Öz kaynakları açısından Akbank'ın gelişimi Tablo II'de gösterilmiştir

TABLO II

Yıllar	Sermaye	Yedek Akçe	Karşılıklar
1948	5.700.000	—	—
1949	5.700.000	13.832	—
1953	15.000.000	680.854	10.234
1954	15.000.000	1.333.699	9.656
1958	30.000.000	3.683.515	1.434.259
1959	30.000.000	4.055.915	1.315.543
1963	30.000.000	8.483.424	1.566.367
1964	30.000.000	8.962.603	959.864
1968	50.000.000	24.138.215	7.744.106
1969	50.000.000	29.165.933	9.112.599
1971	150.000.000	55.830.358	10.088.502
1972	150.000.000	75.966.887	13.412.404
1973	150.000.000	156.710.317	13.403.136

(Kaynak : 25 Yıl Akbank, S. 11)

Sermaye, 7 Mayıs 1971 tarihli olğanüstü umumî heyet toplantısında, 100 milyon artırılarak, 150 milyon liraya çıkarılmış ve 1972 sonu itibarıyla Ödenmiş Sermaye tutarı 125 milyon lirayı bulmuştur.

1949 yılında, ancak 13.832 liradan ibaret bulunan Yedek Akçe rakamı da, ilk onuncu yıl sonunda 3.683.515 liraya, yirminci yıl sonunda 24.138.215 liraya yükselmiş bulunmakta ve bu rakam karşılıklarla birlikte 89 milyon 379 bin liraya ulaşmış olmaktadır. Böylece Sermayenin

% 71'ini geçen Yedek Akçe ve Karşılıklar tutarı ile Öz Kaynaklar Toplamı 214 milyonu aşmış olmaktadır. «25 yıl» broşüründe «Bu kadar kısa zamanda oluşan bu artış hızı, gurur ve güven duygusu vermektedir» diyor.

«Akbank'ın yurdun bütün bölgelerinde artan şubeleri ile durmadan büyüyen mevduat rakamlarına eş olarak plâsman faaliyetleri de yıldan yıla genişlemiştir. Ülkemizde yapılan iç ve dış ticaretin finanse edilmesinde olduğu kadar, sanayinin kuruluş ve gelişmesinde dolaysız olarak veya kredi yolu ile yaptığı hizmetler azımsanmıyacak oranlara yükselmiş bulunmaktadır. Senetler Cüzdanı, Avanslar ve Borçlu Cari Hesaplardan oluşan Ticarî Plâsmanlar ile Kanuni Karşılıklar Kasası ve Tahvil ve Hisse Senetleri Cüzdanından oluşan Malî Plâsmanlar... Yıldan yıla genişlemiştir» (124). Plâsmanların yıllar itibariyle gelişimi Tablo III'de verilmiştir.

TABLO III

Yıllar	Ticarî Plâsman	Mali Plâsman	Genel Plâsman
1948	4.057.840	448.857	4.506.697
1958	124.224.372	30.515.612	154.739.984
1968	1.263.634.694	354.013.106	1.617.647.800
1971	2.892.900.477	905.785.674	3.798.686.151
1972	4.591.922.571	1.503.454.023	6.095.376.774

(Kaynak : 25 Yıl Akbank, S. 17)

Akbank ayrıca, çeşitli alanlarda önemli girişimlere girişmiş veya ortak olmuş ve özellikle banka, sigorta, sanayi ve enerji alanlarına yönelmiştir. Akbank'ın bankalar-daki iştirakleri Tablo IV'de verilmiştir. (Akbank'ın sigorta, sanayi, ticaret ve enerji sektörlerindeki diğer iştirakleri, Sabancı topluluğunun denetimindeki kuruluşlar tek tek ele alınırken gösterilecektir.)

TABLO IV

Bankalar	Sermayesi	Akbank'ın İştirak payı	İştirak Oranı
T. Sınai Kal. Bankası A. Ş.	193.375.000	3.094.000	1,60
Sınai Yat. ve Kre. Ban. A.O.	40.000.000	4.000.000	10
Türk Ticaret Ban. A.Ş.	125.000.000	3.500.000	2,80
T. Maden Bankası A.Ş.	12.000.000	750.000	6,25
T. Halk Bankası A.Ş.	1.000.000.000	5.550	—

15.686 liradan ibaret bulunan 2 Şubeye ait ilk 11 aylık 1948 kârı, 5'inci yıl sonunda 1.162.842 liraya, 19'uncu yıl sonunda 12.151.666 liraya ve 25'inci yıl sonunda ise 98 milyon liraya ulaşmıştır. Akbank'ın kârlarında görülen gelişim Tablo V'de gösterilmiştir.

TABLO V

Yıllar	Kâr (TL)
1948	15.686
1952	1.162.842
1958	2.307.307
1966	12.151.666
1968	18.516.307
1970	15.121.958
1971	56.077.611
1972	98.004.714

(Kaynak : 25 Yıl Akbank, S. 27)

Şimdiye kadar verilen tablolarda görüldüğü gibi, Akbank'ın büyümesi, 12 Mart sonrasında hızlanmıştır. Her türlü toplumsal muhalefetin baskı altına alındığı bir dönemde, burjuvazinin önemli parasal örgütlerinin büyümesinin tesadüfi olmaması gerekir.

Akbank'ın yöneticileri, kültürün ve ideolojinin önemini kavradıklarından, özellikle 1970'lerde, bu alanda saldırıya geçmişlerdir. Bu alandaki çalışmalar «25 Yıl» adlı tanıtma broşüründe şöyle sunulmaktadır: «Akbank, mali ve iktisadî alanlardaki yapıcı ve kurucu faaliyetlerine ek olarak, ülkemizin 'Manevi Kalkınması' yolunda da bazı yararlı hizmetlerde bulunmak amacıyla, 'Kültür Baş. Uzmanlığı' örgütünü kurmuştur.» Bu örgüt, yayın faaliyetlerinde bulunmaktadır: İktisat Ansiklopedisi, sanat kitapları ve «Türkiyemiz» adlı bir sanat dergisi yayınlamaktadır. Eski

bir d6nek olan Vedat Nedim T6r'6n yazı kurulunda yer aldığı «T6rkiyemiz» dergisi, burjuvazinin «tutucu, devinimsiz» ve «m6zeci» sanat anlayışını yansıtmaları bakımından ilginçtir. Akbank, ayrıca, m6zik yarışmaları d6zenlemekte, çocuk tiyatrosu ve sineması ile de ilgilenmektedir. Sadece sosyalistlerin, devrimcilerin değil, bir çok demokrat aydının tutuklandığı 12 Mart d6neminde, Akbank Anadolu h6manisti ve halk ozanı Yunus Emre adına uluslararası bir seminer d6zenlemiştir. Çalışanların ekonomik - demokratik haklarının ellerinden alındığı, devrimciler için s6rek avlarının d6zenlendiği, en iğrenç işkencelerin yapıldığı, roman, 6yk6, şiir kitaplarının yasaklandığı, kitapların k6t6le k6t6le yakıldığı, gazetelerin kapatıldığı, aydınların susturulduğu bir d6nemde, h6manizm ve hoşg6r6 adına Yunus Emre seminerinin d6zenlenmesi, 6lke halkıyla ve halk yandaşı aydınlarla alay etmekten başka bir şey değildir; kısacası, bir kara mizah 6rneğidir.

Yeniden Sabancı Holding faaliyetlerine d6nd6đ6m6zde, sermayesi 200 milyon TL. olan ve 1968'de halka açılan Holdingin lisans, know-how anlaşmaları ve ortak yatırımlar aracılığıyla bir çok çUş ile ilişki de bulunduğunu g6rmekteyiz. Bunlar : Ford, ICI, Dupont, Nissan, IHI, Goodrich, Bayer, Merck Krall, Uniroyal ve Goodyear adlı çUş'lerdir.

Japon ve ABD k6kenli çUş'lerle ortak yatırıma y6nelenen projeler aşağıda sıralanmakta:

● **ANASA** : Japon Nissan Motor Co, Mitsui Co. Ltd. Sabancı Holding ve diğer iki T6rk işadaminin ortak girişimi olan bu projede, en b6y6k pay Sabancı Holdinge ait olup, yatırım tutarı 0,9 milyar TL. dir. Pikap, kamyonet, bagaj vagonu, otob6s ve minib6s şasesi, petrol motorları ve dişli kutuları 6retecektir. Yatırım için 1973 yılında alınan yabancı sermaye izninde, MC H6k6meti d6neminde deği-

şiklik yapılması istenmiş, üretimde kullanılacak CKD çarşalarında gümrük bağışıklığı tanınması istenmiştir. MC'nin bu isteği kabulüyle, ilk kez bir yabancı sermaye kararnamesinde gümrük bağışıklığı kabul edilmiştir. Bu ortaklıkta yerli katkının % 90'i aşması öngörülmektedir. Bu yüzden motor yapımını da kasayacak genişlikte yeni yabancı sermaye izinleri karara bağlanmaktadır. (Ancak IFC'nin % 10 hisseyle ortak olduğu Koç Holdinge ait Döktaş motor gövdesi dökümü yatırımına ve Sabancı-Nissan yatırımına izin vererek motor yapımı sorununun çözümlenmesi, motor sanayiinde kamu kesiminin öncülüğünü kabul eden Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı hükümlerine aykırı düşmektedir.) (121)

● **DONATSA** : Sabancı Holdingin Ford Motor Co. ve Türkiye Ziraî Donatım Kurumuyla giriştiği ortak yatırım. Holdingin payı yüzde 33'dür. Traktör montaj ve imalatı yapılacaktır. Yatırım tutarı 121 milyon TL. dir.

Bütün dışında, yılda 80 bin motor üreteceği hesaplanan Ford Motor Co. ile ortak hazırlanan Dizel motorları projesi hükümet yetkililerine sorulmuştur.

● **IHI — Sabancı İşbirliği** : Japon İshikawajima Harima H. Industries Co. Ltd. ile Holding arasında işbirliği için görüşmeler yapılmakta olup, tasarlanan projeler **çimento kimya ve kâğıt üretiminde kullanılan ağır teçhizatın üretimi** konusundadır. Ayrıca çimento üretiminde, yeni SF sürecini kullanan teçhizat için bir lisans anlaşması yapılması gündemdedir.

● **Toshiba — Sabancı** ortak girişimi, elektronik ve elektrikli ev aletleri ile ağır elektrik teçhizatları üretimi doğrultusunda bir projeyi kapsamaktadır.

Hacı Ömer Sabancı Holding ile Akbank, bugün «ayrılmaz bir bütün teşkil eden» iki kuruluş oldukları için,

Sabancı Holdingi Akbank'dan bağımsız olarak incelemek mümkün değildir. Sabancı Holding ve Akbank iştiraklerini üç bölümde sunacağız .

I — HACI ÖMER SABANCI HOLDİNGİN AKBANK-TAN BAĞIMSIZ OLARAK İŞTİRAKİ BULUNAN ŞİRKETLER :

A — SINAI

- **PİLSA** : Plastik Sanayi A.Ş. (Kuruluş Tarihi : 1971)

Yerli plastik torba ve PVC üreten, yerli plastik torba talebinin yüzde 40'ını, plastik boru talebinin yüzde 30'unu karşılayan şirketin sermayesi 60 milyon TL. olup, 1973'de başlayan genişleme projeleriyle yatırım tutarı 175 milyon TL'na ulaşmaktadır. Teknik kapasite torba için 6.181 m.t./yıl, boru için 19.452 m.t./yılken fiili kapasite 662. m.t./yıl ve de 3.882 m.t./yıldır. Holding tek başına hisselerin çoğunluğuna sahiptir.

- **PLASSA** : Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1969)

1973'de şimdiki adını alan şirket polietilen plastik hammaddesinden havalandırmalı ağır sanayi çantaları ve düz çantalar, hortumlar üretmektedir. Bunlar özellikle yörede yetiştirilen meyva ve sebzeler ile Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş.'nin gübrelerinin ambalajlanmasında kullanılmaktadır. Kapasitenin 9600 ton/yıl olmasına karşın 1973'de fiili üretim, kapasitenin sadece % 30'u kadar dir. Şirketin sermayesi 15 milyon TL.'dır ve Holding tek başına hisselerin çoğunluğuna sahiptir .

- **INSA** : İstanbul Naylon Sanayi A.Ş. (1967)

1970'de şimdiki adını alan ve bükülmüş naylon iplik üreten şirketin sermayesi 25.65.000 TL.'dir. Sermayesinin

yüzde 55'i yabancı. Holdinge ait olan şirketin kapasitesi 1976'da yapılan 154 milyon TL'lik ek yatırımla 2310 m.t./yıldan 5810 m.t./yıla çıkarılmıştır.

● **TEMSA** : Termo - Mekanik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1968)

1973'de şimdiki adını alan şirketin sermayesi 8.5 milyon TL'dir. (Holding sermayesi azınlıktadır). Şirket **İsviçre'nin Luwa Kılma, İtalya'nın Prim-Vinç ve Federal Almanya'nın KSB - Motopomp** firmalarıyla «Teknik» işbirliği halinde çalışır ve Holdingin kurulmuş ve kurulacak tesislerine makine parçaları, sıcak ve soğuk hava tesisatı, hava kanalları, tecritli kapı ve panolar, basınçlı kaplar, silindir ve küre biçiminde fuel oil ve karoser muhafaza tankları, su pompaları ve ağır çelik konstruksiyonlar imal veya monte etmektedir. 1975 de 43 milyon TL'lik ek bir yatırımla yeni üretim birimleri kurulmuştur.

● **DONATSA**

B — TİCARİ

● **EXSA** : Export Sanayi Mamulleri Satış ve Araştırma A.Ş.

Holding, şirketin sermayesinin çoğunluğuna sahiptir. Türkiye'de üretilen sanayi ürünlerinin ihracatını sağlamaya yönelik olan şirketin sermayesi 10 milyon TL. dir. 1973'de 10.280.773 dolarlık ihracat yapmış olup bunun 7 milyon 127.129 doları elyaf, 1.759.051 doları tekstil ürünleri, 1.345.722 doları polyester, 39.643 doları margarin, 9.228 doları PVC borulardır.

● **İNŞAAT MALZEMESİ Ltd. Şti. (1955)**

Şirketin sermayesi 75 milyon TL. dir ve Holdingin payı azınlıkta kalmaktadır. Asbestos ve Çimentoyla karış-

tırılmış düz ve oluklu tabakalar üretilmekte olup, teknik kapasite yılda 2 milyon m² iken, fiili üretim 1.276.000 m² dir.

- **TEKSTİL TİCARET Ltd. Şti.**

- **SAPEK**

İhracata dönük ticari bir kuruluş olup kolektif şirket hüviyetine haizdir.

C — TURİZM

- **ERCİYAS OTELCİLİK**

D — ZİRAİ

Aynı zamanda modern tarım kapitalisti olan Sabancı ailesinin üç büyük çiftliğinde pamuk, buğday ve turuncgiller yetiştirilip, fabrikalarında hammadde olarak kullanılmaktadır. Holding'e bağlı üç tarım işletmesi vardır :

- **MISIRLI ÇİFTLİĞİ**

6630 dönümdür. Yılda ortalama olarak 1000'er ton pamuk ve buğday ürünü alan çiftlikte makineli tarım yapılır, modern tarım kapitalizmi yöntemleri uygulanır.

- **CİRLİK ÇİFTLİĞİ**

Karataş'taki Cirlık Çiftliği 7000 dönümden fazla olup, buğday ve pamuk üretilir. Ayrıca çevredeki çiftlik ve bahçe sahiplerine tarım ilaç ve araçları satılır.

- **ŞAKIRPAŞA ÇİFTLİĞİ**

Adana - Mersin yolu üzerindeki bu çiftlikte pamuğun yanısıra narenciye de yetiştirilir.

(Holdingin Tarım İşletmelerinin toplanan pamuk ve

buğday ürünü, Bossa Un ve Çırçır fabrikalarında işlenir. Bu işletmelerin Umum Müdürü İhsan Sabancı'dır).

E — SOSYAL - KÜLTÜREL

- Hacı Ömer Sabancı Teknik Talebe Yurdu.
- Hacı Ömer Sabancı Kültür Sitesi.
- Hacı Ömer Sabancı Kültür ve Sağlık Vakfı.
- Sıdika Sabancı Okulu.
- Hacı Ömer Sabancı Okulu.
- İslon (İNSA) Okulu.

II — HACI ÖMER SABANCI HOLDİNGİN AKBANK İLE BİRLİKTE İŞTİRAKİ BULUNAN ŞİRKETLER :

A — SİNAİ

a — Sabancı Holdingin ve Akbank'ın hissele-
rinin çoğunluğa sahip olduğu şirketler :

- **BOSSA Ticaret ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.**
(1951)

4000'i aşkın işçi çalıştıran bu kuruluş, Holdingin en büyük kuruluşudur. Bossa Umum Müdürü Ömer Ağa'nın oğullarından Hacı Sabancı'dır. Tesislerin bir bölümünde, Holding'in zirai işletmelerinden gelen buğday ve pamuk işlenerek un ve presli pamuk elde edilir. İkinci ve modern bölümünde ise iplik, dokuma ve basma üniteleri bulunur. Sermayesi 60 milyon TL. olup (Akbankın iştirak oranı % 25), 600 milyon TL. lık genişleme projesi gündemdedir. 1974'de toplam satışlar 56 milyon dolardır. Bunun 3,2 milyon dolarlık bölümü ihracat yoluyla kazanılmıştır.

- **SASA : Sun'î ve Sentetik Elyaf Sanayi A.Ş.**
(1966)

Yünlü ve pamuklu dokumaların ham maddesi olan

polyester ipliğinin üretildiği tesislerde **Imperial Chemical Industries (ICI/İngiltere)** firmasının teknik yardımı (know-how) ile üretim yapılmakta olup, üretim sürecinde kullanılan DMT ve monietilen glikol maddeleri de ithal edilmektedir. Yeni tesisler için **Amerikan Dupont ve Federal Almanya Dynamit Nobel A.G.** firmaları ile know-how anlaşmaları yapılmıştır. Sasa'nın Umum Müdürü Ömer Ağa'nın oğullarından Özdemir Sabancıdır. Sasa'nın sermayesi 275 milyon TL'dir. (Akbank'ın iştirak oranı % 25). İplik kapasitesini yılda 15 bin metrik tondan 29 bin metrik tona çıkarcak genişleme projesiyle birlikte toplam sermaye 1,5 milyar TL.ni aşacaktır.

● **TEKSA : Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş. (1971)**

Tesislerinde bine yakın işçi çalıştıran şirketin sermayesi 100 milyon TL. olup (Akbank'ın iştirak oranı % 25), pamuklu, doğal ve sentetik iplik alaşımlı elyaf üretmektedir. 55 bin iğlik fabrika yılda 6200 ton elyaf üretiyor ve ihracata yönelik üretim yapıyor. 1973 de ihracat geliri 6.465.000 dolar. 1974 yılında günde 16 bin metre kadife üretecek tesislerin teşvik belgesi alınıyor. Yeni projenin yatırım tutarı 300 milyon TL. Teksa'nın Umum Müdürü Ömer Ağa'nın oğullarından Şevket Sabancı'dır.

4 — **MARSA : Margarin ve Nebati Yağ Fabrikaları Ticaret A.Ş. (1946)**

Sermayesi 32 milyon TL. olan şirket 1974/75'de 100 milyon TL'lık yeni yatırımla kapasitesini 70 ton/gün'den 200 ton/gün'e çıkarıyor. Ancak yıllık ham yağ kapasitesi 90 bin ton olmasına rağmen fiili üretim 80 bin tonda kalıyor. Evet ve Evin mutfak margarinlerini, Akyag, Akrom, Extra, Şabah endüstriyel margarinlerini, Toros ve Luna ayçiçeği yağlarını, Ora rafine pamuk tohumu yağını üre-

ten şirket 1973'de 40.8 milyon TL. lık tohum posası ihracatı yapmıştır. İdare Meclisi Başkanı Hacı Sabancı'dır.

● **YAĞSA : Nebati Yağ Fabrikası A.Ş. (1945)**

Pamuk tohumundan ham yağ çıkaran şirketin sermayesi 5 milyon TL. dir.

● **ÇİMSA : Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1972).**

Gerekli finansman kaynaklarını sağlayabilmek üzere «Halka Açık» olarak kurulan şirketin başlangıç sermayesi 5 milyon TL'dir (Akbank'ın İştirak Oranı % 69, 70). Şirket sermayesini daha sonra 120 milyon TL'na yükseltmiştir. Şirketin fabrika inşaatı halen sürmektedir.

● **KORDSA : Kord Bezi Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1973)**

«Halka açık» olarak kurulan ve sermayesi 100 milyon TL. olan şirket Türkiye'de mevcut lâstik fabrikalarının ihtiyacı olan kord bezini üretecektir. Yılda 6500 m.t. olan otomobil lâstikleri için kord bezi talebinin 1982 de 14 bin m.t.'a çıkacağını hesaplayan şirket yöneticileri, Good-Year ve Uniroyal adı ABD. kökenli ÇUŞ'lerle know-how ve teknik yardım konusunda anlaşma yaparak iki farklı yöntemle üretim yapmak üzere faaliyete girişmiştir. Şirket, teşvik belgesi almasının yanı sıra, kord bezinin hammaddesi olan sentetik elyafın üretilmesi için bir proje hazırlamaktadır.

● **LASSA : Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1974)**

Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Garanti Bankası'nın ve Türkiye Vakıflar Bankası'nın iştirakiyle «Halka Açık» olarak kurulan şirketin sermayesi 400 milyon TL.'dir. ABD. kökenli B.F. Goodrich Co. ile lisans ve know - how anlaşmaları yapan şirket otomobil, kamyon ve traktör lastiği

retmek üzere 1977 de faaliyete geçecektir. Ŗirketin tasarlanan toplam sabit yatırım tutarı 1. milyar TL.'dir. Yıllık retim kapasitesi ise 1.210.000 lastik ve 650 bin boru olacaktır. Sermayesinin tümünün yerli olması nedeniyle Ŗirketin Sabancı grubu tarafından «milli» olduğunun ne sürülmesi, 1976 başında Koç ve Sabancı toplulukları arasında yoğun tartişmalara yol açmıştır. (20)

● **AKEMENTO** Ticaret A.ř. (1967).

Yılda 900 bin ton imento üreten Ŗirketin ilk fabrika nitesi 1969'da, ikincisi 1971'de üçüncüsü 1975'de faaliyete geçmiştir. Ŗirketin sermayesi 105 milyon TL.'dir. (Akbank'ın iştirak oranı % 17,36).

● **YÜNSA** : Yn Sanayi A.ř. (1973)

Sermayesi 40 milyon TL. olan Ŗirket tekstil ve yn elyafı, sentetik ve alaşımları, her türlü kadın, erkek dokumaları ve halı üretimi alanlarında faaliyet gösteriyor. Tesislerin kapasitesi : elyaf 1620 m.t./yıl; halı elyafı 675 m.t./ yıl; dokuma 485 bin m.t./yıl (m.t = metrik ton); halı 1.200.000 m²/yıl.

b — Sabancı Holding ve Akbank hisselerinin azınlıkta olduğu Ŗirketler :

● **OLMUK** : Oluklu Mukavva Sanayi ve Ticaret A.ř. (1963)

Yılda 14 bin ton oluklu mukavva ve ambalaj üreten Ŗirketin sermayesi 25 milyon TL. olup bunun % 20,31'i Transtürk Holding'e aittir (Akbank'ın iştirak oranı % 33,65). Ayrıca mukavvanın ham maddelerinin üretimi için Edirne'de kurulacak 30 bin metrik tonluk, 200 milyon TL. sermayeli proje için de teşvik belgesi alınmış.

● **AKKARDAN Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1972)**

Şirketin sermayesi 30 milyon TL. olup onun % 34,97'si Transtürk Holding'e aittir. Şirket motorlu taşıtlar için kar-dan mili üretmek üzere İngiliz Hardy Spicer, Walter Sched-ild, Fransız Gleanzer Sprces firmalarıyla lisans anlaşma-ları yapmıştır. Bendix Company, OBA Socrete ve Feroda firmaları ile yapılan anlaşmalar sonucunda fren ve deb-riyaj üretimine yakın bir süre içinde geçilecektir.

3 — **OTO YOL : Sanayi A.Ş. (1967)**

Fiat 684 Treyler kamyonlarının ve treylerinin, Fiat 50 NC kamyonlarının, Fiat NM minibüslerinin montesi yapı-lan tesislerin 1973 de kapasitesi şöyledir :

	Teknik kapasite	Fiili kapasite
Otobüs Şasesi	360	—
Treyler kamyonları	360	148
Treyler	275	148
Otobüs	130	100
Tarımsal Wagon	1180	—

Fiili kapasitenin teknik kapasiteden oldukça düşük olmasına karşın 1974'de kapasiteyi genişletmek üzere ya-pılan 105 milyon TL.'lık sabit sermayeli yatırımla 1976'da yılda bin küçük otobüs, 750 kamyonet, 2300 treyler kam-yon ve 1200 treyler üretecek kapasite sağlanmıştır. Şir-ketin sermayesinin % 42,91'i Koç Holding'e % 20'si Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.'ne, % 4,58'i Koç Holding bün-yesinde yer alan İstanbul Oto'ya, % 27'si Akbank'a, geri kalan da Sabancı Holdinge aittir.

B — TİCARİ

● **BİMSA Bilgi İşlem Merkezi Ticaret ve Sanayi A.Ş.**

c — SOSYAL - KÜLTÜREL

● Akçimento Okulu

III — DOĞRUDAN DOĞRUYA AKBANKIN TEK BAŞINA İŞTİRAKİ OLAN ŞİRKETLER :

A — SINAI

a — Akbank'ın hissesinin çoğunluğa sahip olduğu şirketler :

● AK VASIFLI ÇELİK Sanayi A.Ş.

1973'de sermayesi 10 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 64,95'dir.

● TOROSLAR Ticaret T.A.Ş.

1973'de sermayesi 32 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 96,60'dır. Şirket 1971/1972 de 20.005 ton margarin, 606 ton likit yağ üretmiştir.

b — Akbank'ın hissesinin azınlıkta olduğu şirketler :

● AYEKS : Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1969)

Doğal ayçiçeği yağı ve yan ürünleri üreten şirketin sermayesi 13,5 milyon TL. olup (Akbank'ın iştirak oranı % 33,33), kapasitesi 80 bin m.t./yıl. Margarin yağlarda artan tüketim nedeniyle 30 milyon TL'lık ek yatırım yaparak 1975'de kapasite iki katına çıkarılıyor. 1972/73 de 26 milyon TL'lık ayçiçeği posası ihraç ediyor.

● BİFA Birleşik Alman İlaç Fabrikaları Ltd. Şti. (1955)

Bayer, Krall, Schering adlı yabancı tekellerle ilişkisi olan şirketin sermayesi 25 milyon TL. olup, ilaç ve PVC. üretiyor.

● **NASAŞ : Alüminyum Sanayi ve Ticaret A.Ş.**
(1969)

Sermayesi 150 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 10. Teknik kapasitesi yılda 6 bin ton alüminyum yaprağı ve 9 bin ton alüminyum plâkası olup, 1973'de bunun sadece % 40'ı kullanılıyor. Yakındoğu ülkelerine ihracat amaçlarından biri.

● **ÇELİK HALAT ve TEL Sanayi A.Ş.**

1973 sermayesi 27 milyon olan şirkette Akbank'ın iştirak oranı % 5,37 (Şirketin diğer ortaklarından Türkiye İş Bankasının payı ise % 14,6). Fabrika kapasitesi 7.500 ton/yıl dır.

● **KARADENİZ BAKIR İŞLETMELERİ A.Ş.**

1973'de sermayesi 445 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 2,24. (Şirketin diğer ortaklarından Türkiye İş Bankasının payı % 16,9; Yapı ve Kredi Bankasının payı ise % 2,25).

● **EREĞLİ DEMİR ÇELİK Fab. T.A.Ş.**

1973'de sermayesi 600 milyon olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 0,28 (Şirketin diğer ortakları arasında Türk Ticaret Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası ve Transtürk Holding bulunuyor.)

● **ÇUKUROVA ÇİMENTO Sanayi T.A.Ş.**

1973'de sermayesi 42 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 0,95.

● **TÜRK NEBATİ YAĞ Fab. A.Ş.**

1973'de sermayesi 5 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 47,54.

● **GÜNEY CAM Fabrikaları A.Ş.**

1973'de sermayesi 10 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 15.

● **İSTANBUL TURİZM ve OTELCİLİK A.Ş. (Inter-Continental)**

1973'de sermayesi 175 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 2,57.

B — TİCARİ :

a — Akbank'ın hissesinin çoğunluğa sahip olduğu şirketler :

● **AKOVA Ticaret T.A.Ş.**

1973'de sermayesi 500 bin TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 91.

● **AK YAYINLARI Ltd. Şti.**

1973'de sermayesi 500 bin TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 99,40.

b — Akbank'ın hissesinin azınlıkta olduğu şirketler :

● **İSTANBUL OTO A.Ş. (1969)**

Koç Holding bünyesinde yer alan Oto-Yol A.Ş. ve Fiat tarafından üretilen kamyon, kamyonet, minibüs, midibüs, otobüs ve treyler kamyonlarının yörede pazarlamasını yapan şirketin sermayesi 12 milyon TL.'dir. (Akbank'ın iştirak oranı % 15; Koç Holding A.Ş.'nin payı % 50,66; Koç Ailesinin payı % 15,42 ve Koç Holding Emekli Yardımlaşma Sandığı Vakfının payı % 5,33). Şirket Murat 124'lerin de satışını yaparak servis istasyonları kuruyor.

● **UYGUN GIDA ve İHT. MAD. PAZARLAMA :**

1973'de sermayesi 8 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın 14.000 TL.'lik bir iştiraki bulunuyor.

C — SİGORTA

a — Akbank'ın hissesinin çoğunluğa sahip olduğu şirketler :

● **AKSİGORTA A.Ş. (1960).**

Hayat sigortası ve genel sigorta yapan şirketin acenta sayısı 615, sermaye stoku 10 milyon TL.'dir. Akbank'ın hissesinin % 98,75 olduğu şirketin aktifleri 82.689.450 TL. teknik rezervi 13.147.443 TL., prim geliri (1973) 77 milyon 008.000 TL., Kârı (1973) 9.108.288 TL.'dir.

b — Akbank'ın hissesinin azınlıkta olduğu şirketler :

● **DOĞAN SİGORTA A.Ş. (1942)**

Şirketin acenta sayısı 84, sermaye stoku 1 milyon TL'dir. Akbank'ın hissesi % 38,75 olup, şirketin elindeki aktifler : 264.409.639 TL., teknik rezervi : 13.147.433 TL., prim geliri (1973) : 77 milyon 008.000 TL., kârı (1973) : 9 milyon 108.228 TL., dir.

● **TAM HAYAT SİGORTA A.Ş. (1966).**

Sermaye stoku 7 milyon TL. olan şirket, sigorta alanında ünlü Türk iş adamlarını (Vehbi Koç, Nejat Eczacıbaşı, Ahmet Dalı, Semih Tuğlu, Bülent Yazıcı, v.b.) ile Amerikan şirketlerini (American International Underwriters'-ın iştirak oranı % 10) bir araya getirmektedir. Şirkette Akbank'ın iştirak oranı % 10'dur. Şirketin elindeki aktif : 166.809.367 TL. teknik rezervi : 142.984.587 TL., prim geliri (1973) 91 milyon 678.000 TL., kârı (1973) 3 milyon 528.342 TL. dir.

D — ENERJİ

● ÇUKUROVA ELEKTRİK A.Ş.

1973'de sermayesi 175 milyon TL. olan şirkette, Akbank'ın iştirak oranı % 3,5.

TÜSTAV

V — YAŞAR HOLDİNG

(«KÖKÜ DIŞARDA» İDEOLOJİLERE KARŞI SAVAŞ AÇMIŞ

KÖKÜ DIŞARDA BİR TEKELCİ SERMAYE GRUBU)

Diğer tekелci sermaye gruplarıyla karşılaştırıldığında, daha «yeni», daha «acemi» bir tekелci sermaye grubu olan Yaşar Holding Grubu, 1960 sonrasının ve Ege bölgesinin ürünüdür.

Yaşar Holding Umumî Heyet Başkanı Durmuş Yaşar Rodos adasında doğdu. Oldukça genç yaşta ticaret yaşamına atıldı Durmuş Yaşar. İnşaat ve gemi malzemeleri başta olmak üzere çeşitli eşyaların alım satım işleriyle uğraşıyordu. Durmuş Yaşar 1935'te İzmir'e gelerek, burada Rodos'taki ticarethanesinin bir şubesini kurdu. Bu şubenin yaptığı iş, kısa sürede, Rodos'taki ticarethanesinin yaptığı işi aşınca, Durmuş Yaşar T.C. vatandaşlığına geçerek bütün ailesini İzmir'e getirdi. (122)

İzmir'deki Durmuş Yaşar Müessesesi, bir süre sonra, AREV adını aldı. Şirket özellikle boya, inşaat ve gemi malzemeleri alanında ticareti geliştirdi. İlk önce İzmir, daha sonra hemen hemen tüm Ege bölgesinde tek isim oldu. Durmuş Yaşar, boya dahil olmak üzere, satışını yaptığı bir çok malı dışardan ithal edip ülke içinde pazarlıyordu.

Durmuş Yaşar «ithal ikâmecî» bir sanayileşme evrimine uygun olarak 1953'de boya üretimine geçti. DYO (Durmuş Yaşar ve Oğulları) 24 Aralık 1954 günü üretime başladı. DYO, Türkiye'de fabrikasyon boya üretiminin başlangıcı idi. Tıpkı diğer tekелci sermaye gruplarının evriminde görüldüğü gibi, Yaşar grubunda da, emperyalizmîr değişen stratejisi doğrultusunda ve Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemle bütünleşme süreci içinde, işbirlikçi

ticaret burjuvazisinin uluslararası tekelci sermayenin ülke içi ortağı durumundaki yerli tekelci sanayi burjuvazisine dönüşümünü gözlemliyoruz.

Emperyalizmin değişen strateji ve taktiklerine uyumlu olarak İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında ve özellikle 1960 sonrasında Türkiye gibi geri bıraktırlmış-az-gelişmiş uydu bir ülkenin, emperyalist metropollerin bırakmaya başladığı tüketim sanayilerini ve hattâ bazı ara malları sanayilerini kurması olanak dahilinde oldu. Ama bu sanayilerin know-how, lisans, patent, royalty anlaşmaları ile teknolojik açıdan ve bazı hammaddeleri sağlama bakımından dışa bağımlılığı sürmekte, bunun ötesinde bu sanayilerin makine ve teçhizatı Çokuluslu şirketlerden (ÇUŞ) sağlandığından, bunları üreten yabancı tekellerin uydu ülke içindeki pazarları genişlemekte. Yaşar grubunun ülke içinde boya üretimine geçişini bu çerçeve içinde ele almak gerekir.

Durmuş Yaşar, büyük oğlu Selçuk Yaşar'ı işletmecî, küçük oğlu Selman Yaşar'ı ise Kimya Mühendisi olarak yetiştirmişti. «Baba» Durmuş ve Oğullarının DYO'su kısa zamanda büyük bir gelişme gösterdi. Vernik, reçine, mikronize maden ve fırça tesislerinin kuruluşu ile Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayi A.Ş. ve daha sonra, sanayi boyaları, akid ve matbaa mürekkebi üreten DYOSAD'ın (DYO ve DYOSAD A.Ş.) açılışları birbirlerini izledi.

1968 yılında Yaşar Holding Anonim Şirketi 2 milyon TL.'lik sermaye ile kuruldu. Aynı yıl içinde bu sermaye 20 milyon TL.'na çıkartılmıştır. Bu sermaye 1970'de 50 milyon TL.'na, 1973'de ise 75 milyon TL.'na çıkarıldı. Beş yıllık kısa bir sürede, Holdingin sermayesi % 38 artmıştır. Holdingin İdare Meclisi Durmuş Yaşar (Baba/Umumi Heyet Başkanı), Selçuk Yaşar (Oğul/İdare Meclisi Başkanı), Selman Yaşar (Oğul/İdare Meclisi Başkan-

vekili) ve diğer dört üyeden (İsmail Paya, Hüseyin Paya, Osman Aydemir, Vacit Tümer) oluşmaktadır. Koç Holding ve Sabancı Holdingde olduğu gibi, Yaşar Holdingde de yapı bir aile şirketi yapısıdır. Holdinge bağlı bazı şirketlerin «halka açılması» bu yapıyı değiştirmemektir.

Daha çok Ege bölgesinde faaliyet gösteren ve özellikle 1960 sonrasında, AP. iktidarı döneminde gelişen ve bu nedenle AP.'ni en «bağnaz» biçimde destekleyen Yaşar Grubu, 12 Mart açık faşizminin sonlarına doğru, Devir adlı bir dergi yayınlamaya başladı. Bu dergide, her türlü «kökü dışarıda (sol) ideolojiye karşı savaş» açıldı.

Yaşar Grubu, sadece boya ve türevleri alanında değil, bir çok alanda üretimde bulunmaktadır. Yaşar Holding'in iştirak ettiği şirketler şunlardır.

A) SANAYİ

● **DYO (Durmuş Yaşar ve Oğulları Boya, Vernik ve Reçine Fabrikaları A.Ş.)**

1954 yılında limited bir şirket olarak faaliyete geçmiş bulunan DYO, 1965 yılında 1 milyon TL., sermayeli bir Anonim Şirket şekline dönüşmüştür. Yaşar Holding A.Ş.'nin şirketin sermayesine iştirak (katılma) payı % 88,25'dir. Şirket Plastik ve Sentetik inşaat ve oto boyaları, yağlı boyalar, vernik, terebentin, boya yardımcı maddeleri ve boya fırçaları üretmektedir. DYO'ya bağlı beş fabrika bulunmaktadır. Fabrikalarda çalışan insan sayısı 1973 yılında 359'du.

● **DYOSAD (DYO ve SADOLİN Sentetik Selülozik Boya ve Vernik Fabrikaları A.Ş.)**

1963 yılında kurulmuş olan bu şirkette 442 (1973'de) kişi çalışmaktadır. Üç fabrika (Sanayi Boyaları Fabrikası, Matbaa Mürekkepleri Fabrikası ve Alkyd ve Polyester Sentetik Reçineleri Fabrikası) şirkete bağlı olarak çalışmaktadır. Holdingin şirketin sermayesine katılma (iştirak) payı % 60'dır. Geri kalan ise yabancı sermayedir. Şirketin

İdare Meclisinde **Sadolin**'i temsilen bir yabancı bulunmaktadır.

● **TÜRK TUBORG** Bira ve Malt Sanayi A.Ş.

Danimarka tekeli sermayesi (**Tuborgs Bryggerier**'in payı % 40 ile ortaklaşa kurulan bu şirkette, Holdingin katılma payı % 25'dir. Türkiye İş Bankası da % 10 ile yerli ortaklar arasındadır. 1973'de çalışan adedi 570 olan şirketin yedi kişilik İdare Meclisinde dört «yabancı» bulunmaktadır.

● **EGE GÜBRE SANAYİ A.Ş.**

Şirket, Ege bölgesinde bir gübre kompleksi gerçekleştirmek amacıyla Türkiye İş Bankası ile birlikte, Yaşar Holding ve diğer bazı banka ve şirketlerin katılmaları ile kurulmuştur. Projenin yürütümü ve teknik denetim bir yabancı yerli sermaye ortaklığı olan **TÜMAŞ** ve **Danimarkalı Halbor Topsoe** firmaları tarafından gerçekleştirilmiştir. 4 milyon TL. sermaye ile faaliyete geçen ve kısa bir süre sonra sermayesi 200 milyon TL'na çıkarılan şirket sülfat asiti, fosfat asit ve kompoze gübre üretmektedir.

● **PINAR SÜT** Süt ve Süt Mamülleri A.Ş.

Danimarkalı uzmanların teknik yardım ve nezareti ile gerçekleştirilen 60 milyon TL. sermayeli Pınar Süt A.Ş., hesaplara göre yılda 65 milyon litre süt işletmektedir. Şirketin diğer ortakları Koç Holding (% 10) ve Türkiye İş Bankasıdır.

B) TİCARİ

● **AREV** Boya ve Kimyevi Maddeler İthalât ve Ticaret A.Ş.

Holdingin katılma payı % 57.50' dir.

● **OTAK** Proje, Mühendislik ve İnşaat A.Ş.

Holding'in katılma payı % 54'dür.

● **YAŞAR DIŞ TİCARET A.Ş.**

Holding'in katılma payı % 40'dır.

● **BOTAŞ Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayii A.Ş.**

Holding'in payı % 75.71'dir.

● **DESA Demir Kazan ve Makine Sanayii A.Ş.**

1960 yılında Zafer Tayyar İllercil tarafından faaliyete geçirilen bu firma 1965 yılında 400.000 TL. sermayeli bir komandit şirket haline getirilmiştir. Firma, 1970 yılında, sermayesini artırma zorunluluğu ile karşı karşıya kalınca, «Büyük Balık Yaşar» tarafından yutulmuş ve Yaşar Holding A.Ş.'nin kuruluşları arasına girmiştir. Bugün DESA'da Holdingin payı % 45'tir.

C) TURİZM

● **1001 GECE Turizm ve Ticaret A.Ş.**

Holdingin şirketin sermayesine katılma payı % 60'dır.

● **PARK Turistik İşletme A.Ş.**

Holding'in katılma payı % 36.75 'dir.

● **ALTIN Yunus Çeşme Tatil Köyü A.Ş.**

Şirketin ortakları, % 25 paya sahip olan **Turkish - Danish Invest. Co. (Danimarka)**, Türkiye İş Bankası ve Yaşar Holding'tir. Kuruluş sermayesi 30 milyon TL. ilk yatırım tutarı 55 milyon TL. olan bu turistik tesis, 800 kişiyi barındırabilecek durumdadır. Uluslararası tekелci sermaye çevrelerinin ve sözcülerinin «sohbet» toplantısı Bilderberg «Zirvesi»nin «demokratik»-«Solcu» Ecevit'in de katıldığı 1975 yılı oturumu burada yapılmıştır.

D) BASIN

● **TİFSET**

İzmir'de Ekspres Miliyet ve Ticaret Gazeteleri'ni basan bu şirketin 8 milyonluk sermayesinin % 81.50'si Yaşar Holding'e aittir. Koç Holding de ortaklar arasındadır. Bizzat Selçuk Yaşar tarafından «Hür teşebbüsün yayın

organı» olarak tanıtılan «Devir» dergisi (123), Bab-ı Alî'ye taşınmadan önce bu şirkete ait tesislerde basıldı.

E) SOSYAL

● YAŞAR EMEKLİ ve YARDIM SANDIĞI VAKFI

Bütün bu girişimleriyle Yaşar Holdingin 1973 yılı içindeki toplam yatırımları 129 milyon TL.'na ulaşmıştır. 1971 - 1973 12 Mart açık faşizm döneminde Yaşar Holding'e ait gelişim verileri (124) aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir:

TABLO 1 : YAŞAR HOLDİNGE AİT BÜTÜN ŞİRKETLERDE TOPLAM KÂR, CİRO ÖZ VARLIK VE PERSONEL SAYISINDAKİ ARTIŞLAR.

Yıllar	Toplam Kâr	Ciro	Öz Varlık	Personel
1972	71 Milyon TL.	453 milyon TL.	162 milyon TL.	2144
1973	98 Milyon TL.	601 milyon TL.	281 milyon TL.	2736
Artış	% 38	% 32.7	% 78.5	% 22.5

Yaşar Holding yöneticileri bütün tekelci sermaye grupları gibi her türlü demogojiyi yaparak, geniş halk kitlelerine, kendilerini sevimli göstermek istiyorlar. Selçuk Yaşar Yaşar Holding İdare Meclisi Başkanı olarak 1973 Adi Umumî Heyet toplantısında yaptığı konuşmada şunları söylüyor : «Büyük sermayedar, büyük yatırımcı yaşantısını daha yükseltmek için değil, memlekete hizmet için, iş sahası yaratmak için yatırım yapmak istiyor.» Sermaye sınıfının yarımıcılığının arkasında yatan baş güdünün, başkalarına iş yaratmak olmayıp, «kârı azamileştirmek» (Profit maximization) olduğunu yüksek öğrenim kurumlarında okutulan burjuva iktisat kitaplarının ilk sayfalarında okumak olası.

Selçuk Yaşar daha sonra şu görüşleri öne sürüyor : «Tam bir Ortak Pazar ülkesi olmaya hazırlanan yurdu-muzda... körü körüne bir yabancı sermaye düşmanlığına karşı çıkmak gerekir. Yeni teknoloji getiren, memleket

kalkınmasına katkıda bulunan yabancı sermaye teşvik edilmelidir. **Know - how, lisans, patent harcamalarını** önlemek ya da bazı suni tedbirlerle sınırlamak memleketin hayrına değildir.» Yaşar, gelen yeni teknolojinin hangi alanlara geldiğini gözardı ediyor. Emperyalist-kapitalist sistem içindeki uluslararası işbölümü düzenine uygun olarak uydu ülkelerin payına düşen ve metropollerin güdümünde ve denetiminde kurulan sanayilerin, emperyalizmin içselleşme sürecini hızlandırdığı ve pekiştirdiği gerçeği gözlerden saklanmak isteniyor. Ayrıca «memleket kalkınması» edebiyatı yapılarak, değişik biçimler alan teknoloji transferinin (**know - how, patent, lisans harcamaları**) emperyalist sömürü mekanizmasının önemli bir ögesi olduğu unutturulmak isteniyor. Selçuk Yaşar'ın bu konuda daha da ilginç görüşleri var : «Bugün için gerektiği gibi kullanmadığımız bu yeraltı servetimizin, dünya sanayiinin petrol ikamesi olarak keşfedeceği yeni bir maddeyi kullanmaya başlaması ile bütün değerini kaybedeceğini unutmamak gerekir. Yani «Kaynağı nasıl olsa bizde, teknolojik gücüm o seviyeye geldiği zaman istifade ederim» ya da «petrol millî bir sorundur, yabancılar karışmamalıdır» gibi demagojik sözler memleket hayrına değildir. Millî servetlerimizi zamanında süratle değerlendirmek gerekir. Bu sırada değerlendirmek gerekir. Bu sırada gerekirse yabancı teknoloji den de istifade edilmelidir.» (a.b.ç.)

Yaşar'ın bu sözleri işçi sınıfının uluslararası eylem ve dayanışma birliğine (Proleterya enternasyonalizmine) «Millî» görünüm ve «milliyetçi» gerekçelere karşı çıkan sermaye sınıfının, kendisinin ne denli enternasyonalist olduğunu, burjuva enternasyonalizmi gerçeğinin, hele hele kapitalizmin gelişiminde emperyalizmin belirleyici olduğu bizim gibi ülkelerde, kimin kökünün dışarda olduğunun açık ve seçik itirafıdır.

Aynı konuşmada Selçuk Yaşar devletin iktisadî yaşamdaki işlevi konusunda oldukça açık sözlü davranıyor :

«Devlet... hür teşebbüsün henüz girişemediği ağır sanayi yatırımları ile alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmeli, **sermaye piyasasını korumalıdır**». Aslında, Türkiye’de devletin, Cumhuriyet tarahinin büyük bir döneminde, Selçuk Yaşar’ın söylediğinden başka bir şey yaptığı söylenemez. Sermaye sınıfı devletin bu hizmetinin yetkinleştirilmesini arzuluyor. Bizim gibi ülkelerde tekelci sermayenin doğasından ve gelişiminden kaynaklanan güçsüzlüğünü, Selçuk Yaşar kendisi itiraf ediyor. Yaşar, devlet, o biçimsel «bütün sınıf ve tabakaların devleti» görünümüne de son verip, **bütün çalışmalarını ve kaynaklarını, açıktan açığa tekelci sermaye sunsun istiyor**.

Avrupa sosyal-demokratlarıyla organik ilişkilere giren, «Sosyalist» - «enternasyonal» üyesi, «demokratik» - «Solcu» CHP’nin «iktidar» alternatifi olduğu bir dönemde sosyal demokrasinin oldukça özlü bir tanımını Selçuk Yaşar yapıyor : **«Batıda sosyal demokrasinin tatbikatı hür teşebbüs, devlet kontrolü, halka açılma ile beraber yürür. Bu üçü beraber yaşar. Birisini yok etmek, yalnız birisini kötülemek, sosyal demokrasiyi inkâr etmektir.»** Bu tanıma herhangi bir yorum eklemeye gerek yok. Ama bu tanıma uydu ülkenin koşulları ile bir arada ele alırsak, sosyal demokrasinin uydu ülkelerdeki açmazını görebiliriz. «Sosyal demokrasi», toplumsal muhalefetin çıkar ve istemlerini tekelci sermayenin çıkar ve istemleriyle uzlaştırmaya çalışırken, **varolan devlet örgütlenmesinin içinde yer aldığından, «tekelci sermayeyi kuşatayım» derken, kendisi tek elci sermaye tarafından kuşatılacaktır. Ve bu süreç içinde, tek elci sermaye ile toplumsal muhalefetin çıkar ve istemlerini uzlaştırayım derken, kendisi tek elci sermaye ile uzlaşmaya yönelecektir.** Bunun sonucu olarak, «sosyal» olma ve dolayısıyla giderek «demokrat» olma niteliğini kaybedecektir. (Hindistan’daki Kongre Partisi bu gelişimin somut bir örneğidir). Eğer «sosyal demokrasi» kendi ardına taktığı toplumsal muhalefetin etkisi ve özellikle işçi sınıfı-

finin siyasal eyleminin etkinliği sonucu, tekelci sermaye ile uzlaşma sürecinde duraksamalarda bulunursa, o zaman, **varolan devlet örgütlenmesi içinde «iktidar» alterna-** olma şansını yltirecektir : Ya parçalanacaktır, ya da kendisine de «siyasal eylem özgürlüğü» tanınmayacaktır. (Pakistan, Sri Lanka, Yunanistan, hatta Hindistan örneklerini hatırlamak gerekir.)

Selçuk Yaşar, işverenlerin arasında birlik olmamasından yakınırken, egemen sınıflar arasındaki çelişkileri de yansıtmış oluyor : «Gördüğümüz kadarıyla, hür teşebbüs arasında birlik eksiktir. İş rekabeti şahsi kırgınlıkları bir tarafa bırakarak; «Vatan-Millet» işinde beraberce çalışmak ve bir baskı grubu olmak gerekir.» THTK (Türk Hür Teşebbüs Konseyi) (125) örneğinde de görüldüğü gibi, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışan sınıf ve katmanların mücadelesi karşısında birleşen egemen sınıflar, bir «pamuk ipliğı» sorununda birbirlerine düşmektedirler. Tekelci sermayenin ve prekapitalist müttefiklerinin (büyük tefeci tüccar ve feodal nitelikleri ağır basan büyük toprak sahipleri) oluşturduğu egemen sömürücü azınlığı (oligarşiyi) bu anlamda ve çerçevede «çelişkili zoraki ittifak» olarak betimlemek olası.

Bugünlerde güncel olan diğerk bir konuda, Yaşar Hol-dinge bağılı Pınar Süt A.Ş.'nin ürettiğı kakaolu Pınar Süt'te hastalık yaratıcı bakteri ürediğinin saptanmasıdır. «Mehmet Aydın isimli vatandaşın başvurusu üzerine, Hıfzıssıhha Kurumu tarafından yapılan analiz sonuçlanmış ve Pınar Süt'ün kakaolu türünden alınan örnekte patojen bakteri (hastalık yaratıcı) saptanmıştır. Hıfzıssıhha Kurumu gerekli işlemlerin yapılması için raporu Belediye Sağlık Müdürlüğüne iletmiştir».(126) Artık günlük olayların içinde de görüldüğü gibi kendi «kârını azamileştirme»nin peşinde koşan tekelci sermaye grupları, çalışanları sadece sömürmekle kalmamakta, onları sağlıklarını tehdit eden hastalıklarla karşı karşıya getirmektedirler.

SONSÖZ

.....

BUNLAR,

ENGEREKLER VE ÇIYANLARDIR,

BUNLAR,

AŞIMIZA, EKMEĞİMİZE

GÖZ KOYANLARDIR,

TANI BUNLARI

TANI DA BÜYÜ

(Ahmet Arif, «Adiloş Bebenin Ninnisi»/Hasretinden
Prangalar Eskittim,)

TÜSTAV

AÇIKLAMALAR

- (1) Bu beş holdingin seçimi tesadüf değildir. Ulusal ekonomi içindeki hakim, belirleyici ve yayılmış olma özellikleri, uluslararası ekonomik ilişkilerdeki etkinlikleri ölçüt olarak alınmıştır. Ayrıca, bizzat tekeli sermayenin basın organları bu beş holdingi, «Türk ekonomisine yön veren beş dev holding» olarak tanıtmıştır. (Bu konuda bkz. Ayrıntılı Haber, 13-17 Ekim 1975)
- (2) Hürriyet, 1 Haziran 1974.
- (3) Atilla Gönenli, Bilanço Analizi, s. 126.
- (4) Lenin, Emperyalizm, s. 37.
- (5) Prof. Robert Liefmann, Betelliegungs Und Finanzierung Geselschafter Deutschland, s. 1409.
- (6) Alaattin Alak/Alaattin Büyükkaya, Holdingler, s. 15.
- (7) Robert L. Heilbruner, The Economic Problem, Zikreden : «Türkiye'de Sermayenin yapısı» (2), İlke, Ağustos 1974 - s. 78.
- (8) Goodman - Harris, Economics, s. 116 - 117, zikreden : «Türkiye'de Sermayenin Yapısı» (2), İlke, Ağustos 1974, s. 78.
- (9) «Kapitalizmde üretimin yoğunlaşmasının şartı, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesidir. Girişimci işletmesini ancak yeterli sermayeye sahipse genişletebilir. Öte yandan üretimin yoğunlaşması gene sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesine yol açar.» (Ekonomi Politigin Temelleri, May Yayınları, s. 575 - 576).
- (10) Lenin, Emperyalizm, s. 21.
- (11) Lenin, a. g. e., s. 27.
- (12) Tekelci devlet kapitalizmi, deyimiyle, genellikle ekonomik iktidarla siyasal iktidarın belli bir azınlığın, yani finans oligarşisinin elinde merkezileşmesi kastedilir. Tekelci devlet kapitalizminin belirleyici özelliği, tekellerin devlet kaynaklarıyla desteklenmesidir. Bu, devletin ekonomiye, tekellerin çeşitli yöntemlerle (kredi ve kaynak sağlayarak, devlet alımlarıyla talep ya-

ratarak, alt yapı tesisleriyle vb.) desteklenmesi amacıyla etkin bir biçimde müdahalesiyle sağlanır. Kısaca, tekeli devlet kapitalizmiyle (STAMOCAP yada STATE MONOPOLY CAPITALİSM) birlikte, tekel kârı sömürsü devlet aygıtıyla garanti altına alınır.

- (13) Kartel, kapitalizmin tekelcilik aşamasında, aynı üretim kolunda (aynı sanayi dalında) çalışan şirketlerin, aralarındaki rekabeti kaldırmak amacıyla gerçekleştirdikleri birliktir. Bu birleşmeye katılan şirketler bağımsızlıklarını korurlar. Sadece, kısa yada uzun vadeli bir anlaşmayla fiyatın saptanması, satış koşulları ve pazarların paylaşılması konularında birbirlerine bağlanırlar. Satımda olduğu gibi alımda da birlikte hareket ederler. Anlaşmayı bozan birlik üyesi büyük tazminat ödemekle yükümlü tutulur. Anlaşma konuları bakımından fiyat kartelleri, üretim kartelleri vb. gibi çeşitli biçimlere ayrılırlar. Kartelleri tröstlerden ayıran ayırıcı nitelik, üyelerinin, anlaşma konuları dışında bağımsızlıklarını korumalardır.
- (14) Hisse senedi toplama ve hisse senedi satın alma temeline dayanan tröstler gittikçe gelişmiş ve en gelişmiş ve en tipik biçimine holding (Holding tröst)lerde erişmiştir. Tröst deyimi, tekelci kapitalizmin en gerçek biçimi olan işletmelerin kaynaşması (fusion) anlamında kullanılır. Bu son aşamada artık işletmelerin ne hukuksal, ne de malsal bağımsızlıkları kalmıştır. Her bakımdan birbirleriyle bağımlı olarak tek yönetim altındadırlar. Bu tek yönetim onlara, pazarda diledikleri gibi egemen olma gücünü vermektedir. Tek bir sanayi kolundaki işletmelerin kaynaşmasından doğan tröstlere yatay tröstler, hammadde üretimini de kapsayan tröstlere düşey tröstler denir. aynı malın üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasına bir türden (homojen) tröstler, ayrı mallar üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasından meydana gelen tröstlere ayrı türden (heterojen) tröstler adı verilir.
- (15) Örneğin demir - çelik sanayiinde ürünler stratejisinden, tam - mamul - mal (ensemble marchandise) stratejisine geçmek gerekliliği her geçen gün kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu gereklilik, petro - kimya fabrikalarındaki ya da nükleer santrallerdeki karmaşık boru teşkilatı («tuyaurie» ya da tüyeri) gibi «alt - tam - mamul - malların»ın (sous - ensemble marchandise) üretimine geçişte saptanabilir. Günümüzde çelik sanayii,

ürünlerinin «tam-mamul - mallar» a ve «alt - tam - mamul - mallar» a dönüşümünü sağlamak durumundadır. Giderek tüyeri, pipe - line (boru hattı) çelik ambalaj (tôle), vb., çelik sanayiın yöneldiği başlıca alanlar olmaktadır.

- (16) **Günümüzde Tekelci Kapitalizm, SSCB Bilimler Akademisi, s. 182 - 187.**

- (17) **Branş (sanayi dalı) :** Branşı tanımlayan asıl yön, branşın, iş-bölümünün bir hücresi olmasıdır. Her sanayi dalı (branş) benzer üretim işlemlerinden hareket ederek, yeniden üretilebilen ürünler elde eden üreticilerin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak gruplaşmasıdır, bir araya gelmesidir.

Marx'da kullanılan işlemsel katori (catégorie opérationnelle, yani çözümlenmenin temel aracı olan soyutlama) «branş» tır.

Çünkü kapitalist ekonomide, Marx'ın gösterdiği, kâr oranlarının eşitleme eğilimi nedeniyle, kâr oranının (kâr oranı = artı de-ğer / (sabit sermaye + değişken sermaye) sanayi üretiminde düzenleyici bir rol oynadığı kabul edilir; ama kâr oranı, bu bağ-lam içinde, firma düzeyinde bir anlam ifade etmez, sanayi dalı düzeyinde bir anlam taşır. Bundan dolayı, uluslararasılaşma sürecinin çözümlenmesinde, çözümlenmenin merkezine sadece bir biçim olan çok uluslu şirketi (ÇUŞ) yerleştirmek son dere-ce yanlış olur, sorunun özü yerine biçimiyle uğraşmak olur.

Tam tersine çözümlememizin ortasına «sanayi dalı» (branş) ka-tegorisini almamız gerekir. Zaten ÇUŞ, branşın ve bu branşa yatırılan sermayenin uluslararasılaşmasının örgütsel bir sonu-cudur, bir biçimidir. Uluslararasılaşma süresi üzerine, bu çer-çeve içinde, daha ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. :

— «Uluslararasılaşma Süreci Üzerine», TİB Aylık Bülteni, Aralık 1976.

— «Uluslararasılaşma Sürecine Bir Örnek : Fransız Demir Çelik Sanayii», TİB Aylık Bülteni, Şubat 1977.

- (18) **Mal - ürün (produit - marchandise) :** Üretilmiş olan, yeniden üretilebilen ve pazarda değişim ilişkisinin nesnesi olan bir ürün.
- (19) «Karşılıklı bağılıkları ve karşılıklı ilişkileri içinde ferdi ser-mayelerin toplamı, toplumsal sermayeyi meydana getirir.» (Ni-kitin, Ekonomi Politikin İlkeleri, Yar Y., s. 177 - 178).

- (20) «Aktif», bir işletmenin mal ve alacaklarının toplam değeri anlamına gelir.
- (21) **Günümüzde Tekelci Kapitalizm**, s. 189 - 190.
- (22) «Marx'a göre, üretim sürecinin sonunda elde edilen çıktının (out - put) toplam değişim değeri, şu üç niceliğin toplamına eşittir : Birincisi, tüketilen hammaddelerin üretilmesi için gerekli toplam iş zamanı; ikincisi, aşınan bina ve makinaların üretilmesi için gerekli toplam iş zamanı; ve üçüncüsü, üretim sürecinde istihdam edilen işgücünden çekip çıkarılan toplam iş zamanı. Hammaddeler, bina ve makinalar üretilen toplam değişim - değerine kendi ilk değişim - değerleri kadar katkıda bulunurlar, ne daha fazlası ne daha azı söz konusu değildir. Bu nedenle, Marx, bu üretim araçlarına yatırılan değerlerin toplamına sabit sermaye der. Diğer yandan, işgücü üretilen toplam değişim - değerine kendi değişim - değerinden daha fazlasını katar. İşgücüne yatırılan değerlerin toplamına Marx, bu nedenle, değişken sermaye der» (Stanley W. Moore, **Marx Engels Lenin'de Devlet Kuramı**, s. 82).
- (23) Sermayenin organik bileşim = (sabit sermaye/değişken sermaye).
- (24) Bu konuda bkz. : Engels, **Utopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**, s. 86.
- (25) «Türkiye'de Sermayenin Yapısı» (2), İlke, Ağustos 1974, s. 80.
- (26) «Üretimin yoğunlaşması, bundan tekellerin doğuşu, sanayi ile bankaların kaynaşması, içiçe girmesi - işte mali sermayenin oluşum tarihi ve bu kavramın özü.» (Lenin, **Emperyalizm**, s. 60).
- (27) Lenin, a.g.e., s. 61 - 62.
- (28) Bu çalışmada sık sık kullanılan «uydu ülke» ya da «uydu» kavramıyla emperyalist - kapitalist sistem içinde yer alan emperyalist ülkelere bağımlı ülkeler kastedilmektedir.

«Kapitalist emperyalizm çağının sömürge politikasından söz ederken şu noktaya özellikle işaret etmek yerinde olacaktır ki, mali sermaye ve büyük kuvvetlerin dünyanın ekonomik ve politik yönden paylaşılması olarak özetleyebileceğimiz dış politi-

kası, çeşitli devletler için geçici bağımlık biçimleri yaratmaktadır. Bu çağın özellikleri belli başlı ülkelerin, sömürge sahibi ve sömürge (a.b.ç.) olarak iki ana grup halinde toplanması şeklindedir. Bağımlı ülkelerin başka biçimleri de vardır; görünüşte politik bağımsızlıklarına sahipmiş gibi olan ama, gerçekte, mali ve diplomatik bir bağımlılık ağı içine düşmüş ülkelerdir, bunlar. Bu biçimlerden birine, yarı - sömürgelere (a.b.ç.), biraz önce değinmiştik.» (Lenin, Emperyalizm, s. 106).

Lenin genel olarak sömürge ve yarı - sömürge ülkeler ayrımını yapmaktadır. Bilindiği gibi, günümüzde bir de «yeni sömürge» kategorisini kullanılmaktadır. II. Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşından sonra başlayan dönemde, sömürgeciliğin tasfiyesinin hızlanmasıyla birlikte, emperyalizm üretken sermayenin uluslararasılaşması temeli üzerinde, şu veya bu dönemde siyasal bağımsızlığını ve dolayısıyla «bağımsız devlet statüsünü» kazanmış bir çok az gelişmiş ülke içinde içselleşti. Bu içselleşme süreci boyunca sözkonusu ülkelerin siyasal bağımsızlığı da biçimsel bir bağımsızlığa dönüştü.

«Yeni - sömürge ülkeler», 1945'ler sonrasında emperyalizmin içselleştiği, görünüşte biçimsel olarak siyasal bağımsızlığa sahip az gelişmiş, geri bırakılmış ülkelerdir.

Yeni - sömürge bir ülke, aynı zamanda yarı - sömürge bir ülkedir. Ama her yarı - sömürge ülke yeni - sömürge değildir. Örneğin, 1900'lerin Osmanlı İmparatorluğu da yarı - sömürge bir ülkedir, 1970'lerin Türkiye'si de yarı - sömürge bir ülkedir. Ama 1970'lerin Türkiye'si aynı zamanda yeni - sömürge bir ülkedir. Özetlersek, genel olarak sömürge, yarı - sömürge, yeni - sömürge ülkeler için, özel olarak da yeni - sömürge ülkeler için «uydu ülke» terimini kullanıyoruz.

(29) Lenin, a.g.e., s. 111.

(30) a.g.e., s. 81.

(31) Emperyalizmin birinci ve ikinci bunalım dönemlerinde uydu ülkelerde egemen olan, işbirlikçi burjuvazi tefeci bezirgan ve feodal ağa ittifakı, üçüncü bunalım döneminde belli bir değişime uğramış, işbirlikçi (komprador) ticaret burjuvazisi yavaş yavaş yerli tekeli sanayi burjuvazisine dönüşmüştür. Emperyalizm. üçüncü evresinde, az gelişmiş ülkeler açısından artık aynı zamanda içsel bir olgu olur. Emperyalizm, bütünleştirerek geliştirdiği yerli te-

kelci burjuvazi ve işbirliğine girdiği büyük tefeci-bezirgan ve toprak ağaları ile hakim ittifak içindedir. Emperyalizm, bu dönemde, yeni -sömürge ülkelerdeki egemen sömürücü azınlığın (oligarşinin) bir ögesidir artık.

- (32) «Yatırım - malları - sanayii - ürünleri dediğimiz zaman, bundan makine - yapan - makineleri ve ağır sanayii değil, bunların ürettiği ürünleri, örneğin dokuma fabrikası gibi, tüketim - malı - üreten - üretim - araçlarını anlamamız gerekir. Bir dokuma tezgâhu ya da fabrikası yatırım malı değildir. Bu bakımdan bir otomobil fabrikası da yatırım malı değildir. Çünkü otomobil mal üretmez. İleri ölçülerde sanayileşmiş metropol ülkeler uydu ülkelere mümkün olduğu kadar az makine - yapan - makineler, mümkün olduğu kadar çok tüketim - malı - üreten - makineler satmaya çalışırlar. Yani «gelişmekte» olan ülkelerin yatırım malları sanayii ile ağır sanayilerini kurup geliştirmelerini istemezler. Buna yardımcı da olamazlar. Tam tersine, bu gibi ülkelerin tüketim sanayileri gelişsin isterler ve onu desteklerler ki, kendi ürettikleri yatırım - malları - sanayii - ürünlerine yeni pazarlar açılsın.» (Ahmet Cumhur Aytulun, Türkiye Ekonomisinin Elli Yıllık Gelişimi, s. 39 - 40).

- (33) Örnek olarak bkz. :

— «Aramalarına Yönelme Girişimi ve Bırakıp Giden Yabancı İlaç Firmaları», TİB Aylık Bülteni, Mayıs 1976.

- (34) «Emperyalizm, tekellerin ve mali sermayenin egemenliğinin kurulduğu; sermaye ihracının birinci planda önem kazandığını; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme evresine ulaşmış kapitalizmdir. (a.b.ç., A.C.A.) (Lenin) Emperyalizm, s. 111.)

- (35) Kapitalist «dünya ekonomisi» sorunlarına yaklaşım için bkz. : Christian Palloix, — *Economie Mondiale Capitaliste*

— *Procès d'Internalisation*

— *Stratégie des Firmes Multinationales.*

- (36) Uydu ülkelerdeki gelişim uydu ülkenin emperyalist metropollere bağımlılığı temeli üzerinde yükseldiğinden, bu olguya bazı araştırmacılar «azgelişmişliğin gelişmesi» adını vermektedirler. Bir

başka deyişle, ülke eski bir geri - bırakılmışlık düzeyinden görece olarak daha üst düzeyde de olsa, yeni bir geri - bırakılmışlık düzeyine ulaşmaktadır.

- (37) «Aslında sanayide ilerlemiş kapitalist ülkelerde üretim gücünün - görece de olsa - gelişe gelişe bugün vardığı aşama onları bu yola zorluyor. Bazı tüketim sanayi dallarını bütün bütün 'gelişmekte' olan ülkelere bırakmanın hesabı ve hazırlığı içindir. Kendileri, daha çok kâr getiren yatırım - malları - sanayii - ürünleri ve aramaları satıp, tüketim mallarını 'gelişmekte' olan ülkelere daha ucuza alacaklar. Aradaki ticari kazanç dengesi bundan önce olduğu gibi bundan sonra da onlardan yana olacak.» (Ahmet Cumhur Aytulun, Türkiye Ekonomisinin Elli Yıllık Gelişimi, s. 39).
- (38) Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması, TİB, s. 63.
- (39) Hulki Alışbah, «Holdingler Kuruluş ve Fonksiyonları», Bizden Haberler (Koç Topluluğu Dergisi), Temmuz 1972, s. 13.
- (40) Bkz. K.V.K. Madde 8.
- (41) Bkz. K.V.K. Madde 13.
- (42) Bkz. G.V.K. Madde 75.
- (43) Bkz. G.V.K. Madde 96.
- (44) Matrah, bir verginin miktarını belirlemek için temel olarak alınan değerdir.
- (45) Stopaj, (vergi için) ödenilen paradan yasanın öngördüğü ölçüde yapılan kesintidir.
- (46) Atilla Gönenli, a.g.e., s. 129 - 130.
- (47) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. : Ahmet Aker, 12 Mart Döneminde Dışa bağlı Tekelleşme.
- (48) Türkiye gibi az gelişmiş ülkelere tekelleşme sermayenin oluşumunun, yapısının ve sorunlarının metropol ülkelerdeki tekelleşme sermayenin oluşumundan, yapısından ve sorunlarından farklılığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. :
— Orhan Silier, Genel Olarak ve Türkiye Sanayinde Yoğunlaşma, Toplaşma, Tekelleşme, (Tebliğ), Makina Mühendisleri Odası 1976 Sanayi Kongresi.
— Özellikle de, «Oligarşi Kendi Ekonomik İflasını Belgeliyor», Devrimci Yol, Sayı 6.
- (49) Ünal Tekinalp, «Holdinglerde Yedek Akçeleri», İktisat ve Maliye Dergisi, C. XVI.
- (50) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. : Sınai Kalkınma Bankası, Özel raporu.

- (51) İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 15 Haziran 1967 ve 15 Ekim 1967 sayıları.
- (52) Vehbi Koç, Hayatım, s. 35 - 36.
- (53) a.g.e., s. 40.
- (54) «50 Yıllık Koç topluluğu ve Türkiye'de Kapitalizm», Cumhuriyet, 3 Haziran 1976.
- (55) Vehbi Koç, a.g.e., s. 54.
- (56) İstanbul Sanayi Odası Dergisi.
- (57) Cumhuriyet, 3 Haziran 1976.
- (58) Vehbi Koç, a.g.e., s. 76,
- (59) Cumhuriyet, 3 Haziran 1976.
- (60) İstanbul Sanayi Odası Dergisi.
- (61) Vehbi Koç, a.g.e., s. 79.
- (62) a.g.e., s. 94 - 95
- (63) a.g.e., s. 99 - 104.
- (64) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, cilt 2, s. 523.
- (65) Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması, s. 33 - 34.
- (66) Mehmet Barlas, «İçimizden Biri», Günaydın, 12 Haziran 1976.
- (67) Bu konuda bkz. :
— Lastik Kavgası, TİB Aylık Bülteni, Mart 1976.
— Koç - Sabancı Centilmen Anlaşması, TİB Aylık Bülteni, Nisan 1976.
- (68) Doğan Avcıoğlu, a.g.e., s. 524.
- (69) Cumhuriyet, 3 Haziran 1976.
- (70) a.g.e.
- (71) a.g.e.
- (72) a.g.e.
- (73) a.g.e.
- (74) a.g.e.
- (75) Hasan Cemal, «Ortak Pazar Neyin Peşinde», Cumhuriyet, 16 Ocak 1976.
- (76) Politika, 30 Mayıs 1976.
- (77) Milli iktisat politikası ile ilgili olarak bkz. : Bülent Varlık, Türkiye'de Sermayenin Teşviki 1866 - 1976, s. 13 - 22.
- (78) İlaç Dosyası, TİB, s. 10.
- (79) a.g.e., s. 7 - 8.
- (80) İlaçtan önemli ölçülerde tekel kârı sağlandığını N. Eczacıbaşı bile söylemektedir. 1974'de yapılan «Türkiye'de ve Dünyada İlaç Endüstrisi» seminerinde kendisine yöneltilen, «bugün Türkiye'deki Ansa mamullerini dışarıdan ithal etmiş olsaydık daha mı pahalı olacaktı, daha mı ucuz?» şeklindeki soruya, N. Ec-

zacıbaşı çok kısa bir cevap verir : «Daha ucuz olacaktı.» Ve ardından da ekler, «Türkiye'deki ilaç fiyatlarının dünyanın en ucuzları arasında olduğu açık seçik ortada iken, bu bile polemik konusu oldu.»

Türkiye'de ve Dünyada İlaç Endüstrisi, TİEİS yayını, s : 23. XII.

- (81) Öztin Akgüç, «Sermaye Piyasasının Gelişmesi ve Yatırım Ortakları», Eczacıbaşı Dergisi, Şubat 1974, sayı 1, s. 7.
- (82) Ekonomi Gazetesi, 14 Ekim 1974.
- (83) a.g.e.
- (84) Ayrıntılı Haber, 30 Kasım 1975.
- (85) a.g.e.
- (86) «Türkiye'de Sermayenin Yapısı», (2), İlke, Ağustos 1974, s. 114.
- (87) Maliye Bakanı Sait Naci ERGİN, 1 Ocak 1972.
- (88) İstanbul geçim endeksi artışı, 1971 : % 18, 1972 : % 11, 1973 : % 14, Oysa 1960 - 1970 döneminin ortalama yıllık fiyat artışı % 6'dan azdır.
12 Mart dönemindeki tekelleşme hakkında bkz. : Ahmet Aker, 12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme.
- (89) Transtürk Holding A.Ş., 1974 Yılı Faaliyet Raporu.
- (90) «Halk Sektörü ve Halka Açılma» Ali Gevgilili'nin yönettiği oturma), Milliyet, 24 Şubat 1974.
- (91) «Halka Açılma Nedir?», İlke, Şubat 1974, s. 23.
- (92) Milliyet, 24 Şubat 1974.
- (93) «Halka Açılma Nedir?», İlke, Şubat 1974, s. 25.
- (94) Bu konuda geniş bilgi için bkz. : Halka Açık Şirketler, Sümerbank Yayınları.
- (96) Cumhuriyet, 9 Aralık 1976.
- (97) «Türk Ekonomisine Yön Veren Beş Dev Holdingin Anatomisi», (4), Ayrıntılı Haber, 15 Ekim 1975.
- (98) a.g.e.
- (99) Dursun Akçam, «Kan Çiçekleri», Milliyet 26 Ekim 1976.
- (100) Hacı Ömer Sabancı Holding, Hayat Dergisinin Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Sanayii ilâvesi, s. 4.
- (101) Nimet Arzık, Ak Altının Ağası (Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı), s. 54, 94 - 95.
- (102) «25 Yıl Akbank» adlı tanıtma broşürü.
- (103) «Türkiye'de Sermayenin Yapısı» (2), İlke Ağustos 1974, s. 104 - 105.
- (104) Çağlar Keyder, Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye, s. 106.
- (105) a.g.e., s. 107.

- (106) a.g.e., s. 107.
- (107) Ayrıntılı Haber, 23 Ocak 1976.
Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. :
— «Lâstik Kavgası», TİB Aylık Bülteni, Mart 1976,
— «Koç - Sabancı Centilmen Anlaşması», TİB Aylık Bülteni Ni-
san 1976.
- (108) Nimet Arzak, a.g.e., s. 103 - 104
- (109) a.g.e., s. 9 - 13.
- (110) a.g.e., s. 132.
- (111) Hasan Cernal, «Ortak Pazar Neyin Peşinde?», Cumhuriyet, 16 Ocak 1976.
- (112) Cumhuriyet, 19 Ağustos 1975.
- (113) Cumhuriyet, 18 Ocak 1976.
- (114) Vatan, 14 Mart 1976.
- (115) Alt - metropol : «Emperyalizm farklı bölgelerde farklı politika-
lar uygular. Kendine bağımlı bir bölgeyi, daha geri bölgelere
karşı, bir alt - metropol, yani kendisi ile daha geri uydular ara-
sında bir ikinci kademe gibi kullanılabilir.» (Birikim, Mart 1975,
s. 17)
- Emperyalizmin, içinde yaşadığımız üçüncü evresinin, son yıllarda
gözlenen bir özelliği de, bu «alt - metropol» olarak nitelenebilecek ye-
ni - sömürgelere ilişkindir. Herhangi bir bölgede, anti - emperyalist,
devrimci demokratik bir mücadelede etkin olmaya başlayınca, söz konu-
su bölgede «alt - metropol» niteliğini kazanan diğer bir yeni - sömürge
ülke, bir ya da birkaç emperyalist metropol adına, devrimci hareketle-
re doğrudan ve açık askeri müdahalede bulunmaktadır. (Endonezya'-
nın Doğu Timor'u işgali; Fas'ın Batı Sahra'yı işgali, Zaire'ye açık as-
keri müdahalesi; İran Şahının Dofar gerillalarına karşı yürüttüğü mü-
cadele; Brezilya'nın Güney Amerika'da kazandığı konum, vb.)
- (116) Cumhuriyet, 22 Kasım 1976.
- (117) Cumhuriyet, 22 Kasım 1976.
- (118) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. : «Türkiye Bankalar Siste-
minde Yoğunlaşma Eğilimleri», TİB Aylık Bülteni Haziran 1976.
- (119) Hacı Ömer Sabancı Holdingi Tanıtan Broşür, s. 13
- (120) «25 Yıl Akbank», s. 17.
- (121) Cumhuriyet, 2 Şubat 1976.
- (122) Ayrıntılı Haber, 16 Ekim 1975.
- (123) Yaşar Holding A.Ş. 1973 Yılı Faaliyet Raporu.
- (124) Yaşar Holding A.Ş. Faaliyet Raporları 1972 - 1973 Yılları.
- (125) «Sermaye Cephesinin Karargâhı : THTK», TİB Aylık Bülteni,
Şubat 1977.
- (126) Cumhuriyet, 28 Mart 1977.

KAYNAKLAR

I — KİTAPLAR :

- AKÇAM Dursun, *Kan Çiçekleri*, May Yayınları, İstanbul, 1977.
- AKER Ahmet, *12 Mart Döneminde Dışa bağlı Tekelleşme*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- ALAK Alaattin/BÜYÜKKAYA Alaattin, *Holdingle ve Türkiye'de Holdingleşme Hareketleri*, Umur Kitapçılık, İstanbul, 1975.
- AMİN Samir, *L'Accumulation à L'échelle Mondiale*, Anthropos, Paris, 1970.
- ARZİK Nimet, *Ak Altının Ağası* (Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı).
- AVCIOĞLU Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971.
- AYTULUN Ahmet Cumhur, *Türkiye Ekonomisinin Elli Yıllık Gelişimi*, ODTÜ - İFÖD Yayınları, Ankara, 1976.
- BOUKHARINE, *L'économie Mondiale et L'imperialisme*, Anthropos, 1967.
- ÇAYAN Mahir, *Bütün Yazılar*, Evren Yayınları, İstanbul, 1976.
- ENGELS, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, Ankara, 1970.
- GÖNENLİ Atilla, *Bilanço Analizi*, Sulhi Baran Matbaası Varis. Koll. Şti., İstanbul, 1972.
- FRANK A. Günder, *Le Développement du Sous-développement*, Maspéro, Paris, 1970.
- İlâç Dosyası, TİB Yayınları, Ankara, 1975.
- Emperyalist Sömürü Mekanizması, TİB Yayınları, Ankara, 1975.
- Ekonomi Politüğün Temelleri (Ders Kitabı), SSCB Bilimler Akademisi, May Yayınları, İstanbul, 1976.

- FREYSSINET Jacques, *Le Concept du Sous - developpement*, Mouton, Paris, 1966.
- KEYDER Çağlar, *Emperyalizm Azgelişmişlik ve Türkiye*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1976.
- KOÇ Vehbi, *Hayatım*.
- LENİN, *Emperyalizm*, Sol Yayınları, Ankara, 1969.
- LIEFMANN Robert, *Beteiligungs Und Finanzierung Gesellschafter Deutschland*.
- MOORE Stanley W., *Marx Engels Lenin'de Devlet Kuramı, Teori* Yayınları, İstanbul, 1976.
- NİKİTİN, *Ekonomi Politğin İlkeleri*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973.
- PALLOIX Christian : — *Economie Mondiale Capitaliste*, Université des Sciences Sociales de Grenoble, 1972.
— *Procès d'Internalisation*, Grenoble, 1972.
— *Internalisation du Capital et Stratégie des firmes multinationales*, Grenoble, 1972.
- *Günümüzde Tekelci Kapitalizm*, SSCB Bilimler Akademisi, Bilim Yayınları, İstanbul, 1977.
- *Halka Açık Şirketler*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1969.
- *International Firms and Modern Imperialism (Selected Readings)*, Edited by Hugo Radice, Penguin Books, London, 1975.
- *Underdevelopment and Development : The Third World Today (Selected Readings)*, Edited by Henr Bernstein, Penguin Books, London, 1976.
- *Türkiye'de ve Dünyada İlaç Endüstrisi*, TİEİS Yayını, XII.

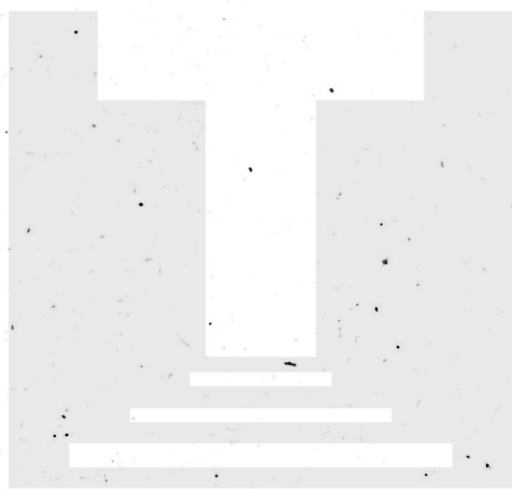
II — MAKALELER :

- AĞÜÇ Öztin, «Sermaye Piyasasının Gelişmesi ve Yatırım Ortaklıkları», *Eczacıbaşı Dergisi*, Şubat 1971, Sayı 1.
- ALİSBAH Hulki, «Holdingler Kuruluş ve Fonksiyonları», *Bizden Haberler* (Koç Topluluğu Dergisi), Temmuz 1972.

- CEMAL Hasan, «Ortak Pazar Neyin Peşinde?», Cumhuriyet, 16 Ocak 1976.
- GÖRÜN Fikret, «Halk Kapitalizminin İç Yüzü», Özgür İnsan, Haziran 1974.
- LACLAU Ernesto, «Latin Amerika'da Feodalizm ve Kapitalizm», Birikim, Mart 1975.
- SİLİER Orhan, «Genel Olarak ve Türkiye Sanayiinde Yağunlaşma, Toplulaşma, Tekelleşme», (Tebliğ), Makine Mühendisleri Odası 1976 Sanayi Kongresi.
- TEKİNALP Ünal, «Holdinglerde Yedek Akçeler», İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt XVI.
- TİB Aylık Bülteni (Ankara) : — «Uluslararasılaşma Süresi Üzerine», Aralık 1976.
 - «Uluslararasılaşma Sürecine Bir Örnek : Fransız Demir - Çelik Sanayii», Şubat 1977.
 - «Ara Mallarına Yönelme Girişimi ve Bırakıp Giden İlâç Firmaları», Mayıs 1976.
 - «Lastik Kavgası», Mart 1976.
 - «Koç - Sabancı Centilmen Anlaşması», Nisan 1976.
 - «Türkiye Bankalar Sisteminde Yoğunlaşma Eğilimleri», Haziran 1976.
 - «Sermaye Cephesinin Karargahı : Türk Hür Teşebbüs Konseyi (THTK)», Şubat 1977.
- «Emperyalizm Döneminde Sosyalizm Sorunları (I - II)», Birikim, Ekim 1976.
- «Oligarşi Kendi Ekonomik İflasını Belgeliyor», Devrimci Yol, Sayı 6.
- «Türkiye'de Sermayenin Yapısı (2)», İlke Ağustos 1974.

III — DİĞER :

- Ayrıntılı Haber Gazetesi : — 16 Ekim 1975
— 23 Ocak 1976.
- Cumhuriyet Gazetesi : — 19 Ağustos 1975.
— 18 Ocak 1976.
— 2 Şubat 1976.
— 22 Kasım 1976.
— 9 Aralık 1976.
— 23 Mart 1977.
- Ekonomi Gazetesi, 14 Ekim 1976.
- Vatan Gazetesi, 14 Mart 1976.
- Hürriyet Gazetesi, 1 Haziran 1974.
- Gelir Vergisi Kanun Metni.
- «Hacı Ömer Sabancı Holding», Hayat Dergisinin Cumhuriyet'in 50 nci Yılında Türk Sanayii İlävesi.
- Hacı Ömer Sabancı Holdingi tanıtan bir broşür.
- «Halk Sektörü ve Halka Açılma», (Ali Gevgilili'nin Yönettiği Oturum), Milliyet, 24 Şubat 1974.
- İstanbul Sanayii Odası Dergisi, 15 Haziran 1967 ve 15 Ekim 1967 tarihli sayıları.
- Koç Holding A.Ş.'ni tanıtan bir rapor.
- Kurumlar Vergisi Kanun Metni.
- Mehmet Barlas, «İçimizden Biri», Günaydın, 12 Haziran 1976.
- Sınai Kalkınma Bankası Özel Raporu (Holdingler Üzerine).
- Transtürk Holdingi tanıtan bir broşür.
- Transtürk Holding A.Ş. 1974 yılı Faaliyet Raporu.
- Türk Ticaret Kanunu Metni.
- «Türk Ekonomisine Yön Veren Beş Dev Holding», Ayrıntılı Haber, 12 - 16 Ekim 1975.
- Yaşar Holding A.Ş. 1972 - 1973 Yılları Faaliyet Raporları.
- «25 Yıl Akbank» adlı tanıtma broşürü.

TÜSTAV

2.....3

BUNLAR

ENGEREKLER ve ÇIYANLARDIR,

BUNLAR

AŞIMIZA, EKMEĞİMİZE

GÖZ KOYANLARDIR,

TANI BUNLARI,

TANI DA BÜYÜ.

Ahmed ARİF

FIATI: 15 TL.

TÜSTAV